ERBİL TUŞALP

zehir yüklü bulutlar

Halepçe'den Hakkâri'ye

bilgi
yayınevi

3.
basım

BİLGİ YAYINLARI/BİLGİ DİZİSİ : 60

ISBN 975-494-064-9
92. 06. Y. 0105.0402

Birinci Basım 1989
İkinci Basım 1990

Üçüncü Basım
Ocak 1992

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Cad. 46/A
Telf : 431 31 22 - 434 12 71
434 49 98 - 434 49 99
Telefaks : 431 77 58
Yenişehir - Ankara

BİLGİ DAĞITIM
Babıâli Cad. 19/2
Telf : 522 52 01 - 526 70 97
Telefaks : 527 41 19
Cağaloğlu - İstanbul

ERBİL TUŞALP

ZEHİR YÜKLÜ BULUTLAR

Halepçe'den Hakkâri'ye

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

adalet matbaacılık
tic. ltd. şti. ankara
telf : 342 17 90

İÇİNDEKİLER

Sunuş ... 7

YOK EDİLMEKLE, VAR OLMAK ARASINDA ... 15

49 NUMARALI SINIR TAŞI ... 23

Ferman Can Alıyor, Ferman Can Katıyor ... 25

HEDEF KİM? ... 30

ABD'nin Türkiye ile Irak'a Bakışı ... 31

Amaç, Tepki Ölçmek ... 33

«Savaşımız Dün Başlamadı» ... 35

Barzani ve ABD ... 41

Yanıtsız Mektuplar ... 44

Bildiri Okur Gibi ... 56

«Bomba-yi Kimya» Ecel Değil ... 58

SAVAŞIN ÇOCUKLARI ... 61

Zehir Yüklü Bulutlar ... 63

Gözlerin Tanıklığı ... 65

Bir Anda Kemiklerim Sulandı ... 67

Ölmek ile Yaşamak Arasındaki Çizgi ... 69

30 Sözcüklük Sözvarlığı ... 73

Birleşik Ortak Değer ... 75

Bir Çift Ayakkabı ... 77

Aşağıdaki Başlık ... 80

YÜZYIL YORGUNU ... 83

Dağlar Yutuyor Kenti ... 85

Tarihleri Yetiyor ... 88

URARTU ÖRENLERİNDEN EMNİYETE ... 95

Susuyorsak Nedeni Var ... 98
1923'ten Bu Yana Koruculuk ... 100
İran'da Ne İşimiz Var? ... 101
Bir Kitaptan Sayfalar ... 103
Hedef Petrol Bölgeleri ... 107
«Buraların Her Şeyi Benim» ... 110
Ölümü Göğüsleyenler ... 118

GONCA KIRIMI ... 121

EKLER

Ek 1 : Mart 1970 Deklarasyonu ... 127
Ek 2 : ABD Yönetiminin Kongreye Sunduğu Rapor ... 137
Ek 3 : İzale-i Şekavet Kanunu ... 163
Ek 4 : Batı Avrupa Birliği Raporunda ... 167
Ek 5 : 7 SHP'li Milletvekilinin Basın Açıklaması ... 176

SUNUŞ

Onlar Halepçe'den Hakkâri'ye, ölümden kaçarak geldiler. Gözlerimin önünde yüzlerce, binlerceydiler.

Şimdi kaç kişiler? Ne yapıyorlar? Nasıl yaşıyorlar?

Bilmiyorum, bilemiyorum. Aldırmıyorum, umursamıyorum. ZEHİR YÜKLÜ BULUTLAR'ın yeni baskısı için sunuş yazarken, onları düşünmüyorum, düşünemiyorum.

Usumda bir tek Ferman kaldı. Elimize doğan, oğlan: Katliam. Bir de Ravşan; 1988 sonbaharında tel tel sarı ipek saçlarını savaş ateşinin daladığı, kel Ravşan. Küçük Kürt kızı...

O günler geride mi kaldı? Bilemiyorum.

Şimdilerde sorun; Paris Kürt Konferansı. Mitterand'ın madaması, cumhurbaşkanının karısı... Ana muhalefetteki sosyal demokratların yedi milletvekilini partiden atma yazısı... Se-ha-pe'nin Meyekası, Medekası... Genel sekreteryası...

En acısı, Türk kalemlerinin Kürt kaygısı.

Sizin yüzünüzden toplandı madam, Kürtler, İnsan Hakları ve Kültürel Kimlik Konferansı. Ve sizin yüzünüzden bunalıma girdi muhalefet siyasası. Bizim için öteden beri beslediğiniz kötü emellerinizin bir aynası, bu olmaz olası Kürt konferansı. Apaçık ortada; Kralınız Lui Beyin, padişahımız efendimiz Kanuni Sultan Süleyman'a gönderdiği mektubun yazısı. Affedersiniz ama, madam, sizdeki tam anlamıyla aşağılık duygusu...

Ama madam, oyununuzu açığa çıkardı Sehape Meyekası, Medekası:

«İddia: MYK'nın 17.10.1989 günlü toplantısında alınan karara göre, 14 - 15 Ekim 1989 günlerinde Paris'te toplanan Kürtlerin İnsan Hakları ve Kültürel Kimlik Konferansı-

na adı geçen bu milletvekilleri çağrılı olarak katılmışlardır.

Karara göre konferansı düzenleyen kuruluşun tutumu ile konferansın gündeminde yer alan Türkiye'de Kürt davası ve Türkiye'deki mülteci Kürtlerin geleceği gibi siyasi boyutlu sorunların, ırka dayalı bir ulusçu anlayışla ele alınması sonucu doğabilecek izlenimlerin yaratacağı sakıncalar açıkça belli olduğu konferansta bağımsızlık ve özerklik gibi isteklerin dile getirilmesi halinde alınacak kararlara ve belirtilecek görüşlere katılınmasa bile karşı çıkılmaması halinde, bunun destekleyici bir tutum gibi değerlendirileceği, bu sakıncalı görüntünün SHP'li milletvekillerinin orada bulunmaları kaçınılmaz biçimde kendilerine ve parti tüzel kişiliğine yakıştırılacağı, bu nedenlerle parti bakımından zararlı bir sonuç doğuracak bu konferansa katılmamaları öngörülmüştür.»

Sakın «Ben nereden bilebilirdim?» demeyin Madam Mitterand. Biliyor musunuz onlar konferansa katılmakla yetinmediler. Toplu olarak, hem de ani bir kararla Paris'e gittiler. Başkentinize, sözümona özgürlükler kentine siz madam, evet siz gelin demişsiniz. Orada ne yaptıklarının ayırdında olmayabilirsiniz; pişir taşır karıştır telaşından. Onca konuğu ağırlamak kolay değil elbet. Ama şunu bilin madam, yaptıklarınız unutulmayacak ilelebet...

«Buna rağmen adı geçen milletvekilleri, toplantıdan bir gün önce alınan ani bir kararla, toplu olarak Paris'e gidip konferansa katılmışlardır.

Genel Başkanın konuyla ilgili görüşü ve kararı belli olduğu ve bilindiği halde aksine davranışlarla 7 milletvekilinin tüzüğün 79/a maddesini ihlal ettikleri belirtilmiştir.

Öte yandan konferansın oluşumu ve konusu insan hakları açısından ele alınsa da, Kürt sorununu ırk esasına dayalı bir temele oturtan siyasal yaklaşımla irdeleyerek uluslararası platforma çıkarma, uluslararası kuruluşlarda bir bütün olarak ve hangi ülkenin yurttaşları olduğuna bakılmaksızın Kürtlerin siyasi temsilini öngören böyle bir yaklaşımın SHP tüzüğünde yer alan 'Devletin tam bağımsızlığı, ülkesi ve ulusuyla bölünmezliği' ilkesine de aykırılık oluşturduğu, böyle bir girişimin iç barışı tehlikeye düşüreceği, iç ve

dış kamuoyunda bu görüşü yaratmak suretiyle partiye zarar vereceği kabul edilmiştir.

Böyle bir katılmanın, konferans süresince ileri sürülen ayrılıkçı ve bölücü istemler ve görüşler karşısında susulması yedi milletvekilinin eylemlerinin tüzüğün 79/c maddesine aykırı olduğu kabul edilmiştir.»

Bunca işi becerdikten sonra madam, şimdi siz oradan mutlaka yine o saçma sapan sorularımızdan birini daha sorarsınız. «Bu Türkler, Avrupa Topluluğuna girecek olan Türkler mi?» bile dersiniz. Sizin yapacağınız tek şey var madam, özeleştirinizi yapınız. Ve iç işlerini karıştırdığınız için, eşiniz aracılığı ile bizden resmen özür dileyiniz. Ta oralardan Irak Kürtlerinin yaşam koşullarını görmek istemeseydiniz, sinsice ülkemize gelmeseydiniz, sonra da gördüklerinizin, dinlediklerinizin Kendal Nezan Beyle oturup bigüzel dedikodusunu yapmasaydınız bütün bunlar olmazdı. Konferans toplanmazdı.

Özgürlük Vakfının başkanı olmak size ne kazandırıyor anlamıyorum doğrusu. Daha kazançlı vakıfları yok mu koskoca Fransa'nın? Çiçekleri mi tükendi ormanlarınızın, dağlarınızın?... Avrupa'nın doğusu yumuşarken, sizin Ortadoğuyu sertleştirme çabalarınıza şaşırıyorum. Sizin madam; sosyalist François Mitterand'ın eşi olmanızı da kuşkuyla karşılıyorum. Gerçekten bir sosyalist olsaydınız, sosyalizmin kıyısından köşesinden biraz pay almış olsaydınız, sizin dünya görüşünüzden ufak tefek esinlenen bir sosyal demokrat partinin iktidar yürüyüşünü engellemezdiniz.

O konferansı toplamakla ne kazandınız? Merak ediyorsunuzdur, sanıyorum. Okuyun, düşünün ve bir daha böyle şeyler yapmayın madam:

> «Doğu ve güneydoğu sorunu devletimizin üzerinde durması gereken konulardandır. SHP'nin bu konuyla ilgili ilkelerinde ırk, din, cins, inanç farkı gözetmeden herkesin temel hak ve özgürlüklerinden eşit biçimde yararlanması amaçlanmaktadır ve bunun ülke bütünlüğü içinde sağlanacağı kuşkusuzdur. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı YURTTAŞLIK esasına dayalıdır. Irk esasına dayalı bir milliyetçilik anlayışı kabul edilemez. Konferansta ele alınan Kürtlere özgürlük ve insan hakları id-

dıaları ırk esasına dayalı olarak, Kürtlerin özerkliği amacına yönelik bulunmaktadır.

Konferans hümanist açıdan konuyu ele alırken siyasal sonuçlara ulaşmıştır. Bu konuya biraz açıklık getirmek gerekmektedir. Şöyle ki: Tarihi gerçekleri saptırmak için cumhuriyetin ilk yıllarından daha öne dayalı bazı süper güçlerde Ortadoğudaki yeraltı zenginliklerini ele geçirmek için çaba sarf edildiği belirlidir. İşte bu cümleden olarak Türkiye'yi çevreleyen sınır komşularının, Sovyet Rusya dışındaki hemen hepsi Osmanlı İmparatorluğunun toprakları üzerinde kurulmuş devletlerdir. Ya Türkiye'den toprak talepleri vardır, ya da ülkemize tarihi bir kompleks ve husumet duygusuyla bakarlar. Bunlar aralarında siyasi bir işbirliğiyle 'Türkiye'de etnik bir mesele' olduğu propagandasını yayarak mezhep ve kültürel farklılıkları istismar ederek amaçlarını gerçekleştirmek istemektedirler. Bunların gayretleri sayesinde 'Tarihi Şark Meselesi', günümüzde başka adla, başka kisve ile uluslararası politika sahnesine çıkarılmak noktasına getirilmiştir. Örneğin bir Ermeni meselesi yanında ABD'nin Sesi Radyosunda bir 'Kürt' programı gündeme getirilmekte ve Ermeni meselesi şimdilik ikinci plana itilerek Avrupa Topluluğu gündemine aktarılmaktadır.

Öte yandan Anayasamızın 1. maddesinde 'Devletin Cumhuriyet' olduğu, 2. maddesinde 'Atatürk milliyetçiliğine bağlılığı', 3. maddesinde 'Ülkesi ve milletiyle bölünmez bütün olduğu' esası belirtilmiştir. 4. maddesinde de bu hükümlerin hiçbir suretle değiştirilemeyeceği, teklif dahi edilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Bu esaslar siyasi partiler yasasında ve parti tüzüğümüzün 2. maddesinde de benimsenmiştir. Bu itibarla Türkiye Devleti 'ÜNİTER' bir devlettir. Partimizin siyaseti ve amacı da bunu sağlamak ve hiçbir taviz vermemektir.

7 SHP milletvekilinin Paris Konferansına katılmaları konusunu incelemeden evvel ileri sürülen 'Kürt Sorunu' hakkında görüş açıklamasının yerinde olacağı kanısındayız.

Türkiye birçok sorunları olan, demokratikleşme ve gerikalmışlıktan sıyrılma çabaları içinde bir ülkedir ve memleketimizde Kürt kökenlilerden başka ayrı etnik kökenden gelen Gürcüler, Çerkezler, Abazalar, Boşnaklar, Arnavutlar, Lazlar, Araplar vs. yaşamaktadır. Bunların her birisi Anayasa, yasalar ve SHP program ve tüzüğü içerisinde yaşayan herkes, tasada ve kederde ortak Türk vatandaşıdır. Üniter Devletin temel felsefesini oluşturan bu anlayış milli bütünlüğümüzün en büyük güvencesidir. Bunun içindir ki, etnik kökene bakılmaksızın her Türk vatandaşı gerek mükellefiyete tabi olmak ve gerekse her türlü medeni ve siyasi haklardan yararlanma olanağına sahip olduğu gibi bu görüşün doğal sonucu olarak sivil asker ayrımı yapılmaksızın atama ve seçim yolu ile devletin en yüksek kademelerinde görev alabilmektedirler. Bunun en açık kanıtı adı geçenlerin milletvekili oluşudur. Bu görüşün ve anlayışın doğal sonucu memleketimizde var olan sorunları Türkiye'nin ve Türk vatandaşının sorunu olarak kabul etmek gerekir.

Fransız Cumhurbaşkanının karısı Bayan Mitterand'ın başkanı bulunduğu FRANSIZ ÖZGÜRLÜK VAKFININ Paris Kürt Enstitüsü ile işbirliği yaparak düzenlediği 14 - 15 Ekimde Paris'te toplanan 'KÜRTLER, İNSAN HAKLARI VE KÜLTÜREL KİMLİK' konferansına Irak'ta Yurtseverler Birliği Genel Sekreteri Celal Talabani, Kürdistan Halk Partisi Genel Sekreteri Sami Abdurrahman, Irak Kürdistan Sosyalist Partisi Başkanı Resul Muhammed, Mesut Barzani, (Çarpışmalar sebebiyle yerine) İbrahim Pirot ve Amerikan, İngiliz temsilcisi ile Türkiye'den de bir kısım milletvekilleri davet edilmiştir.

Konferansta tartışılacak konular ise : Kürtlerin tarihine bakış; Devlet ve geleneksel Kürt toplumu; Türkiye'deki Kürtlerin durumu, Suriye ve Lübnan Kürtleri; Sovyet Kürtleri; Avrupa'da Kürt gücü; İran ve Türkiye'deki Kürt mültecilerin geleceği; Arap dünyası ve Kürt sorunu; Kürtlerle ilgili resmi Türk görüşü; Kürtler ve İran; Uluslararası Kürtler olarak belirlenmiş olup, davetiye mektubu Hürriyet Vakfı Başkanı Bayan

Mitterand ve Paris Kürt Enstitüsü Başkanı KENDAL, NEZAN'ın imzasını taşımaktadır.

İşte konusu, kapsamı yukarıda belirtilen konferansın insan hakları açısından ele alındığı kabul edilse bile Kürt sorunu siyasal yaklaşımla tartışılarak hangi devletin yurttaşı olduğu gözetilmeksizin konu uluslararası sahaya taşınarak bütün Kürtlerin siyasi temsili öngörülmüştür. Kürt sorunu böyle bir yorum ve anlayış içinde irdelendiğine göre konunun bilimsel düzeyde değil, siyasi bir görüşle ele alındığının kabulü gerekmektedir. Ayrıca konferans müddetince MYK kararında belirtildiği gibi, çeşitli ve ayrılıkçı istem ve görüşler dile getirilmiş, bağımsız milletvekili İbrahim Aksoy ise SHP politikası ve siyasal kimliğini ağır şekilde yeren konuşmalar yapmıştır. Açıklamalarımızın konferansın Kürt sorununa hangi gözle baktığı ve hangi ölçüler içerisinde yaklaştığı konusunda yeterli açıklık getirdiği kanaatindeyiz.

Konferansta ortaya çıkan bu yaklaşım ve görüşlerin SHP tüzüğünde belirtilen devletin tam bağımsızlığına, ülkesi ve ulusu ile bölünmez bütünlüğüne, ırk, din, dil, cins, mezhep ayrılığı gözetmeme ilkelerine aykırı olduğu açık bir gerçekken; bu durum karşısında toplantıya katılan SHP milletvekillerinin her nedenle olursa olsun sessiz kalmaları ve parti politikasını savunmamaları; konferansa katkıda bulunmak gibi yanlış yorum ve izlenimlere sebep olmuştur. Bu durumdan kamuoyunda partinin zarar göreceği açık bir gerçektir.

Yukarıda açıklanan gerekçelerle bu milletvekillerinin tutum ve davranışlarıyla SHP tüzüğünün 79. maddesinin (A) ve (C) bentlerini ihlal ettikleri açıktır. Savunmalarında pişmanlık* göstermek şöyle dursun, bu davranışlarının cezayı gerektirmeyeceği ve kendilerinin haklı olduğunu ve takdire layık bulundukları hususundaki ısrarları, topluca hareket etmiş olmaları ve partiye verdikleri zarar göz önüne alınarak İstanbul milletvekilleri Mehmet Ali EREN, Yusuf Kenan SÖN-

7 milletvekilinin basın açıklaması, Ek 5, s. 176.

MEZ, İsmail Hakkı ÖNAL, Mardin milletvekilleri Ahmet TÜRK, Adnan EKMEN, Kars milletvekili Mahmut ALINAK, Diyarbakır milletvekili Salih SÛMER'in SHP tüzüğünün 79. maddesinin (A) ve (C) bendleri delaletiyle tüzüğün 80. maddesinin (C) bendi uyarınca partiden kesin olarak çıkarılmalarına oyçokluğuyla ve kararın birer suretinin ilgililerine tebliğine 17.11.1989 günü karar verildi.»

Görüyorsunuz madam, işleri nasıl karıştırdığınızı. Önce yedi, sonra altı, sonra üç milletvekili derken ortada parti bırakmadığınızı...

Neyse madam, biz bunları bırakalım, işimize bakalım.

Zehir yüklü bulutları soluya soluya Halepçe'den Hakkâri'ye sığınan on binlerle karşılaştığım, o sonbaharın son günlerinde (Eylül 1988), bu kışın ilk günlerini (Kasım 1989) düşünemezdim. Düşümde görsem inanmazdım.

O sonbaharın son günlerinde, kimsesiz dağlara boynu bükük ölü çiçekler bırakmıştı yaz. Yaşamak için savaşmışlar, kimyasal silahlara yenilmişlerdi. Kaçarken bile yeniden savaşmak umuduyla yaşıyorlardı. O ölü çiçekler arasından fışkırıyordu; kadını erkeği yaşlısı genci ve Peşmergesiyle yaşam. Yüreğimizi vermiştik Iraklı Kürt kardeşlerimize. Başka neyimiz vardı ki verebilecek...

Ben oradayken de, dönerken de, döndükten sonra da anlatılamayan, anlaşılamayan bir şey hep vardı. Eksik ve yanlış olan bir şey... Aşk gibi, sevgi gibi. Onu gördüm ben, o aşkı, o sevgiyi. Doğumda, ölümde, kucaklaşmada, kaçmada ve kovalamada. Sevgiyi gördüm, yüzlerin, binlerin, on binlerin gözünde. Annesinin omuzbaşından ürkek gözleriyle bakan genç kadınla, başını bir kez bile kaldırıp yüzüme bakmayan yenilmiş Peşmergeyle aramıza bir yaşam girdi artık. Acı çeken ve acıyı kanıksayan sıradan insanlar olduk birlikte.

Onlar yeni iklimlerine alışırlarken, bildiğimiz o sert rüzgârlar yeniden esmeye başladı. Önce resmi tarih bilincimiz parladı. Sonra muhalefetteki sosyal demokrat partimiz şahlandı.

Birlikte avaz avaz bağırsak ya da tek sözcük çıkmasa ağzımızdan; doğusu ve güneydoğusu ülkemin kanayan bir

yara artık. Yaralı bir ceylan gibi, yorgun, umutsuz, güçsüz ve çözümsüz.

O günlerin sıcaklığından, bugünlerin buzuluna taşımayı unuttuğum bir gönül borcum var.

Beni Zap'la kucaklaştıran, Dalampar'ın yücelerinde dolaştıran yazgıma selam ediyorum. Bana bu olanağı veren gazetem Cumhuriyet'e, yöneticilerine binlerce teşekkür ediyorum, sevgi ve saygı sunuyorum.

ANKARA, OR-AN

8 Aralık 1969

YOK EDİLMEKLE, VAR OLMAK ARASINDA.....

Yaşamak için çırpınan on binlerce insanın çığlığı, Çığlı Köyünden Berarej Dağlarının doruklarına yükselirken, gün yeni ışıyordu.

Karanlıktaki Üzümlü Karakolunu geride bırakalı çok oldu. Sina Köprüsü ve beton koruganının geceyle kucaklaşması uzun zaman önceydi. Son kez sola kıvrılırken yüzünü gösteren Zap, yorgun sularında yine dolunay taşıyordu Irak'a, Iraklı Kürtlere.

Huzursuz ve huysuz bir pazartesiydi. Bilinmeyen bir işe gitmenin verdiği gerginlik, sinsi bir diş ağrısı gibiydi. Sınırı geçerek Türkiye'ye sığınan Kürtler için ülkenin en doğu ucuna gidiliyordu. Binlerce, on binlerce Kürdün sığındığı söyleniyordu.

Sınırın güneydoğudaki en uç noktasından 2 Ağustosta, Hacıbey Suyunu geçerek Koruklu Köyüne gelenlerden tam 27 gün sonra yollara düşmüştük. Acımasızca geçip giden zamanı, belki en uygun yerinde yakalamıştık, ama yine de çok geç kalmıştık.

Koca koca damlalarıyla büyük bir sağnağın arkasından başlıyor yolculuk; Van'dan Otuziki Virajlara kadar durmuyor. Hoşap Kalesi göle batmış gibi. Başkale, yüksekte olmanın keyfini yaşıyor. Yüksekova yol ayrımında gökyüzü karanlığın her rengiyle hoş geldin diyor.

Derinliklerin arasında koşturan Zap, yeni bir sağnak gibi üstümüze yükleniyor. Harıl harıl akan, korku veren bir uğultuyla akıp gidiyor. Dağlar yükseldikçe yükseliyor, yollar daraldıkça daralıyor. Değişmeyen tek şey Zap'ın korkusu.

Aradan bunca yıl geçtikten sonra; 1967'den 21, 1979' dan 9 yıl sonra yeniden yüz yüzeydik Sünbül Dağıyla, Hakkâri'nin Baykalesi'yle. Kentin girişindeki barikat, geride kalan yılların ne denli yıkıcı ve acımasız geçtiğini anlatmaya yetiyordu.

İlk büyük kimlik yoklaması ve sorgudan sonra, buralarda 27 günlük gecikmenin artık pek önemli olmadığı anlaşılıyordu.

Kent karanlığa gömülmüştü. Evler ve sokaklar karanlıktı. Anacaddenin ortasındaki «Ne Mutlu Türküm Diyene» yazısının sarı ışıkları belki kentin tek süsüydü.

Kentin tek otelinde birkaç gazeteci Iraklı Kürtlere gitmek için, 27 gün sonra hâlâ, sabahı bekliyorlardı. Yola çıkmamamız öneriliyordu.

Karanlık, tüm insanlarıyla bir kenti her gece yeniden tutsak ediyordu.

Her gece yeniden, her gün bir daha tutsak olmanın yükünü düşündük. Arabaya doluşup, geceyle kucak kucağa Çukurca yoluna düştük.

Üzümlü'de ve Nayman'da gecenin içinden kurşun sesi gibi kopup gelen bir haykırış yolumuzu kesti.

«Farları söndür!. Yürü!. Yaklaş!. Dur!. Yere in!. Eller enseye!. Zap'a dön.. Dur..»

Üzerimize çevrili silahların ay ışığını yansıtan namlularına asılı kaldık. Zap'a dönüp duruncaya, kimliklerimize uzanıncaya dek sanki bir asır geçti.

Bitip tükenmez bir «Nereden gelip nereye gidiyorsun?» sorgulamasından sonra sabahı beklemenin zorunlu olduğu açıklanıyordu. Uzun ve akıl almaz bir «gideriz, gidemezsiniz» pazarlığı başladı sonra. Telsizler, telefonlar çalıştı, haberciler gidip geldi. İnadından dönen olmadı. Bir tek sorunun, verilemeyen yanıtı çözdü hayır diyenlerin inadını. «Bölgeye gazetecilerin girmesi yasaklandıysa... Çukurca dünyaya kapatıldıysa...» sorusu uzun süre yanıtsız kaldı. Telsizler, telefonlar yeniden çalışmaya başladı. «Yasaklandı, kapatıldı» diyemedikleri için yol açıldı. Nayman Köprüsünün nöbetçilerinin nedenleri arkada kaldı.

Büyük bir coşku içinde gecenin içinde kaybolduk. «Buralarda heyecan bir işe yaramaz» diye bağırdı bir görevli arkamızdan. Korkunun bir yararı yoktu oysa.

Yeni bir haykırışın nereden ve ne zaman geleceğini kestirememenin gerilimi içinde, hiç durmadan konuşuyorduk. Karanlığın bizi körleştirmediğini, gece koyulaştıkça, dillerimiz çözüldükçe daha iyi anladık. Az da olsa korku izleri vardı gevezeliğimizin yoğunluğunda. Gece sokağa çıkma yasağını bir bardak rakıya değişen kent insanının, bir köşeyi dönerken bekçi ile karşılaşmasındaki duygu korkuysa, korkuyorduk.

Gece sokağa çıkma yasağı sanki tüm doğa içindi. O korkusuz sanılan Zap bile yasağa uymuş, sola kıvrılıp ortadan yok olmuştu. Arabanın farlarına takılan tek bir canlı bile görmeden Çukurca Çeşmesine ulaştık. Yıllar öncesinin araba farları ile çıkılan tavşan ve tilki avları vardı. Onlar gibi, doğadaki tüm canlılar da yasaklara uyuyordu anlaşılan.

Batıda Uludere, ortada Çukurca, doğuda Şemdinli ve Uzundere çizgisinde üç gündür olanca acımasızlığıyla bir yaşama savaşı sürüyordu.

Çukurca Çeşmesinden oldukça uzakta ve yüksekteydi Çukurca. Mecit'in, Nasrullah'ın ve Tekin'in sesleri birer birer kesildi. «Zorlu bir yol» dedi Tekin gecenin içine bakarak. «Bilirim» diye bir tek sözcükle yanıtladı Nasrullah. Mecit hiçbir şey söylemedi. Benimse, bir başına dağlarda olmanın acısı düştü içime; konuşmadım.

Iraklı Kürtlerin yapabileceği çok şey vardı. Bildiklerim geldi usuma, anımsayabildiklerim:

1985 Eylülüydü: Süleymaniye'de 12-14 yaşları arasında 900 çocuk, Kürt direnişçisi oldukları gerekçesiyle tutuklanmışlardı. Tehdit Edilen Halklar Birliği bülteninde 12-14 yaşındaki direnişçilerden üçünün öldürüldüğü duyurulmuştu. Kenti kuşatan 30 bin asker, evleri tek tek arıyor ve yüzlerce Kürt tutuklanıyordu. Bazı evler yerle bir ediliyordu. Süleymaniye'de protesto gösterileri de kanlı bir biçimde bastırılıyor, 8 kişi idam ediliyor, 2 bin kişi de kayıplara karışıyordu.

1985 Kasımıydı; iktidardaki BAAS'ın Irak Kürdistanı Komiserliğine yeni atadığı Muhammed Hauzer, Dihok'ta Peşmergelere yiyecek sağlayan bütün Kürtlerin yok edileceğini açıklıyordu, dünyanın gözüne baka baka.

Tarihleri boyunca yok edilmekle, var olmak arasındaki ince çizgide yaşamlarını sürdüren Kürtler, Saddam'ın Süleymaniye'deki gövde gösterisini protesto ediyorlar ve 160 Kürt idam ediliyordu.[1]

Köklü bir inanış vardı; Saddam'ın Kürtlere yapamadığı kötülük, elinden gelmeyenidir diye.

---

1) Robin Schneider «Körfez Savaşının Cephe Aralarında Kalan Kürtler», Dünya Sorunları 1988/1 Orta Doğu Dosyası, Alan Yayınları.

Saddam'ın Kürtlere yaptıkları, insan hakları örgütlerinin dışında hiç kimsenin dikkatini çekmiyor ve sonuçta birike birike bugün on binlerce insanı önüne katıp Türkiye sınırlarına doğru kovalıyordu.

Geçilmez sanılan sarp dağlar bitiyor, Çukurca postanesi önünde frene basılıyor. Pırıl pırıl aydınlanarak çağına göz kırpan bir posta telgraf ve telefon hizmeti, daha ilk adımda kör bir karanlığa dönüşüyor. Telefonlar çalışmıyor. Türkiye'ye ve dünyaya kapılarını kapamış ışıkların ardından «arıza» diyen bir madeni ses yükseliyor. Bilinmeyen ya da çok iyi bilinen bir güç böyle istiyor olmalıydı. Dağ başında yöre insanlarının yıllardır paylaştığı yazgı paylaşılıyordu.

Çukurca kötü bir gün geçirmişti. Gece de karabasanlarla dolu gündüzün öyküsü anlatılıyordu.

Belediye hoparlöründen yükselen sesin korkusu kentin üstündeydi hâlâ. «İlanen» yapılan duyuruların sonunun, hep kötü bittiğini biliyorlardı Çukurcalılar. «İlanen duyurular» diyordu hoparlörden yükselen ses:

«Sayın Çukurcalılar, mültecileri Bilbili mevkiindeki top sahasına teslim ediniz.

Arama sırasında, evinde mülteci bulunanlar hakkında kanuni takibat yapılacaktır!»

Dağlarda yankılanan bu duyurudan yarım saat sonra evlere, bahçelere dalan güvenlik güçleri yakaladıkları Iraklı Kürtleri elinden kolundan çekerek Bilbili'ye doğru sürüklemeye başlıyorlardı.

Yüzlerce insan 49 numaralı sınır taşının dibine bırakılan Kürtleri gözleriyle görüyordu.

Mülteci dedikleri, sınırın öte yakasında yaşayan akrabalardı, hısımlardı.

Çukurcalılar, ölümden kaçan akrabalarına, hısımlarına kapılarını açmışlardı. Irak'ın kuzeyinden ölümün önünden gelen bu insanların kimi Pinyaniş, kimi Kaşuran, kimi Hertuşi Aşiretindendiler. Onlara kapılarını açanlar da Pinyaniş, Kaşuran ve Hertuşi'ydiler.

Çukurca'nın Kavşak köyünden gidenler Irak'taki, Zebar Aşiretiydiler. Sınırın bu yüzünde onlara Piruzbey deniliyordu. Aynı insandılar, aynı kandılar, aynı candılar.

Dostki Aşiretinin dörtte üçü Yüksekova'da, geri kalanı Kuzey Irak'ta yaşıyordu. Hanareyler, Herkiler de böyleydi. Sınırın iki yanında aynı adı taşıyan köyler bile vardı.

Dağların akrabalığı, hısımlığı bilinen akrabalıklara hısımlıklara hiç benzemiyordu. İnsana, insan sıcağını duyuran, insanı daha sorumlu kılan bir kan, bir can alışverişiydi bu.

Çukurca'nın toprak damlı evlerinin pencerelerinden o gece gün ışıyıncaya dek bambaşka bir aydınlık yansıyordu. Kucaklaşan akrabalar, sağlık haberi gönderen hısımlar yürek parçalayan bir karşılamadan sonra da olsa, özlem gideriyorlardı. Camlar buruk bir mutluluğun gölgesini yansıtıyordu.

Bilbili'de top sahasında toplanan Iraklı Kürtler, 29 Ağustos gece sabaha karşı 49 numaralı sınır taşına doğru yürütüldüler. Tarih onları; sınırın bir bu yanına, bir öte yanına yürümeye mahkûm etmişti. 49 numaralı sınır taşının dibine bırakılanların ne olacakları sorulamadı; ölsünler mi, öldürülsünler mi, diyen çıkmadı.

Güneşin ilk ışıkları yeni ayrılıkların, yeni acıların muştucusu gibi girdi pencerelerden. Çukurca'nın korku dolu evlerinde kimin ölüme, kimin yaşama ayrıldığının, kimin gidip kimin kaldığının hesapları yapılıyordu.

Kürklü parkasının içinde elinde otomatik silahıyla bir özel güvenlik görevlisi, hükümet politikasının haklı olduğunu anlatmaya başladığında, güneş sıcak elini sırtımıza daha yeni dokundurmuştu.

«Siz daha iyi bilirsiniz» dedi alçakgönüllülükle; «anlaşmamız varmış, bunları topraklarımıza kabul etmemek için Irak'la aramızda.»

Radyo haberlerini dinlemişmiş, yolda olduğumuz için duymamış olabilirmişiz, bir bakan, «Konu Irak'ın iç meselesi» demiş. Sınıra gelen herkesi içeri alırsak olmazmış. Alırsak Ortadoğu'daki dengenin içinde Türkiye'nin yeri sarsılırmış. Kürt sorunu önemli bir sorunmuş.[2]

Özel güvenlik görevlisinin bilgiçliğini dinlerken Ortadoğu sorununun artık sadece Filistin - İsrail, ya da İran - Irak ya da Suriye - Lübnan sorunlarından oluşmadığının anlaşılmaya başladığını düşünüyordum. Çukurca'da elinde silahıyla bir özel güvenlik görevlisinin ezbere olsa da bunları anlatabilmesi düşündüklerimi kanıtlıyordu bir bakıma.

Güvenlik görevlisinin dağ başlarında anlatmaya çalıştığı hükümet politikasının foyası, o günlerdeki gazeteler elime ulaştığında ortaya çıkıyordu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Mültecilerin Hukuki Durumu İle İlgili 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesine, 1967

2) Milli Savunma Bakanı Ercan Vuralhan'ın 28 Ağustos 1988 tarihinde düzenlediği basın toplantısı.

yılında koyduğu bir çekinceden söz ediyordu gazeteler. Türkiye isterse, doğu sınırında yer alan ülkelerden mülteci kabul etmeyebiliyordu.

Böyle bir çekince ise, göz göre göre ölüme gönderilenler için vicdan azabı çekmeye resmi bir engel oluşturuyordu.

Çukurca yöresinden o gün Irak'a gönderilenlerin sayıca 3 bine ulaştığı, daha sonra anlaşılıyordu. Türkiye Cumhuriyeti egemen bir devletti ve sözleşmelerden doğan haklarını kullanıyordu.

49 NUMARALI SINIR TAŞI

Çukurca'dan Çığlı'ya yolculuk başlarken, güneş çoktan doğmuş, epeyce yükselmişti. Sayıları binlerle, on binlerle anlatılan Iraklı Kürtleri görecektik. Berarej Dağlarından aşağıya iniyorduk, gece devriyesinden dönen askerler yorgun soluklarıyla Berarej'e tırmanıyorlardı. Yolun iki yanında düzenli olmayan aralıklarla yürüyerek, uykulu gözleriyle kışlalarına dönüyorlardı. Ellerindeki silahları, kamuflajlı giysileri, çelik başlıkları ile savaştan geliyor gibiydiler.

Ve bir tepenin arkasını dönünce binlerin, on binlerin apak yüzüyle yüz yüze geliyorduk.

Gecenin ve korkunun titreyişini atamamışlardı ağarmış yüzlerinden. Korkarak, çekinerek, utanarak üşüyorlardı. Çocuklar annelerinin göğsünden daha kopmamışlardı. Sönmeye yüz tutmuş odun ateşinin son sıcaklığında, günün ilk tütününü sarıyordu birkaç Peşmerge.

Bizi gördüler ve hep birlikte kalkıp bize doğru yürümeye başladılar. Yüzlerce binlerce insan, dere yatağının bir yanından öte yanına «Kahrolsun Saddam!» diye bağırarak yürüyorlardı. Ölmek istemediklerini, Irak'a geri dönemeyeceklerini haykırarak yürüyorlardı.

25 Ağustostan beri binlerce insan dağ tepe aşarak sınırın bu yanına koşuyordu. Gözleri korku doluydu. Saddam'ın kini ve öfkesi vardı soluklarında. Geri bırak-

tıklarının acısı daha ulaşmamıştı yüreklerine. Gözleri ve soluklarındaki kinle yaşıyorlardı.

49 numaralı sınır taşının dibine bırakılanlar çoktan unutulmuştu.

Sevinç içindeydim. Yüzlerce, binlerce insan ölmemişti. Karşımdaydılar ve yaşıyorlardı. Kurudere yatağının iki yanında koşuşan, gülüp oynayan sarı başlı Kürt çocukları vardı. Yaşıyorlardı.

Küçük elleriyle annesinin memesini yakalayan bebekler vardı. Yaşıyorlardı. Yusyuvarlak gebe karınlarıyla kömür gözlü kadınlar vardı. Yaşıyorlardı. Gördükleri nice acıyı anımsayan yıkık yüzlü yaşlılar vardı. Yaşıyorlardı. Yenilgiyi ilk kez tadan genç Peşmergeler vardı. Yaşıyorlardı.

Ölümden kaçan insanları yaşarken görmek mutluluğun ve acının doruğunda bir duyguydu. Sınırın bu yanında yaşadıklarına sevinilen bu insanların; sınırın öte yanında ölüme tutsak olmalarını düşünmek akıl almaz bir çelişkiydi.

Nasrullah'ın elini tutan bir nine, «Sen Sofi'nin oğlu musun?» diye soruyordu. Yaşlı yüzünün çukurları, çizgileri ağzına kadar gözyaşı doluydu. Yaşadığına mı seviniyordu, geride bıraktıklarına mı üzülüyordu, belli olmuyordu.

Yurdundan yuvasından kovulan binlerce, on binlerce Kürt kadın, çocuk ve yaşlı insan öldürülme korkusunu, Saddam'a geri gönderilme korkusuyla birleştirip «Ferman, ferman» diye haykırıyordu.

Onların dilinde ferman, «katliam» demekti.

İran'la Irak arasında tam 8 yıldır süren kanlı savaşın ardından gelen ateşkes anlaşması hem Iraklıların hem de İranlıların özledikleri bir muştuydu. Ateşkes anlaşması Iraklı Kürtler için bir fermanın başlangıcı oluyordu. Peşmergelerle birlikte Irak'a karşı duran İran-

lı askerler savaştan çekilince Barzani ve Talabani yanlıları yazgılarıyla yeniden baş başa kalıyorlardı. Onların yazgıları, kendilerine destek veren güçlerce terk edilmek ve terk edildikten sonra katledilmekti. Bu değişmez yazgının değişebileceği umudu, sığınılan ülkelerdeydi. Bugün Türkiye'ye sığınıyorlardı, yarın belki İran'a, Suriye'ye, belki SSCB'ye sığınılacaktı. Yaşama hakkı istenilecekti.

Genç Peşmergenin gözlerine de bu güvensizliğin pusu çökmüştü. Babasını İran'da, dedesini Suriye'de toprağa vermenin birikimiydi bu. Ana babalarının ve gelecekleri olan çocuklarının, kadınlarının güvenlik içinde sınırı geçebilmeleri için Türkiye topraklarında olduğunu vurgulayarak konuşmaya başlıyordu Peşmerge Agit. Canını kurtarmış olmanın sevinci yoktu yüzünde. Bir siyaset adamı gibi sözcüklerin üstüne basa basa konuşuyordu. Kendilerinin Kuzey Irak'ta bir bağımsızlık savaşı verdiklerini söylüyordu. «Silahlı Peşmerge olarak» bir isteklerinin bulunmadığını ancak, kadın ve çocuklarının Türkiye'ye sığınma haklarının gözetilmesini istiyordu. Saddam'ın kimyasal silahlarla saldırılarını anlatırken, yitirdikleri çocukları anlatırken gözleri doluyordu.

Ferman Can Alıyor, Ferman Can Katıyor

On binlerin haykırışına bir çığlık daha katılıyor. Çığlı'da Kürt gelini Ayşe, nurtopu dediklerinden bir oğlan veriyordu yüzyıllık kavgalarına. Dedesi Hacı Ömer, en güzel giysilerinin içinde Çığlı'da bir eve sığınan son torununu görmeye geliyordu.

Kaşla göz arasında aramıza katılan bu en küçük Kürdün adı da Ferman oluyordu. Ferman can alıyor, ferman can katıyordu. Haber salınıyordu Hertuşilere bir Hertuşi daha doğdu diye.

Sınırın açılacağı haberi bir bayram yerine çeviriyordu Çığlı'yı. Iraklı Kürtleri sınırı geçtikleri bölgelerde çember içine alan askerler daha hoşgörülü davranıyorlardı birkaç saattir. Bir görevli sınırı geçerken karısını ve üç yaşındaki çocuğunu yitiren Peşmergeyi dinliyor, bir başkası, minik Ferman'ın bir gereksinimi olup olmadığını soruyordu.

Çığlı insanlığa boğuluyordu. Yakınlarını görmek için üç gündür çevrede dolaşanlar, taşların kayaların ardından görünmeye başlıyorlardı. Bir bayram yeri gibiydi Çığlı. Korkmadan kucaklaşan akrabalar, çekinmeden birbirini arayan hısımlar arasındaydık artık.

İstanbul'a bir haber iletmemi istiyor genç bir Peşmerge. Şaşırıyorum. Kuş uçuşu gidilse de bitecek yol yok, İstanbul Çığlı arasında. «Söyleyin» diyor; «amcam Ubeydullah Seven'e, gelsin bizi kurtarsın buralardan.»

Ubeydullah Seven eski bir milletvekili. Şimdinin İstanbul Üsküdar Cumhuriyet Savcı Yardımcısı. Hakkâri'den Şıh Mehmet Selim'in oğlu. Irak'ın kuzeyinden Sebil'in amcası. Sebil, Kuzey Irak'ta bir Peşmerge. İstanbul'dan Ubeydullah Seven'in yeğeni.

Yörenin sakın ve ağırbaşlı insanlarının yaşadıkları bu acıyı anlamak ve anlatabilmek ilk başta çok güç geliyor insana. Kimliklerinin tartışıldığı kendi ülkelerinde son üç gündür yaşadıklarını bir daha yaşamak istemedikleri, konuşan gözlerinden belli oluyor. İnsanlık öneren, yardım dileyen akraba ellerini geri çevirirken, onlardan kaçarken, onlarla göz göze gel-

mekten korkarken duydukları acı yüzlerinden okunuyor.

Acıları korkularından kaynaklanıyor. Korkunun kaynağı ise, Iraklı Kürtlere ilişkin Türkiye'nin resmi görüşü. Gelenlerin, bölgedeki sorunları daha da arttıracağına ilişkin yargıyı herkes paylaşıyor.

Karakol nöbetçisi erden, tabur komutanı yarbaya, ilçe kaymakamından ilin valisine kadar herkes aynı kanıdaydı. Oysa «Gelsinler de Apocu mu olsunlar?» yargısı, gerçeği hiç yansıtmıyordu. Bu yargı Barzani ve Talabani'nin PKK politikalarıyla kesinkes çelişiyordu.

Irak Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP) lideri Mesut Barzani'nin de Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) lideri Celal Talabani'nin de tam bir yıl önce söyledikleri, Kuzey Irak'tan gelenlerin Apocu olabileceklerini doğrulamıyordu ama, her nedense gelenlerin Apocu olacağı kanısı bilinçli olarak yaygınlaştırılıyordu.

Barzani, «PKK hareketini nasıl değerlendirdiğini ve PKK ile ittifaklarını tek yanlı olarak bozma nedenlerini» şöyle anlatıyordu :

> «Öncelikle şunu belirteyim; kanımız canımız pahasına kurtardığımız alanlar, her Kürt mücadelesinin kalesidir. Bu da bizim için bir övünç kaynağıdır. PKK ile geçmişte var olan ittifak ve dayanışma protokolümüz de bu mantıkla oluşturulmuştur. Karşılıklı sorumluluk, karşılıklı saygı, bilgi alışverişi ve bilgilendirme, eleştiri, öneri gibi şartları içeren protokolü, PKK sorumsuz davranışlarıyla sarstı, sabote etti. Bu konuda birçok örnekler verebilirim. PKK, öncelikle bölgemizde halktan kişileri katletti. Kendi arkadaşlarını öldürdü. Irak Komünist Partisine saldırdı. Irak

Komünist Partisinin onları topyekûn imhalarını biz engelledik. Elimize geçen gizli bir PKK belgesinde aynen şunlar yazılıydı. PKK bölgemizde ve sınır boylarında *birtakım provokasyonlar gerçekleştirip, Türkiye* Cumhuriyeti'nin Irak Kürdistanına saldırı zemini oluşturmayı hedeflediğini belirtiyordu. Buna neden olarak, kendi önlerinde bir engel gördükleri IKDP'nin gücünün, böyle bir müdahale karşısında eriyeceğini ve doğacak boşluğu PKK'nin dolduracağını umuyorlardı.

Öte yandan bizim PKK'nin TC'ye yönelik eylemlerine diyeceğimiz bir şey yoktur. Ama PKK'ce savunmasız sivil halkın, savunmasız kadın yaşlı ve çocukların terörist yöntemlerle katledilmesi, bizim açımızdan kabul edilir bir şey değildir. Bunu kesinlikle ve asla onaylamıyoruz. Bu tür yöntemler, Kürt halkının mücadelesini lekeliyor.

Bunlardan başka PKK'nin bizlere yönelttiği seviyesiz ve asılsız suçlamalar var ki, bunların üzerinde durmak istemiyoruz. Biz bu ve benzeri nedenlerle protokolü lağvettik. Bütün bunlardan PKK'yi düşman bir güç olarak gördüğümüz sonucu çıkartılmamalıdır. Ama bütün bunlardan sonra da, PKK'nin denetimimiz altındaki bölgelerde var olabilmesi artık kesinlikle olası değildir. Son bir nokta daha var; ilerici kamuoyunun PKK'nin terörü ile Kürt hareketi arasındaki temel farkı görmelerini istiyorum. Kürt sorununu da PKK ile asla özdeşleştirmemelidirler.»

Talabani'nin de çok farklı bir değerlendirmesi yoktu PKK için. KYP lideri, «PKK'yi nasıl değerlendiriyorsunuz?» sorusuna şu yanıtı veriyordu bir yıl önce :

«PKK Marksist - Leninist olduğunu iddia eden bir partidir. Önderliği oldukça ham ve deneyimsizdir, yetkinleşmemiştir. Sorumluluk iddialarına uygun dav-

ranışlar içinde değildir. Yığınsallaşmış bir halk hareketinin ve mücadelesinin sözcüsü değildir. Ayrıca da yığınlara kök salmamış oldukları için, silahlı mücadele ile terörizm arasındaki farklılığı da kavramış değillerdir. Kaldı ki onlar tek oldukları inancındaki hiperaktivistlerdir. Kürt güçlerinin ve önderliklerinin birliği ve dayanışmasına ilişkin önemli sorunların bilincinde değillerdir. Zaten bunun içindir ki, kendi dışlarındaki tüm Kürt gruplarına karşıdırlar. Bu nedenle de tüm mücadelelerine rağmen, saygın bir kişiliğe sahip değillerdir.»[3]

Barzani ve Talabani'nin Apocular için değerlendirmeleri başka, Barzani ve Talabani'nin Türkiye'ye sığınan adamları için bizim yaptığımız değerlendirme başkaydı.

3) Yeni Gündem, 27 Eylül - 3 Ekim 1987, sayı : 82; Barzani ve Talabani'nin Temel Demirel'le yaptıkları söyleşi.

HEDEF KİM?

«Gelsinler de Apocu mu olsunlar?» diye dirsek çevrilen Peşmerge Agit, geliş nedenlerini anlatmayı sürdürüyor. «Savaştan kaçmadıklarını» anlatırken zorlanıyor. «Biz Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı değiliz ki» diyor; «Irak Kürdistanındaki meşru haklarımız için savaşıyoruz, Saddam rejimine karşı savaşıyoruz. Türkiye'nin içişlerine karışmayı hiç düşünmeyiz» diyor sonra. Ve gözlerinin içi ilk kez gülüyor, «Siz de düşünmeyin» deyip, Türk ordusunun iki kez havadan bir kez de karadan yaptığı sınır harekâtını anımsatıyor.

Resmi tarihin karanlığında savunmasız yakalanıyorum.

Çukurca'nın; kaçanın da kovalayanın da birbirine karıştığı bir yöre olduğunu anlatıp, «Bölgenin yazgısı» diye geçiştirmek en doğru olanı. Genç Peşmerge Agit bir siyaset adamı gibi 1983 Mayısından, 1986 Ağustosundan ve 1987 Martından söz ediyor. Mesut Barzani'nin bu konudaki düşüncesini söyleyiveriyor pat diye: Barzani'ye göre, Türkiye Irak'ın kuzeyinde yaşayan Kürtlere ABD'nin isteğine uyarak bu harekâtı yapmıştı. PKK militanları işin bahanesiydi. IKDP daha önce yaptığı açıklamalarda, aralarında PKK militanı olmadığını duyurmuştu. Türkiye sadece ABD'nin isteğine uymak için Irak'a pahalıya mal olan Peşmergeleri, yani bizi hedef almıştı.

Hedef gerçekten onlar 'mıydı?

Bu sorunun yanıtı, sınır harekâtına gerekçe gösterilen Türk tezini bulmaktan geçiyordu. Türk tezi, 1987 Eylülünde Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından Diyarbakır'da açıklanıyordu :

İran ve Irak savaş halindeler diyordu Evren;

«sınırları bu nedenle yol geçen hanı gibi. 280 kilometrelik Irak sınırı, 380 kilometrelik İran sınırını sadece biz bekliyoruz. Sınırlara tek tek asker dizsek, bu sınır hepsini yutar. Sınır tek başına beklenmez. Komşu ülkenin de beklemesi lazım. Onlar beklemediği için açık kalıyor.»

Sınırları bizden de uzun birçok ülkenin varlığı düşünüldüğünde, bu gerekçe pek gerçekçi görünmüyordu. Komşularımızın yardımı olmadan sınırlarımızı koruyamadığımıza göre, sınırlarımızı komşularımıza karşı korumayı düşünmediğimiz de ortaya çıkıyordu.

Olacak iş değildi bu. O zaman, «Peki kime karşıydı bu sınır harekâtı?» diye sormak gerekiyordu. Iraklı Kürtlere karşıysa, Mesut Barzani de, Peşmerge Agit de söylediklerinde haklıydı.

Savaş nedeniyle, sınır korunması işlerindeki ortaklık bozulduğuna göre; salt biz değil, Irak da, İran da sınırlarını aynı düşmana karşı koruyordu.

Aynı düşman Kürtler mi oluyordu?

ABD'nin Türkiye İle Irak'a Bakışı

ABD, Ortadoğudaki karmaşık duruma gerektiğinde müdahale edebilmek için Türkiye ile çok sıkı fıkı ilişkilere girmişti. Türkiye'nin Ortadoğu politikaları, neredeyse Beyaz Saraydan oluşturuluyordu. Bu yakın ilişki, bölge ülkelerinin izlediği denge politikalarında iyiden iyiye göze batmaya başlamıştı.

ABD buyuruyor; Türkiye yerine getiriyordu. ABD istiyor, Türkiye veriyordu.

En önemli buyruk, 12 Eylül 1980'de yerine getirildi. Batı dünyasının sağlam bir müttefiki vardı artık Ortadoğuda.

NATO ve AT ülkeleri ile ilişkiler zaman içinde düzelmeye başladı. Bir yandan da İslam Konferansında saygın bir yere yükseliyordu Türkiye. İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomi ve Daimi İşbirliği Komitesi (İSEDAK), 1985'te İstanbul'da toplandığında Pentagon, Körfez Savaşından yeni bir pay kapma düşleri içindeydi.

Musul ve Kerkük üzerine yürümeye başlayan İran'a, nasıl olsa Irak'ın dur diyecek gücü kalmamıştı. Türk ordusu sınırı geçmeli ve Kerkük'e doğru ilerlemeliydi. Türk tanklarının namlularının Musul - Kerkük'e yönelmeyeceği anlaşıldığında, ABD, bölgedeki yeni bir düşün peşinde koşmaya başlamıştı. Daha geçerli ve gerçekçi bir çözümle bölgedeki etkinliğini böylece pekiştirebilecekti.

İran, Irak ve Türkiye topraklarında bir Kürt Cumhuriyeti kurulmasında ABD'nin bölgedeki çıkarları açısından hiçbir sakınca yoktu.

Bu tür çözümlerle bölgenin ve dünyanın çatırdayabileceğini kısa sürede anlayan ABD, Türkiye ve Irak'a yeniden gözü gibi bakmaya başladı.

ABD'nin sevgisini kazanan Irak, Türkiye üzerinden geçen ikinci petrol boru hattıyla Akdeniz'e ulaştı.

ABD ile Türkiye arasında Ev Sahibi Ülke Destek Anlaşması (Host Support Nation) yapıldı. Buna göre çoğunluğu Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgesinde olan 11 askeri havaalanı yapılacak, ya da genişletilecekti.

1981'den bu yana ABD kongre belgelerinde, bölgede kurulacak yeni bir merkezi üs ve karargâhtan söz edilmeye başlanmıştı.

Diyarbakır ve Mardin'de yeni dinleme tesisleri için alt yapı çalışmaları söz konusuydu.

1983'te Adventure Express'e göre «1987'de Aurora Express» askeri tatbikatlarında NATO'ya bağlı Çevik Kuvvet (Mobil Allied Forse) doğu ve güneydoğu bölgelerine indirilmişti. NATO Çevik Kuvvetinin «güneyden gelen düşmana karşı» yürüttüğü askeri harekâtın ardından bölgeye birkaç yeni üs kazandırılmıştı. Örneğin 1983 tatbikatından sonra Erzincan'da Çevik Kuvvetin yarım saatte harekete geçmesini sağlayabilecek askeri yapılar ve donatımlar bırakılmıştı.

Bunun yanı sıra ABD, bölgedeki egemenliğini geliştirmesi için Türkiye aracılığı ile birtakım girişimlerde bulunuyordu.

Türkiye, Irak'la «Sıcak Takip Antlaşması»; Suriye ile «Güvenlik Protokolü» imzaladı. İran'la benzer bir protokolün imzalanması için girişimlerde bulunuldu.

Amaç, Tepki Ölçmek

İşte tam burda ne benim, ne de Peşmerge Agit'in pek kolay inanamayacağımız bir sav ileri sürdü batılı gazeteci dostumuz.

«Türkiye bütün bu önlemleri boşuna almadığını gösterdi» diye başladı :

> «1983'te, 1986'da ve son olarak da 1987'de Türk uçakları Irak'a gidip kuzey bölgesini bombaladılar. PKK kamplarının hedeflendiği açıklandı. Ancak bölge-

deki tanıklarımız 87 harekâtının ne PKK kamplarına, ne de sivil halka yönelmediğini söylediler. Türk uçaklarının bombalarını boş alanlara bıraktığını belirttiler. Kimi yorumculara göre, bu harekâtın hedefi, Irak'a girmenin dünya ve Türkiye'deki tepkilerini ölçmekti. Yapılan bir sıcak takipten daha çok, Körfez savaşına yapılacak müdahalenin tatbikatıydı. Olay iç politikayla ilgili bir soruna indirgenerek Körfez müdahalesinin uluslararası etkileri küçültülmeye çalışılacaktı.»

Batılı dostumuza göre, 1986 Kasımında yaşanan bir başka olay da bu savı doğruluyordu :

«İncirlik Üssünden kalkan F-16'lar, Suriye'ye doğru uçmaya başladılar. ABD'ye göre uçuşlar rutin bir tatbikat gereğiydi. Ancak Suriye'nin hava sahasını kapatması, hiç de alışılmış bir davranış değildi. Üstelik yine bölgedeki tanıklarımız, kasım ayında rutin bir tatbikat olmadığını söylüyorlardı.»

Türkiye'de askeri çevrelerde bir başka gelişme vardı: İran'a karşı müdahale propagandası yürütülüyordu. Bir savunma dergisinde, «Türkiye'nin İran-Irak savaşında yansız politika izlemesine karşın, İran, Türkiye'yi bu şekilde değerlendirmemektedir. Türkiye'deki aşırı dinci kesimi ve PKK'yi desteklemeyi kendi çıkarlarına uygun görmektedir. Bu durumda Türkiye için meşru müdafaa hakkı doğabilir. Bu da uluslararası hukuka uygundur» deniliyordu.

Hem konuşuyor, hem de düşünüyordu.

Bütün bunların geride kaldığını anlatmak için bir şeyler söylemek istedim. Anlamsız sözcükler yuvarlandı dilimin üstünden. Agit durumu kurtarmak için, «İşte bizim de yazgımız bu» dedi. «Hesaplar ve konuşmalar hep bizim üzerimizde yapılıyor. Sonunda bugün Irak or-

dusunun önünden kaçanlar, dün Türk ordusunun önünden kaçanlar oluyor.»

Gözlerinin içi gülüyordu yeniden Agit'in, «Bizi tanıyorsunuz yani» derken.

«Savaşımız Dün Başlamadı»

Kürtleri yüksek dağların tepelerinden tel örgüler içine iten bir yazgıyla da savaşıyordu Peşmerge Agit. Dün önünden kaçtığı orduya sığınmanın güçlüğünü, bugün anlamak hiç zor değildi. Agit'in genç yüzü tarih gibiydi. Acı dolu yıllarda yaşanan bunca kan, bunca gözyaşından süzülen deney, Agit'in yüzündeki derin çizgilerde daha anlamlıydı. Ulusunun kadın çocuk ve yaşlı binlerce insanını bir tepenin ardına, bir dere yatağına aşırmak için dağlardaki savaşını bırakıp gelmişti Agit. Belki tükenişe doğru bir yol ayrımıydı bu. Belki yeni bir arayışın başlangıcı.

Bir dönüm noktası mı, ya da kocaman bir nokta mı?

Binlerce soru geliyor insanın aklına. Binlerce sorunun bir tek yanıtı olduğunu hemen anlıyorsunuz ama, kime sorsanız aynı yanıtı veriyor:

«Savaşımız dün başlamadı» diye söze başlıyorlar; «bugün de bitmeyecek.»

Tarihsel bir süreci anlatıyorlar sonra, Osmanlıdan Çarlık Rusyasına, İngiltere'ye uzanan, İran'dan, Irak'a Suriye'ye ulaşan bir süreç...

Anımsadığı kadarıyla savaşlarını anlatmasını istiyorum Peşmerge Agit'ten.

«Çok gencim» diyor. «Anılarımı anlatacak kadar yaşamadım savaşı, yıllardır savaşanları bulun onların anlatacağı çok şey vardır.»

Üsteliyorum; «Güneyden başlayalım» diyor. «Kuzeydaha sonra geliriz.» 1987'de Şehhvasan yıkımını antıyor. Şehhvasan; Hewler'in, Helil ilçesinin Şaklava ıcağına bağlı şirin bir köyüymüş yerle bir edilmeden ıce... 50 hanelik küçük bir köy... «Şimdi yok», diyor, önüllerimizde yaşayacak ama, savaşımız sürdükçe. \AS ırkçılığının vahşetini onunla anımsayacağız. Kırdayan her canlı varlığa karşı düşmanlığını çocuklanıza Şehhvasan katliamıyla anlatacağız. Saddam'ın tleri, tankları ve topları ile Şehhvasan'a taşıdığı kan ve ümü unutmayacağız.»

Kimyasal silahı ilk kez Şehhvasan'da duymuş Peşerge Agit. Saddam'ın jeti, tankı, topu yetmiyormuş gisivil halka karşı kimyevi silah kullandığını anlatmaya lışıyor. Anlatamıyor. Elini gömleğinin üst cebine soıyor. Arapça yazılmış, rengi sarıya kaçan bir kâğıt çıırıyor. «Barzani'nin çağrısı» diyor; «tüm dünya halkına, o en iyisini anlatmıştır.»

Yüksek sesle bağıra bağıra okumaya başlıyor. «Sedinlemek istiyorum» diyorum, duymuyor, okuyor:

«Irak Kürdistan'ı tarihinde bir kez daha katliam ve talan ve yıkım politikası uygulanıyor. Sivil halka karşı, bütün köy ve şehirlerde; Süleymaniye, Kerkük, Erbil ve Dıhok'a kadar bu uygulama sürüyor. Irak Hükümetinin yaptığı resmi taksime göre aynı uygulamalar Salahaddin (Tekrit), Neynova (Musul) ve Diyala (Bakuba) kazalarında da aynı yıkım ve talan sürdürülüyor...

Sn. baylar, temellerinden sarsılan Irak rejiminin bu vahşi uygulamalarını sizlere açıklamak ve anlatmak istiyorum:

Geçtiğimiz nisan ayı ortalarında, Irak rejimi Kürdistan'da iskân uygulamasını talan ve terör eşliğin-

de başlattı. Bu uygulamalar bütün Kürdistan şehirlerini, kaza, nahiye ve köyleri ile birlikte ortadan kaldırmaya yönelik. Örneğin Sengav kazası bütün köyleri ile birlikte 22 Nisanda bombalanarak harabe haline getirildi. Aynı şekilde Akçalar nahiyesi de bütün köyleri ile birlikte tamamıyla yok edildi.

Açıkça belirtmek isterim ki, bu uygulamalar sonucu yüzlerce Kürt köyü yok edilmiştir. Ve bu bölgede yaşayan halk zorla kamplara sürülmektedir. Kamplara götüremediklerini ise karayollarında çaresiz ve aç bırakmaktadırlar. Boşaltılan köylerin isimlerini üyelerimiz aracılığı ile dünya kamuoyuna iletmiştik.

Kürt halkını caydırmak ve gözünü korkutmak amacıyla Irak Hükümeti kimyasal silahlar, gaz bombaları kullanmaktadır. Süleymaniye ve Erbil bölgesinde 20 köy 15 - 16 Nisan tarihlerinde kimyasal silahlarla bombalandı. Aynı şekilde defalarca Karadağ nahiyesi ve köyleri, Maved ve çevresi bombalanarak sivil halkın, kadın ve çocukların ölümüne neden olunuldu. Bu eylemler sonucu 300'ün üzerinde insan ağır biçimde yaralandı. Kimyasal silahlar sonucu şehit düşen 33 çocuk, kadın ve yaşlının isimlerini daha önce kamuoyuna iletmiştik. Bu 33 kişi sadece Şehhvasan köyü şehitleridir. Bu şehitler köyünden yaralı olarak kurtulabilen 30 kişinin isimlerini de aynı şekilde dünya kamuoyuna sunmuştuk.

BAAS rejiminin uygulamaları, aralıksız bombardımanları ve Kürdistan'ın yakılıp yıkılması sonucu binlerce aile, çocuk ve kadın kurtarılmış bölgelere sığınmış bulunuyor. Bu bölgeler partimiz ve Irak rejimine muhalif güçlerin denetimi altında bulunmaktadır.

Sadece Dıhok bölgesinde, sayıları 5500'e varan aile, kafileler halinde ve aralıksız kurtarılmış bölgelere geldi. Zorla oluşturulan toplama kamplarının sade-

ce birinden, 350 aile toplu olarak kurtarılmış alana sığındı.

Toplama kamplarındaki vahşi uygulamalardan kaçarak, kurtarılmış bölgelere sığınan bu ailelerin sağlık durumu son derece kötüdür. Yaşamlarını sürdürmeleri ekonomik açıdan oldukça zor ve ağır... Kurtarılmış alanlarda bu ailelere bakım oldukça büyük problemler yaratmaktadır. Aileler üzerinde hâlâ psikolojik olarak Irak bombardımanlarından kalan korkunun izleri var...

Irak rejimi bölgelerde ağır bir ekonomik abluka uygulamakta, bölge halkını öldürmekle ve aç bırakmakla tehdit etmektedir. Oldukça zor durumda kurtarılmış alanlara sığınan bu ailelere yardım elinin uzatılmasını ve BAAS rejiminin bu insanlık dışı uygulamalarının protesto edilmesini bütün dünya halklarından talep ediyoruz.

Feci şartlar altında bulunan bu ailelerin durumunu, bütün dünyanın vicdanına bırakıyoruz.

Kurtarılmış bölgelere sığınan aileler dışında yarım milyona yakın Kürt köylüsü sürgün edilmiştir. Sürgünde bulunanların durumu ise, anlatılmayacak düzeyde vahimdir. Yarım milyonun üstünde Kürt halkı, oluşturulan toplama kamplarında çok zor şartlar altında yaşamakta ve bu kamplardaki gençler zorla savaş cephesine gönderilmektedir.

Irak 80 yılında İran'a karşı savaş açtı ve oluşturulan bu kamplardaki gençlerin çoğunu zorla savaş bölgesine sürdü.

Hükümet mecburi iskân uygulaması ile halkı sürmektedir. Bu iskân planı çok eski tarihlerde hazırlanmış ve uygulanmıştır. Mecburi iskân uygulamaları 1970'te başlatıldı ve bugüne dek sürdürülmektedir.

Özellikle 75 - 78 yılları arasında sürgün uygulaması oldukça etkili uygulandı. Bu yıllar arasında yüzlerce köy rejim tarafından boşaltıldı. Boşaltılan köylerin alanı 16.000 km² dir ve çoğu Türkiye - Irak sınırındadır. Bu uygulamalar sonucu yarım milyonun üstünde Kürt, Irak'ın güneyinde oluşturulan kamplara ve çöllere sürüldü. 1970'ten bugüne, bu uygulamalar bir an olsun durdurulmadı ve daha katmerli ve planlı bir şekilde devam etmektedir.

Bugün bu uygulamalar daha geniş boyutlu ve daha sistemli hale getirilmiştir. Irak rejiminin yetkili ağızları bütün konuşmalarında açıkça bu yıl Peşmergeyi yok edeceklerini belirtmektedir. Bu nedenle rejim ne pahasına olursa olsun, planlarını uygulamak amacıyla tüm yöntemleri kullanıyor ve jenosit planları yapıyor.

Evet, BAAS Kürt tarihini, ulusal duyguları, coğrafyayı tamamen değiştirmek istiyor ve bunu başarabilmek amacıyla da kimyasal silahlar kullanıyor, açlığı kurumlaştırmak amacıyla geniş çaplı ekonomik abluka uyguluyor ve sivil halkı zorla İran'a karşı savaşa gönderiyor. Oysaki halkımız bu savaşa karşıdır. Bu savaşı istemiyor. Bu dün de böyleydi bugün de...

Rejim güçleri, mecburi iskân uygulamasını meşrulaştırmak için halk arasında şu propagandayı yapıyor:

'İran ile savaş var. Biz bölgede yaşayan halkı bu savaştan kurtarmak için güney bölgelerine götürüyoruz.'

Fakat işin gerçeği bu değil. İki nedenle; hem zaman açısından ve hem de coğrafi açıdan gerçek bu değil;

1 — **Zaman açısından** yalan çünkü; İskân uygulaması Irak - İran savaşından çok çok önceleri başlatılmıştı. İlk iskân uygulaması 1963 yılında yürürlüğe konuldu.

2 — **Coğrafi açıdan** yalan çünkü; Bu uygulamaların yapıldığı bölgeler, İran - Irak savaş cephesinden çok uzakta bulunmaktadır. Örneğin Zakso, Smel ve Amedye; Suriye - Irak sınırındadır. Dıhok aynı şekilde savaş bölgesinden çok uzaktadır. Ayrıca Hewler, Süleymaniye ve Kerkük de gene en az 50 - 190 km cepheden uzakta bulunmaktadır. Oysa savaş bölgesi içinde bulunan Bağdat, Basra, Kut, Amere gibi şehirlerde herhangi bir biçimde iskân uygulaması yapılmadı.

Kimyasal silahlarla savunmasız halkın katledilmesi, köylerin ve ekinlerin yakılması, yağmalanması; küçük çaplı savaşlar, açlığa, işsizliğe ve hastalıklara neden olmuştur. Halk ağır ağır fakat sistemli bir biçimde yok ediliyor. Saddam tam bir halk katliamı uygulamaktadır. Bu katliam 9 Aralık 1946'da imzalanan Cenevre Antlaşmasına aykırıdır. Bu nedenle Irak rejimi yargılanmalı ve cezalandırılmalıdır. Özellikle Cenevre Antlaşmasında belirtilen bir halk, ayrı ulusal değerlere sahip olması ya da ayrı bir dine sahip olması ya da başka nedenlerle katledilemez, ayrım yapılamaz, ilkesine aykırıdır. Cenevre Antlaşmasının 3. ve 4. maddeleri BAAS rejiminin uygulamalarını bütünü ile mahkûm etmektedir. Çünkü bu uygulamalar insanlığa karşıdır. Bütün BM protokollerine karşıdır.

İnsanlığa karşı olan bu suçlar, Irak Kürdistanında yaşayan bütün insanlara ve bir halka karşı işlenmektedir.

Saygıdeğer arkadaşlar;

Ezilen ve baskı altında tutulan Kürt halkı adına, kurtarılmış alanlara sığınan on binlerce aile adına,

açlık, korku ve hastalık içinde kıvranan Kürt çocukları adına, toprağını ve köyünü kaybeden emekçi köylüler ve Kürt anaları adına, okuma olanakları ellerinden alınan Kürt öğrencileri adına sizden rica ediyorum;

1) Kara günler içinde yaşayan halkımızla dayanışma gösterin.

2) Irak rejiminin uygulamalarının durdurulabilmesi için, resmi tüm imkânları seferber edin.

3) Yetkili kurumların insanları Kürdistan'a gelsin. Kurtarılmış alanlarda ya da diğer alanlarda bulunan aç, susuz ve fakir insanların durumunu kendi gözleriyle görsün. Ekonomik zararı ve yıkılan yağmalanan köyleri görsün.

4) Yardım elinizi, yoksulluk ve terör içinde bulunan bu mazlum halka uzatın. Saygılarımla.»[4]

Barzani ve ABD

Agit için Mesut Barzani tapılacak tek insandı yeryüzünde. Babası da, babasını çok severdi.

«Yine böyle kaçgöç günleri yaşıyorduk» dedi Agit: «Babam İran'da son nefesini veriyordu. Gözlerini yummadan beni ve kardaşlarımı önce Allaha, sonra da Molla Mustafa Barzani'ye emanet etmişti.»

Agit 1970'lerin başında on yaşında bir çocuktu. Ve o günlerde Peşmerge olmaya özeniyordu. Peşmergelik bitti diyorlardı. O yılları anlatırken sevecen bir gülümseme yerleşiyordu Agit'in ince yüzüne bir çizgi gibi. Başa-

4) IKDP Lideri Mesut Barzani, bu çağrıyı 5 Mayıs 1987 tarihinde yaptı.

rı ve gücün birlikte yaşandığı bir dönemdi. Hiç bitmeyecek sandıkları savaşı kazandıklarını sanıyorlardı 1970'lerin başlarında.

1945'lerde başlayan savaş, 1970'te Irak'ın, Kürtlerle anlaşma masasına oturmasıyla sonuçlanıyordu.[5] Irak, beş yıl içinde Kürtlere özerklik vermeyi kabul ediyordu. Akıl almaz acılarla, zorluklarla dolu 25 yıl geride kalıyor, özerkliğe kavuşuyorlardı.

İlk anlaşmazlık Kerkük nedeniyle çıkıyor, Barzani Kerkük'ün özerk Kürt bölgesi sınırları içine alınmasını istiyor, BAAS yönetimi inat ediyordu.

Savaşın sona erdiğini sanan Irak Kürtlerinin, İran Şahı Rıza Pehlevi'nin bölge devleti olma düşünden haberleri yoktu o sıralarda. Şah ilk iş olarak, Irak'ın körfezdeki bir iki küçük adasına el atıyordu. Irak'la ilişkilerinde onlara karşı kullanabileceği sağlam bir neden her zaman vardı nasıl olsa... Şaha göre, BAAS rejimine karşı Irak Kürtleri İran'ın yanında yer alabilirlerdi.

Agit'e göre, her şey inceden inceye hesaplanıyordu. Ve tüm hesapların içinde kendi gelecekleri vardı. Çünkü, bu hep böyle olmuştu.

Her gün yeni bir gelişme oluyordu. 1972'de Irak SSCB ile dostluk ve işbirliği anlaşması imzalıyordu. Şah, hiç zaman yitirmeden, aynı günlerde Mustafa Barzani ile anlaşma masasına oturuyordu. Bu, aynı zamanda, ABD'nin, Barzani ile anlaşması anlamına geliyordu. ABD, Barzani'ye İran aracılığıyla para yardımı yapmayı bile üstleniyordu.

«Kısa bir süre sonra elimizdeki silahlara cephane arar duruma geldik» diyordu Agit acı acı gülerek.

---

5) 11 Mart 1970 Anlaşması için, bkz. Ek 1, s. 127.

Silahlar yeniden ateşleniyordu, ama bir taraf kendisini destekleyeceğini söyleyen İran'ın askeri yardımına bağımlı duruma geliyordu.

İran'la Irak'ın kavgası, 1975 yılına dek sürdü.

1975 Martının 6. gününde Cezayir Anlaşması ile İran' la Irak, aralarındaki sorunları çözümlediklerini söyleyerek barışıyorlardı. Buna en çok Peşmerge olmak düşüyle yanıp tutuşan on beşinde bir delikanlı olan Agit şaşırıyordu.

Cezayir Anlaşması ile Kürtler, bir kez daha satılıyorlardı. Şah elde ettiği topraklara karşılık, Irak Kürtleriyle yaptığı anlaşmayı bozuyordu.

Barzani, ya Irak'a teslim olacak, ya da yeniden savaşacaktı. Peşmergeler, İran sınırına doğru kaçmaya başlıyorlardı. Yeniden savaş bir kez daha anlamını yitiriyordu. Geçmişte bıraktıklarıyla geleceklerini kuramamak korkusu düşmüştü içlerine. Molla Mustafa Barzani uzun ve soluklu savaşını bitiriyordu. 40 bin savaşçısı İran'a sığınırken, o ABD'ye doğru dönüşü olmayan bir yola çıkıyordu.

Agit, bu dönemin ilişkilerinin «karanlık olduğunu» söylüyordu.

Yanlışıyla, doğrusuyla öldükten sonra da yaşayan, kavgasındaki uzun soluğa saygı duyulan Molla Mustafa Barzani'nin, ABD ile bilinen resmi ilişkileri, 22 Şubat 1975'te başlıyordu. Peşmergelerin silahlarını bırakmasından bir ay önce...

Amerikan Dışişleri Bakanı H. Kissinger'in mektubuyla tarihe önemli bir dipnot düşülüyordu:

«Sayın General,

22 Ocak 1975 tarihli mektubunu almakla çok memnunum. Size, halkınıza ve yürüttüğünüz yiğitçe mücadeleye hayranlık duyduğumuzu bilmenizi isterim.

Karşı karşıya bulunduğunuz güçlükler korkunçtur. Askeri ve politik durum hakkındaki değerlendirmenizi çok takdir ettim. Emin olmalısınız ki, mesajlarınıza verdiğimiz önem nedeniyle, Amerika Birleşik Devletleri Hükümetince üst düzeyde büyük bir dikkatle göz önüne alınıyor.

Eğer Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine durum hakkında daha fazla bilgi vermek için Washington'a bir kurye göndermek isterseniz, onu memnuniyetle kabul edeceğiz. Şimdiye kadar yapmış olduğumuzu sürdürebilmek için gizliliğin büyük önem taşıdığı kanısındayım. Yalnız bu nedenle ve özellikle sizin kişisel güvenliğinizi düşündüğümüzden, sizinle burada şahsen görüşmeyi istemekte tereddütlüyüm.

Cevabınızı bekliyorum.

İçten dileklerimle ve derin saygılarımla.»

Agit bu mektubu bildiğini söyledi. Öteki mektupları ben anlattım. Ne gereği var der gibi baktı Agit, ilgilenmediğini anlatacak bir şeyler söyledi, «Savaşımız da çok eski, onlar da» dedi.

Agit de, Nusred de sözümü hiç kesmeden sonuna dek dinlediler. Dağlarda siyasetin gerektirdiği koşullara uymak her zaman kolay olmuyordu.

Yanıtsız Mektuplar

Yarım yüzyılı aşan bir süredir halkı, bütün umudunu Molla Mustafa Barzani'ye bağlamıştı. Barzani ABD Başkanı Jimmy Carter'a yazdığı uzun bir mektupta sorunlarını anlatıyordu :

«Başkanlık seçimini kazanmanızdan dolayı sizi yeniden kutlarım.

Başkanlık seçiminiz sırasında, dünyanın her yerindeki halkların temel insan haklarını açıkça destekleyeceğinizi defalarca belirtmeniz beni çok sevindirdi ve yüreklendirdi.

İşte bu umutladır ki size, Kürt halkının yenilgisine ve bunu izleyen dağılmasına yol açan sorun ve olayların nedenlerini kısaca belirtmek için yazıyorum.

Birinci Dünya Savaşından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüyle, Güney Kürdistan, 'İki Nehir Arası Ülke' olarak bilinen yerle birleştirilerek Irak oluşturuldu ve İngiltere'nin yönetimine verildi. Müttefik devletler, özerk bir Kürdistan'ın kurulmasını vaat etmişlerdir. Çünkü Kürtler, Araplar, Türkler ve Perslerden sonra dördüncü büyük etnik grubu oluşturuyorlardı.

1920'de yapılan Sevr Antlaşması, geniş Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer halklarıyla eşit temeller üzerinde, Kürtlerin kendi kaderlerinin tayini hakkını içeriyordu. Ama uluslararası çıkarlar, antlaşmanın gerçekleşmesine olanak vermedi, böylece Kürt halkının durumu bir çözüme ulaşmadan olduğu gibi kaldı. Ondan sonra Kürtler, kendilerini zorla asimile etmek isteyen işgalcilere karşı kendi ülkelerinde asgari düzeyde eşitlik ve adalete kavuşmak için, sık sık kendilerini savunmaya zorlandılar.

Irak'ta monarşik sisteme son veren ve General Kasım liderliğinde bir askeri yönetim oluşturan 1958 darbesinden sonra Kürt halkının ulusal haklarının tanınacağı vaat edildi.

Yeni rejim, Sovyet etkisi altına girer girmez, komünistlerin Irak'ta yarattıkları kargaşa içinde vaatler unutuldu.

Demokrasi ve özgürlük konusunda Kürtlere düşen sorumluluk nedeniyle, Irak komünistlerinin yaptıkları kitle halindeki katliamlara karşı seyirci kalamazdım. Ancak General Kasım ve diğer yüksek rütbeli subaylara durumun ciddiyetini anlatınca, onların öfkelerine maruz kaldım. Yerel komünistlerin desteği ve Sovyetler Birliği'nin cesaret vermesi ile, Irak Hükümeti 1961 yılında silahlı kuvvetlerini silahsız Kürt halkına karşı hücuma geçirdi. Kürt halkının kendisini kurtarmak için başlattığı devrim, o zamandan beri devam ediyor.

Bu süre içinde Irak'ta 9 hükümet ve 5 rejim değişti. Bu zulümlerin her aşamasında, ilişkileri yeniden düzeltmek için, çok mütevazı bir dille ricada bulunduk. Ancak bizim tekrarlanan rica larımıza yalnızca tekrarlanan hakaretlerle karşılık verildi.

Bizim acılarımız, sayın başkan, sizin dedelerinizin acılarından farklı değildir. Ki, onları değerli Amerikalı Thomas Jefferson en iyi şekilde dile getirmiş, belgelendirmişti.

Son olarak 1968 yılında, bugünkü BAAS rejimi iktidara gelir gelmez, bize savaş ilan etti. Fakat, amacına savaş yoluyla ulaşamayacağını anlayınca 1970'te barış görüşmelerine başvurmak zorunda kaldı ve bu görüşmeler aynı yıl 11 Mart Antlaşmasıyla sonuçlandı.

Antlaşma, Irak halkının iki asli milliyetten, Araplar ve Kürtlerden oluştuğunu kabul ediyordu. Antlaşma aynı zamanda Kürt milliyetinin haklarını sayıyordu, ki bunlar arasında en önemlisi, dört yıl içerisinde Irak Cumhuriyeti çerçevesi içinde bir özerk Kürdistan oluşturmasıydı.

Antlaşmayı imzalamaya istekli oluşumuz, yalnızca, onun şartlarının bizi derinden tatmin ettiği için değildi, fakat aynı zamanda Irak'ta barışın sağlanmasını istiyor ve Kürtlerin hükümete katılmasının, BAAS'ın Irak halkına ve komşu ülkelere karşı sert ve uzlaşmaz politikasını değiştirebileceğini umuyorduk.

Fakat çok geçmeden, bu antlaşmanın, BAAS'ın zaman kazanmak için başvurduğu bir taktik olduğunu fark ettik. Onların iç barışa ihtiyaçları vardı ve Irak'ın komşularına karşı giriştikleri yeni hareketlerde, Kürtlerin desteğini almayı umuyorlardı. İran, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Suriye ile yaratılan sürtüşmelerde bizi savaşa sürüklemek istiyorlardı.

Biz bir araç olmayı reddedince, bu kez Kürt bölgesini özellikle zengin petrol sahalarını —ki bu sahalar Irak petrol üretiminin yüzde 65'ini, petrol rezervlerinin yüzde 70'ini kapsamaktadır— Araplaştırma politikasını başlattılar. Aynı zamanda barışı ülke içindeki politik düşmanlarını tasfiye için kullandılar. Demokratik partiler kapatıldı ve onların yüzlerce üyesi kitle halinde katledildi, ya da işkence ile öldürüldü. Arkasından, dört yıllık sürenin bitiminde antlaşma tüm hükümleri ile uygulanacağına, bize karşı yeni bir savaşın hazırlığına geçildi. Bağdat'la Moskova'nın bağları, 1972 başlarında imzalanan 20 yıllık Dostluk Antlaşmasıyla daha da güçlendirildi. Büyük miktarda, geliştirilmiş Sovyet silahları, askeri uzmanlar ve teknisyenlerle birlikte Irak'a ulaşmaya başladı. Buna paralel olarak Irak'taki Sovyet nüfuzu da arttı. BAAS rejimi hemen Moskova yanlısı Irak Komünist Partisi ile Birleşik Cephe oluşturmak için çağrıda bulundu. Bizim Kürdistan Demokrat Partisinin de katılması istendi. Liberal milli partilerin cephe dışında bırakıldık-

larını göz önüne alarak, en iyimser bir yargıyla bile katılmayı reddettik. Bu da BAAS liderlerinin husumetini arttırdı. Siyasal cinayetler düzenlemeye ve Kürt halkını zorla yerinden sürmeye başladılar. Bana karşı iki kez suikast teşebbüsü yapıldı. BAAS rejimi ile bir arada barış içinde yaşamamız imkânsız hale geldi. Böylece biz de Amerikalı ve İranlı dostlarımıza döndük. Onlara durumu ve BAAS'ın politikası böyle devam ederse, yalnız bizim açımızdan değil, bölgedeki diğer uluslar için de, doğacak sonuçların ciddiyetini izah ettik. Aynı zamanda Sovyetler Birliği tarafından desteklenen bir rejime karşı tek başımıza duramayacağımızı belirttik. Onlar düşüncelerimizi tümüyle haklı buldular.

Bize Kürt devriminin, hem Birleşik Devletlerden hem de İran'dan destek göreceği söylendi, o şekilde ki, Kürtler için gerçek bir özerkliği ve Irak için demokratik bir cumhuriyeti gerçekleştirmek için mücadele eden Kürtlerin, Irak rejimi karşısında dayanabilmeleri mümkün olsun.

Bunu ilgili taraflar arasında heyetlerin gidiş gelişi izledi ve bizimle dostlarımız arasında koordinasyon sağlandı.

Asgari Kürt ulusal haklarını tanımayan özerklik yasası, 1974 Martında Irak Hükümeti tarafından kasıtlı bir biçimde ilan edildiği zaman, dostlarımızın bize vaat ettikleri yardıma güvenerek onu reddettik.

Irak ordusunun 8 tümeni, yüzlerce tankı ve yüzden fazla modern savaş uçağıyla karşılaşınca —bunlardan bir kısmı Rus ve Hintli pilotlar tarafından yönetilmekteydi— böylesine iyi donanmış bir orduya karşı etkin biçimde savaşabilmek için, dostlarımızın bize yaptığı yardımın hem miktar, hem de kalite bakı-

mından düşük olduğunu çok geç de olsa fark ettik. Üstelik, yardımlar daima 'çok az ve çok geç'ti.

Bütün bu güçlüklere rağmen halkımız kahramanca savaştı, birçok zafer kazandı ve Irak silahlı kuvvetlerine ve donatımına büyük kayıplar verdirdi; Sovyetlerden anında gelen yardımlar olmasaydı, bu kayıplar Irak tarafından doldurulamaz cinstendi.

1975 kışına halkımız, dondurucu soğuk ve kara rağmen, düşmana bir karşı taarruz başlatınca, Irak rejimi çok umutsuz bir duruma düştü. Moskova'nın öğüdü üzerine, bir kez daha hile ve ikiyüzlülük yöntemine başvurdu.

Cezayir Devlet Başkanı Bumedyen vasıtasıyla İran Şahıyla temas kurulmuştu. Ayrıca, Kürt sorunu sona erdiği takdirde, BAAS'ın komşularına karşı politikasını değiştirmeye ve Moskova ile olan ilişkilerini kısmaya hazırlıklı olduğu, dolaylı yollardan Amerika'ya duyuruldu.

6 Mart 1975'te İran Şahı ile Devrim Komite Konseyi Başkanı Saddam Hüseyin Takritî arasında Cezayir İhanet Antlaşması imzalandı. Antlaşma yiğitçe savaşmış ve böylece bu görüşmeleri mümkün kılmış olan İran'ın, Kürt müttefikleri yararına hiçbir şey içermiyordu.

Sayın başkan, biz, İran ile Irak arasında iyi ilişkiler kurulmasına karşı değiliz. Ama bu, bizim kurban edilişimiz pahasına mı olmalı? Biz Kürtler, ABD ve İran'ın şeref sözüne güvenerek düşmana karşı koyduk ve onunla savaştık. Bize mükâfat olarak söz verilen özerklik nerede?

İran mülteci kamplarında mı? Kürt halkının kitle halinde Güney Irak'a sürülmesinde mi? Batılı ülkelere doğru dağılmadı mı? Ailelerin, kadın, çocuk ve

yaşlıların bölünmesinde mi? İşkence altında ölümde mi? Kürt mültecilerinin İran makamlarınca ansızın sürülme ve geri gönderilme korkusunda mı?

Bütün halklar için onur, birlik, özgürlük ve demokrasinin temel ilkelerini ilan etmiş olan Amerika Birleşik Devletleri ulusu gibi büyük bir ulus, Kürt yenilgisindeki rolünden sonra, olanlara kayıtsız kalabilir mi?

Biz sizden, öylesine, yaptığımız iyiliğin iki mislini istemiyoruz. Hatta eşitini bile. Biz yalnızca Kürtlere vaat edilen özerkliğin verilmesini istiyoruz.

Sayın başkan, biz dostlarımızın yardım vaadine güvenerek bir savaşa girdik, fakat ansızın, savaş alanında kendimizi yalnız bulduk; Amerikan ve İran yardımından yoksun, arkamızda kapalı bir İran sınırı ve karşımızda durmadan akan son model Sovyet silahlarıyla donanmış modern bir ordu.

Kötüleşen ekonomik koşullar, ihanete uğrama duygusunun yarattığı düşük moral ve bunların yanı sıra, İran'da mülteci olarak 250 bin kadın çocuk ve yaşlının bulunuşu yüzünden, istemeyerek ve acı içinde İran'a çekilmekten ve yurdumuzu BAAS'a terk etmekten başka çaremiz yoktu.

Biz düşmanlarımız tarafından askeri yenilgiye uğratılmış değildik. Dostlarımız tarafından yıkılmıştık.

Sayın başkan, Kürt dramının son perdesi henüz yeni başlıyor. O, ya bir trajedi ile bitecek veya onun sonu yeni bir başlangıç olacak. Bu size bağlı.

Kürt halkının bir düşü var, belki sizin Thomas Jefferson'unki kadar büyük değil ama, bir özerklik düşü bu. Onlar, onun için savaştılar, onun için öldüler ve daima onun özlemini duydular. Onlar, inançlarını ve yüreklerini ona bağladılar ve inandılar ki Amerika'

nın verdiği söz, ister yazılı, ister sözlü olsun demir bir zırh gibi sağlamdır. Onlar söz verilen mükâfatın verilmesini benden bekliyorlar. Ben de, sayın başkan, sizden bekliyorum.

Sayın başkan, halkımın uğradığı felaketin nedeni, onların demokrasiye olan inançları, batı ile olan dostlukları, Amerika'nın prensiplerine olan güvenleri, bu prensiplerin, zayıf ulusların korunması ve onların temel insan haklarına kavuşmaları için destek sağlanmasını öngördüğüne dair kanılarıdır.

Biz hiçbir zaman başka ülkeleri işgal etmeyi veya başka halklara baskı yapmayı düşünmedik. Biz, yalnızca, kendi ülkemizde barış içinde ve özgür olarak yaşadığımız halklar gibi adil ve eşit biçimde davranılmasını istiyoruz. Biz Irak'ın yeni sakinleri, ya da göçmen değiliz. Atalarımız binlerce yıldan beri bu ülkede yaşamışlar.

Sayın başkan, eğer Amerika'nın verdiği söze tam olarak inanmasaydım, halkımı bugün içine düştüğü felaketten kurtarabilirdim. Bu BAAS'ın politikasını tam olarak desteklemek ve onunla güçleri birleştirmek yoluyla yapılabilirdi. Ama bu tutum Amerika'nın ilkelerine ters düşer, Irak'ın komşularına da zarar verirdi. Ancak üst dereceli Amerikan yetkililerinin teminatı üzerine bu alternatife iltifat etmedim, onun yerine, ABD ve İran'la işbirliğini tercih ettim. Böylece biz kendi hedefimizi —özerkliği— ve Irak halkının hedefini —demokrasiyi— gerçekleştirmiş olacaktık ki, bu da tüm bölgenin çıkarına olacaktı.

Sizin de seçim kampanyanızda birçok kereler belirttiğiniz gibi, sizden önceki Amerikan yönetiminin dost ve müttefik uluslara karşı izlediği politika, hem bu uluslara, hem de Amerika'ya zarar verici cinsten-

di. Bu politika, dostlarının Amerika'ya güvenlerini yitirmelerine, bunun sonucu olarak Amerika'nın etkisinin azalmasına neden oldu; böylece Amerika'nın prestij ve saygınlığını dünya ölçüsünde tehlikeye sokucu nitelikteydi.

Sayın başkan, Amerikan halkı güvenini size belirtti; çünkü onlar, sizin bu güvensizlik havasını değiştireceğinize ve Amerika'nın geleneksel insani prensiplerini gerçekleştirmek için çalışacağınıza derinden inanmaktadırlar.

Kendisini daima Amerika için güvenilir bir dost saymış olan Kürt halkı, yüklü çalışma programınıza rağmen, onların geleceği üzerinde düşünmeye zaman bulacağınız ve sorunlarının çözümü için çaba göstereceğiniz umudundadır.

Sayın başkan, Kürt sorunu, Ortadoğunun diğer önemli sorunlarıyla yakından ilişkilidir ve sizin ihtimamla ilgilenmenize değerdir. Ümit ediyoruz ki, bu sorun, sizin Ortadoğuya yönelik ve giderek önem kazanan dış politika müzakerelerinizde özel bir yer tutacaktır.

Yine derinden ümit ediyoruz ki, Irak Hükümetinin temel insan haklarına saygı göstermesi, Kürtlere karşı gayrı insani politikasını değiştirmesi, güneye sürülmüş Kürtleri yeniden kuzeydeki anayurtlarına döndürmesi ve 11 Mart 1970 Antlaşmasına tam olarak uyması hususlarında ikna edilmesi için Amerikan Hükümeti, bölgedeki dost ulusları etkinliklerini kullanmaya zorlayacaktır.

Kürt sorunu sükût etmemiştir ve Kürt devrimi yok edilmemiştir. Bunu Irak Hükümeti iyi bilir. Her türden saldırgana karşı yüzyıllar boyu direnmiş olan Kürt ulusu, öyle kolayca yok edilemez. Acı olayların

üstünden daha bir yıl bile geçmeden halkımız ve partimiz yeniden örgütlenmiş ve öncesine oranla daha dar bir alanda da olsa devrim yeniden başlamıştır. Bu durum Iraklı yöneticilere çok uykusuz geceler yaşatacaktır.

Bu arada, ümit ediyoruz ki, İran'daki Kürt mültecilerinin Amerika'ya gelmelerine müsaade edilecek ve onlara makul bir maddi yardım tahsis edilecektir; daha önceleri başka ülkelerden gelen mültecilere tahsis edildiği gibi.

Sayın başkan, dilerim ki halkımın yaralarına deva bulmak için çaba göstereceksiniz ve onların yurtlarına dönmesi ve temel insan haklarına kavuşmalarını sağlayan kahraman siz olacaksınız. Bir zamanlar onların da sizin için kahramanlık yaptıkları gibi.

Yarım asırdan fazla bir zamandır, halkım bütün güvenini, umudunu bana bağladı. Şimdi ben bu umudu size devrediyorum.

İçten dilekler ve derin kişisel saygılarımla.»

Mustafa Barzani'nin imzasını taşıyan bu mektup, 9 Şubat 1977 tarihliydi. Ve yanıtlanmamıştı. Bunun üzerine Barzani, 3 Martta yeni bir mektup yazarak, ABD Başkanının sessizliğini eleştirmiş ve kendisiyle görüşme dileğini belirtmişti. Mustafa Barzani, halkının kurtuluşu için seçtiği yeni yolda, silahlı mücadelesinde olduğu kadar başarılı değildi:

«Sayın başkan dolaysız ya da dolaylı sizce bir karşılık verilmemiş olan 9 Şubat tarihli mektubuma ilaveten, Birleşik Devletlerin her taraftaki insanlar için özgürlüğün destekleyicisi olma tarihsel imajını yeniden tesis etme çabalarınıza karşı olan hayranlığımı bir kez daha ifade etmek isterim.

Önceki yönetim döneminde insan haklarının Birleşik Devletler dış politikasında hiç yeri yoktu. Dışişleri Bakanlığı aslında, Kongre önüne çoğu kez diktatörleri kötüye kullanmanın savunucusu olarak çıkıyordu. Haklarını almaya çalışan, Kürtler gibi sadık ve dost insanlar, belirsiz Amerikan ulusal çıkarları nedeniyle feda edildi. Birleşik Devletler yetkililerince verilmiş gizli teminatlar reddedilmiş ve daha sonra da 'dış ilişkilere gizli kapaklı çalışma karıştırılmamalıdır' gerekçesiyle haklı gösterilmiştir.

Bay başkan, Kürtler alt düzeydeki CIA memurlarıyla gizli olarak iş yapmıyordu. Eski Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in ilişikteki mesajının da kanıtladığı gibi, bizim ilişkilerimiz en yüksek düzeyde U.S. yetkilileri ile olmuştur.

Bay başkan, Amerikan değerlerini gerçekten geliştiren, dış politikada meşru bir hedefe yöneliyorsunuz. Birleşik Devletlerin insan hakları üzerindeki pozisyonunu, Sovyet Bloku dışındaki ülkelere halihazırda yapmış olduğunuz ve Irak'ın Kürtlere karşı tutumu temel insan haklarının büyük bir ihlali olduğu için, bu yayılmanın şu sıralarda Irak'ı da içine almasının uygun olduğuna inanıyorum.

Sizin ve Başkan Yardımcısı Mondale'nin, Vladimir Burkovsky ile yapmış olduğu son görüşmeler, sizin baskı altındaki insanlar için duyduğunuz büyük ilgiyi ve 'kişilerin özgürlüğü ve görüşlerini açıklamak hakları'nı geliştirmeye yardımcı olmak konusundaki samimi arzunuzu açıkça göstermiştir. Bu hiç şüphesiz tüm Sovyet muhaliflerinin moralini güçlendirdi.

6 Mart 1975 Cezayir İhanet Antlaşmasının öncesi ve sonrası olaylarıyla maneviyatı kırılmış Irak'taki 3 milyon Kürt insanı, sizin ilgi ve dikkatinize herkes-

ten çok layıktır. Sizinle ve Başkan Yardımcısı Mondale ile yapılacak bir görüşme, onların moralini güçlendirmede büyük ölçüde katkıda bulunacak ve Kürt tarihindeki, bu en karanlık saatlerde, onların koşullarını tanımanıza da yardımcı olacaktır.

Sizinle görüşmeyi büyük umut ve memnunlukla bekliyorum.»

Mustafa Barzani ABD'ne yerleşmiş ve bu iki mektubu da Virginia'da yazmıştı.

Agit ve Nusred'e en çok dokunan Barzani'nin yurdundan çok çok uzaklarda, Amerika'da ölmüş olmasıydı. «Yaptığı bu işin doğruluğunu, yanlışlığını tartışmak bana düşmez» diyordu Agit; «yenilgiden sonra İran'a sığınmak zorunda kalmıştı, güneye sürülen yüz binlerce Kürdün yurtlarına geri dönmesini, halkının ulusal ve sosyal haklarının verilmesini istiyordu. Ama sanırım yanlış kapı çalınıyordu.»

Mustafa Barzani'yi Irak Kürtlerinin tek ve tükenmeyen lideri durumuna getiren özelliklerinden biri de, belki bu şaşmaz gerçekçiliğiydi. Gerçeklik adına ABD'ne başvurabiliyordu.[6]

Nusred hiç konuşmuyordu. Agit yıllar önce yaşadıklarını değil yaşamakta olduklarını konuşmak istediğini söylüyordu.

---

6) Irak Kürt hareketinin ABD'den destek arama girişimleri günümüzde de sürüyor. Kürdistan Yurtseverler Birliği (YKP) lideri Celal Talabani de 1988 yılı Haziran ayı içinde ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ile görüşüp 50 bin kişilik düzenli bir ordu amaçladıklarını anlattı.

ABD'nin Kürt sorunuyla ilgisinin birçok kanıtı daha bulunabilir. En somut kanıt ise, İrangate olaylarının soruşturulması sırasında ortaya çıktı. General Secord, Kongre Soruşturma Komisyonunda verdiği ifadede ABD Savunma Bakanlığının yürüttüğü «Kürt Ayaklanmasına Destek Programı»nda görev aldığını söyledi (Ufuk Güldemir, Cumhuriyet, 24 Kasım 1987.)

Peşmerge Agit'in soluğu kesilir gibi oluyor; son sözlerini söylemek istercesine yutkunuyordu. Gecenin ayazından donmuş sesiyle, «Bizi Irak rejiminin acımasızlığına teslim etmeyin» diyordu; «siyasi sığınma hakkı verin, vatandaşınız olalım, olmazsa ülkenizden geçmemizi sağlayın başka ülkelere gidelim.»

Bildiri Okur Gibi...

Çocukları gösteriyor, kadınları gösteriyordu Peşmerge Agit, «Geleceğimiz bunlar.» Sonra herkesin sık sık kullandığı «bomba-yi kimya» diyordu. Sarı saçlarının arkasında donuklaşan gözlerini görüyorum son olarak, savaştan kaçmadığına inanıyorum. Irak'ın kimyasal saldırıya geçtiği 25 Ağustosta sürdürdükleri savaşın son günlerini anlatmasını istiyorum yeniden.

«İran'la savaşmaktan bizimle ilgilenmeye zaman bulamamıştı Saddam» diyor. Kuzey Irak'taki savaş günlerini anlatıyor:

«Sürekli fırsat kolladı Saddam; ülkenin kuzeyindeki Kürtleri yok etmek için. Sınır köylerini boşaltmak için uygun zamanı bekledi. 1987 ilkbaharında barış sözlerinin yayıldığı günlerde, savaş sonunda uygulayacağı planı yavaş yavaş yürürlüğe koydu. İlk çatışmalar o günlere rastlıyor. Mayısın ilk haftasında, Destaberavgır bölgesinde bir adım geri atmadan direndik. Direnişimizin bedelini sınır köylerindeki sivil insanlarla ve Halepçe kurbanları ödedi. Söylediklerimin hiçbirine inanmasanız da Halepçe'ye inanmak zorundasınız. Günlerce, haftalarca top ateşi altında yaşayan çocuklarımızı kadınlarımızı gazla öldürdü Saddam. Halepçe de kâr getirmedi Saddam'a. Peşmergeler direnişlerini sürdürdüler. Hatta Erbil ve Dihok'ta iki askeri kampa saldırı bile düzenledik.

Köylerimizi yıkan, insanlarımızı öldüren, çoluk çocuk kadın yaşlı genç demeden üzerimize gaz yağdıran Saddam'a karşı savaşımız devam edecek.»

Siyasal eğitimi Agit'i sanki bir bildiri okur gibi konuşmaya programlamıştı. Son cümlesini söylerken Agit sanki Türkiye'ye sığınan bir Peşmerge değildi artık. Utkularını anlatan dipdiri genç bir savaşçıydı.

Ağustos başlarına dönmeyi önerdim Peşmerge Agit'e yeniden . Ağustos başlarında ne olmuştu da, Türkiye'ye doğru yola çıkmışlardı:

«Destaberazagir, Deryoser ve Gelihires bölgelerinde çarpışmalar görülmemiş şiddetiyle sürüyordu. Irak ordusunun amacı Peşmerge kamplarının bulunduğu Basyan bölgesinde kesin üstünlük sağlamaktı. Kötü haber gelinceye kadar iyi savaşıyorduk. Bahdinan bölgesinde birçok önemli mevziyi ele geçirmiştik. Kötü haber ağustos başında geldi. İran bize verdiği desteği azaltacaktı.»

Humeyni'yi desteklemenin bedelini mi ödüyorlardı şimdi? Peşmerge Agit uzun süre düşündü. Siyasete olan yatkınlığını ortaya çıkaran bir yanıt buldu sonra. «İşte» dedi, «biz bu nedenle Devleti İslamı Türk'e başvurduk, ona sığındık.»

«Ne şiş, ne kebap yansın» bağlamındaki bu yanıttan, bizim de bir sonuç çıkarmamız gerektiğini düşündüm. Koskoca Türkiye Cumhuriyeti savaş içinde dağlarda doğup büyüyen Iraklı Kürt Peşmerge Agit için bir İslam devleti olmuştu.

İyi siyasetçiydi Peşmerge Agit. Irak'taki mücadelelerinin siyasal yanını da sormak istedim. Bir sürü ad saydı birbiri ardına: Mesut Barzani, Celal Talabani, Aziz Muhammed, Sami Rahman, Resul Mehmendi. Yıllar sonra

olsa da bir masanın çevresine oturabilmişlerdi. «Soran» bölgesi diye bilinen Süleymaniye'de bir araya gelmişlerdi Celal Talabani ile Mesut Barzani.

Toplantıya Irak Komünist Partisinden Aziz Muhammed, Kürdistan Demokratik Halk Partisinden Sami Rahman, Sosyalist Partiden Resul Mehmendi de katılmışlardı. Artık birlikte çözüm arayacaklardı. Ulusal cephe oluşturulacağını ilk duyduğunda çok sevinmişti Peşmerge Agit. Sevincine doyamadan, buralardaydı.

İran'daki Kürtlerin durumunu sordum sonra. Gözlerini Berarej Dağlarının doruklarına dikip, yeniden sustu.

«Humeyni» dedi; «bize yardım ederken Rahman Ghaussemlou'nun adamlarını öldürüyordu. Biz de, onun adamları da aslen hep Kürdüz.

Ghaussemlou'ya da Saddam...» dedi sözlerini bitiremedi: yardım ediyor diyecekti. Mavi gözlerinden kopup gelen bir damla yaş, sarı bıyıklarında takılı kaldı.

«Bomba-yi Kimya» Ecel Değil!..

Başladığından bugüne dek yoksul halkları birbirine kırdıran, insanlara yıkımlar ve yoksulluklar getiren, acılar üreten İran Irak savaşının elle tutulur bir sonucuydu bu bir damla gözyaşı.

Suriye ve Libya dışındaki tüm bölge devletleri ve de bölgenin iki değişmez patronu ABD ve SSCB, Irak'ı destekledi. Yansız kalmayan Kürtler ise, «Düşmanımın düşmanı, benim dostumdur» diyerek tarihi yanılgılarından kacamayarak karşı ülkeye destek çıktılar. Irak Kürtleri İran'ın, İran Kürtleri, Irak'ın yanında yer aldı.

Savaşın bir gün biteceğini düşünemeden savaştılar İran ve Irak Kürtleri, İran ve Irak'la. Ve bir gün savaş bitti. Her iki ülke de kendi ülkelerine düşmanca davranan Kürtlere yöneldiler. İşi en ileri götüren Irak oldu. Soykırıma yönelen Irak, binlerce, on binlerce insanın ölmesine, sakat kalmasına neden olan kimyasal silahların tetiğine el attı.

Çocuklarının kimyasal silahla öldürüldüklerine inanmıyor Sevre Kadın. Savaşın kadın için ne anlama geldiğini daha iyi anlıyor insan, savaşanların kadınlarını görünce. Savaşın anlamını gözlerinde biriktirmiş, gözpınarları çoktan kurumuş kadınlardan biri Sevre. Savaş ona gözleriyle konuşmayı, gözleriyle susmayı öğretmiş. Koruyabildiği son çocuğunu da gözleriyle seviyor, okşuyor.

Göğsüne yapışmış son çocuğu ile dört yavrusunun acısını sırtlamış Çiğli deresinin bir yakasından ötekine koşturup duruyor.

Öldüklerine inanmıyor Sizara'nın, Hivora'nın, Nivara'nın, Jiyora'nın. «Kaybolmuşlardır» diyor.

Onları son gördüğünde çeşmenin başında oynuyorlarmış. Yolda kaybolduklarına inanıyordu. Onurundan ve güçlü görünme gururundan özveride bulunup askerleri gösteriyor, «Bulsunlar çocuklarımı» diye kupkuru hıçkırıklara boğuluyordu.

Kapkara, yas simgesi gibi karşımda duruyor Sevre. Tek canlı yanı; gözlerinde güneşin soluğu. Susuyor. Dudaklarında bir siyah çizgi; yine susuyor.

Kocasının nerede olduğunu soruyorum. Dağ çiçeklerinin rengine bürünüyor güneş gözleri. Utanıyor, yanakları al al kızarıyor. Başını yere eğiyor. Bir o dağda, bir bu dağda yağmalanan gençliğini anımsıyor gibi, göğsü büyük bir solukla kabarıyor. Başı hep yerde, utancından

değil ama, sevgisinden kocasının. Yaşayan son çocuğunun elini avuçluyor, kocaman ellerinin arasına alıyor. Kocaman elleri kendinin değil, taşın toprağın elleri sanki. Dudaklarına götürüyor küçük elini son çocuğunun. Yitirdiği çocuklarının parmakları sayısınca öpüyor, kokluyor. Yeniden soruyorum kocasını. Güneşe kaldırıyor gözlerini. «O savaşıyor» diyor. «Yaşıyor mu?» diyorum. «Ecel» diyor birbiri ardına birkaç kez.

«Bomba-yi kimya»yı ecel saymıyor.

SAVAŞIN ÇOCUKLARI

Çığlı'dan dönerken Uzunsırt'a uğruyoruz. Yeni yaşamları hazırlanıyor Iraklı Kürtlerin. Yaşamın gerçekliğine uzanan ellerinde pek fazla şey yok. Yine başka bir ülkedeler, yine barınma ve yine sağlık sorunları çözümlenerek kendi gerçeklerinden uzaklaştırılıyorlar.

Oysa onların asıl gerçekliği, sürekli olarak bir yerden bir yere gidiyor olmaları. Hep yeniden, hep son kez olduğuna inanarak bir yerden bir yere gidiyorlar.

Yüksekova'nın, Uzunsırt'ına kamyonlarla taşınan Kürtlerin çoğunluğu Dostki ve Oramar Aşiretinden.

Çadırlar kuruluyor Uzunsırt'a. Elektrik ve su bağlanıyor çadırlara. Çocuklar oynuyor. Gözleri mutlu çocuklar. Kahkahaları sevgi dolu, umutlu çocuklar. Necirvan, Revin, Helbin...

Kocaman bir TIR duruyor Necirvan'ın önünde. Umurunda değil küçük Kürt kızının. Kımıldamıyor bile. Annesi bir Necirvan'a, bir TIR'a bakıyor. Onda da bir durağanlık, bir donukluk var. Bir görevli kolundan kaptığı gibi Necirvan'ı annesinin kucağına atıyor. Necirvan'la annesi birlikte bakıyorlar koskoca TIR'a, gökyüzü gözleriyle.

Arazözün burnundan fışkıran suyla bir güzel ıslanıyor Revin. Çığlık ata ata gülüyor. Yeni kurulan çadırlarının önünde oturan dedesi ile ninesi de gülüyorlar Revin'e. Küçücük elleriyle yüzünü kurularken çok ciddi

Revin. Arazöz dönüp yine üstüne üstüne geliyor Revin'in. Yine ıslatıyor. Revin eğiliyor, yerden kaptığı taşı fırlatıyor burnundan su fışkıran kamyona. Üstüne üstüne koşuyor. Revin de dedesinin kucağında buluyor kendini.

Helbin, sarı telefon kulübesi önündeki kalabalıktan ayrılmıyor. «Alo» diyenlerin sesine benzetiyor sesini, var gücüyle alo diye bağırıyor. Sağ eli kulağında, sol eli ağzının yanında avaz avaz bağırıyor Helbin. Bir görevli Helbin'in sarı başını okşayıp telsizini uzatıyor oynasın diye. Helbin'in yüzü korku ile geriliyor. Gülüp oynayan Helbin, korkulu gözlerle çadırlara doğru koşmaya başlıyor.

Ölümden kaçan insanların çocukları gibi değiller. Ravşan tek başına oynuyor oysa. Yere bir çukur kazmış, içine bir kuru dal yatırmış. Bebek mi, mezar mı anlamak güç... Bir deri bir kemik görünüyor ince yüzü. Gözlerinde büyük insanların bakışı var; hüzünlü, ezik. Sekiz yaşında Ravşan, dal gibi incecik sarı benizli bir kız. Arkadaşlarının bebek oynadığı çağda, o ölümden kaçarak büyüyor.

Kutgey'in «Ne yapıyorsun?» diyerek karşısına dikiliyoruz. Ürkek bir ceylan gibi annesinin eteğine yapışıyor. Ravşan bir küçük kimyasal silah vurgunu. Babası Ahmet, annesi Rabia ile birlikte sığınmışlar.

Saçları dökülüyor Ravşan'ın tel tel. Yuvarlak başının arkasında tek tel saç kalmamış. Ravşan sekiz yaşında kel bir kız. Utanıyor. Saçları dökülmeye başlayalı sesi soluğu da kesilmiş. Konuşmuyor, gülmüyor, acıkmıyor, susamıyormuş. Halepçe'den kalkan ölüm bulutu bir yıl sonra 25 Ağustosta Hesi'de yakalamış Ravşan'ı.

Çadırda bir yanda erkekler, karşılarında kadınlar oturuyor. Ravşan ve annesi ayakta. 65 yaşındaki Peşmerge Sıddık sesini yükseltiyor, «Halepçe'den beri kimya silahları ile öldürüyorlar bizi, dünyanın gözleri önünde» diye bağırıyor. Öteki Peşmergeler İsmail, Reşit, Haşim, Muhammed ve karıları başları ile onaylıyorlar Sıddık'ın söylediklerini. Ravşan bir adım daha atıyor çadırın karanlık köşesine doğru. Annesi utandığını söylüyor kızının ilk kez ağzı ile.

Zehir Yüklü Bulutlar

Peşmerge Reşit, Çiyaye Metina'da yitip giden sivil halkın yanında, iki bölük Peşmergeden de bir haber alamadıklarını söylüyor. «Tayyareyi harbi» ile bombalandıklarını anlatırken boncuk boncuk ter birikiyor alnına. Zehirli bulutun önünden kaçarken sayanlar olmuş tayyareyi harbileri; tamı tamına 14 taneymiş. Zehirli bulutun yakaladığı her insan, iki gözü iki çeşme ağlamaya başlıyormuş önce. Burunlarından su akıyormuş, çekmeyle bitmiyormuş. Peşmerge Sıddık'ın söylediğine göre, bayılıp yere düşenlerden bir daha ayağa kalkan olmamış.

Kendilerinin nasıl sağ kaldıklarını anlatıyor sonra; zehir yüklü bulutun kokusunu alınca koşmaya başlamışlar, rüzgârın tersi yönünde koşup kurtulmuşlar.

Köyleri Hesi'de yüz hanede 900 insan yaşarmış. Ölenlerin adlarını soruyorum. «Hacı Salih, karısı Emine, oğlu...» diye başlıyor Peşmerge Sıddık, susuyor. Ölülerinin adlarını bile bilmemekten sıkılıyor. «Biz de ölmüşüz aslında» diyor; «başka ölülerimiz de var ama, adlarını bilmiyorum. Seferberiz artık, seferber olunca oğul babaya, kız anaya yardımcı olamıyor. Herkes canının der-

dinde. Kokuyu duyanların kaçmaya başladığı yerde kim öle, kim kala. Ölen öldü, kaçan kurtuldu. Ama kim öldü, kim yaşıyor bilmiyoruz. Olmayanların ölmediğini kabul ediyoruz.»

Sürekli göz gözeyiz Ravşan'la. Çadırın köşesinden ürkek ürkek beni izliyor. Gülüyorum, yüzü hiç değişmiyor. Gözlerini gözlerime dikmiş öyle duruyor. Boynundaki boncuklara takılıyorum. Bir de saç tokası var başının ardında kalan saçlarını topladığı. Ne de olsa kız işte, diyorum.

Ravşan'la bakışırken hıçkırıklara boğuluyor çadırın içi. Bervari Bala'da ölen çocukları anımsıyor birden bir Peşmerge kadını. Komşu çocukları, gözlerinin önünde hem de. 25 Ağustos Perşembe günü, saat 00.7'de, gözleriyle görmüş evlerinin önünde yatan Civan ile kardeşi Eyvan'ı. Ağıt doluyor çadırın içi.

Ravşan'ı yakalıyorum. Kaçmaya çalışıyor. Kolundan tutuyorum. Ağlamaya başlıyor Ravşan. Başını okşaya okşaya çadırdan çıkıyoruz, Ravşan'la yürüyoruz. Tespihimi armağan ediyorum Ravşan'a boynuna boncuk yapıp taksın diye. «Civan ile Eyvan'ı tanıyor musun?» diyorum Ravşan'a. «Beli» —evet— diyor. Şimdi nerede oldukları nı soruyorum. Başını yüzüme kaldırıp, «Evlerindedir» diyor.

Ravşan, Peşmerge Sıddık bir süre daha konuşuyoruz. Civan'ın Ravşan'la yaşıt olduğunu anlatıyor Peşmerge Sıddık. Gözlerindeki pırıltı, yanaklarından aşağı doğru süzülürken yanımızdan ayrılıyor. Ravşan'la bir süre daha yürüyoruz. Bebeği için kazdığı çukurun başına çöküyoruz. Ben, beşik diyorum çukura, annesi mezar diyor. Ravşan mezar çukuru ile oynayarak büyüyor.

Halepçe'den, Duceyde'den, İnap'tan, Desbendikan' dan gelen zehirli bulutlara karşı olmayanları anımsıyo-

rum. İnsanlığım bir yük gibi abanıyor omuzlarıma. Utanıyorum.

Ravşan'ı yalnızlığına bırakıyorum. Savaşın çocuklarına Necirvan'a, Revin'e, Helbin'e kaçıyorum.

Gözlerin Tanıklığı...

Doğrulanamayan ve nasıl doğrulanacağı da bilinmeyen bir sav olarak kalıyor «bomba-yi kimya.»

Kuzey Irak'tan kaçıp gelen binlerce, on binlerce insanın bir ağızdan söylediği, kimyasal silah kullanımı karşısında, başlangıçta herkes çok duyarlıydı. İlk iki gün yüzü gözü yanmış, eli kolu sarılı insanlar aramakla geçti.

En somut kanıt, gözlerindeki korkuydu.

Kocaman gözleri korkudan yerinden fırlamıştı sanki. Gözleri yuvalarından fırlatan etkenin «bomba-yi kimya» olduğu sonradan anlaşılacaktı.

En somut kanıt, yürürken, otururken durmadan kusan insanlardı. Kusmanın da bir «bomba-yi kimya» etkisi olduğu sonradan anlaşıldı.

Kimyasal silahtan birinci derecede etkilenenlerin boğularak öldükleri de sonradan öğrenildi. Çiyaye Metina'da, Bervari Bala'da, Hetit'de ve Tuka'da yan yana dizili yüzlerce ölü vardı. Çoğunun üzerine bir avuç toprak bile atılamamıştı o kaçgöç arasında.

Kimyasal silahtan ikinci derece etkilenmenin en belirgin kanıtları geçici körlük, sürekli baş dönmesi, derideki aşırı duyarlılıktı.

Sınırlarını olayın «siyasi boyutu» nedeniyle önce kapatan, sonra da «insancıl kaygılarla» ardına kadar açan

Türkiye'nin, kimyasal silah kullanımı konusundaki tutumu hep şaşırtıcı oldu. Türkiye'nin, «Kuzey Irak'ta Kürtlere karşı kimyasal silah kullanılmamıştır» açıklaması ile, ABD'nin «Kuzey Irak'ta Kürtlere karşı kimyasal silah kullanılmıştır» açıklaması, dostluğa hiç yakışmayacak biçimde aynı gün yapılıyordu.

Türkiye'ye göre kanıt yoktu. ABD'nin ise kesin kanıtları vardı.

ABD'nin kanıtları inandırıcıydı.

Irak savaş uçaklarının Starck uçak gemisini bombalamalarından sonra ABD, Irak askeri haberleşmesini dinlemeye başlamıştı. Irak'ın toy pilotları birbirlerine kimyasal silah öyküleri anlatıyorlardı.

ABD'nin Birleşmiş Milletler Daimi Delegesi Jean Kırkpatrick bir sabah kimyasal silah öykülerinin ses bantlarını Güvenlik Konseyine sunuyordu. Salt Kırkpatrick değil, ABD Dışişleri Bakanı George Shultz da, yardımcısı John Whitehead de Irak'ın kimyasal silah canavarlığına başvurduğunu birçok kez söylediler.

Benzer konularda ABD'nin yıllardır dümen suyundan ayrılmayan Türkiye'nin kimyasal silah kullanılmadı tezi, Türk Amerikan ilişkilerini bilenler için değişik biçimde yorumlanıyordu.

Adının açıklanması ile, boynundan asılması eşanlama geleceği için, bir doktor demekle yetindiğim, genç bir insanın söylediklerinin altını çizmekte yarar var.

«Kimyasal silah sorusu yine?» deyip susuyor. «Bu konuda fazla yıkıcı yorumlardan kaçınılmalı.»

Yıkan kim, yıkılan ne diye düşünürken işaretparmağını gözümüze doğru uzatıp, «Gazeteciler olarak kışkırtıcı bir tutum izlememelisiniz» diye görüşlerini belirtiyor.

Kimyasal silah kullanımı için açıklama yapmamaları konusunda uyarılıp uyarılmadıklarını soruyorum genç doktora, «Bir doktor olarak söyleyeceklerim bu kadar» diyor. Güldürüyor yanıtı.

Korku düşmüş gözlerin tanıklığı yetmiyor. Iraklı Kürtlerle konuşuyoruz.

Bir Anda Kemiklerim Sulandı

Bervari Bala'dan Ahmet: «Üzerimize kimya düşene kadar mağaralarda yaşadık.»

İmadiye'den Reşit: «Ne insanımız, ne ağacımız kaldı. Base Deresinden ölüm akıyor şimdi.»

Hesi'den Ahmet: «Önce ekşi elma gibi kokuyordu. Sonra çürük soğan kokusu geldi burnuma. Keskin ve yakıcı.»

Kurtulanlar Ağustos ayının 25'inde sabah saat altıda; Gonyobesti, Hesi, Hrobey, Ekmali, Mirkoçya, Konyasir, Gerenu, Konibalave, Bazi, Babiri, Kehen, Şilaza, Uzehi, Ziriza, Dergeli, Dişenbiko ve Miska köylerinin üstüne zehirli bulutun çöktüğünü gözleri ile gördüklerini anlattılar.

Salt bize değil, sorunlarıyla ilgilenen herkese aktardılar yaşadıkları kimyasal saldırıyı.

Reşma Mustafa: «Gökten yağıyordu. Uçaktan düşüyordu. Rengi mavi, sanki su gibi. Dağıldıkça değdiği her yeri yakıyordu.»

Besma İsmail: «Sis gibi, bulut gibi, duman gibiydi. Önce kokusu geliyor, buluta yakalandığında kusuyorsun, kusuyorsun...»

Tecir Tecer : «Sabah saat altıda İmadiye'ye bağlı Bürcün köyünden Tuka köyüne gidiyordum. Tepede bir uçak, iki kez gidip geldi. Bizimkiler 100 metre ötede mevzilenmişlerdi. Uçak bir bomba attı, az ses çıktı. Bir ağacın kovuğuna saklandım. Yayılan dumanı gördüm. Yavaş yavaş yayılıyordu ve her renkteydi. Gökkuşağı gibi. Yanık kibrit kokuyordu. Bir anda kemiklerim, damarlarım sulandı, cansız yere düştüm. Ayılınca durmadan kustum.»

Selami Sindi: «İzin versinler gidip kanıtlarını toplayayım kimyanın. Sizin Yıldız Karakolundan 1500 metre ötede, biz Zavite deriz, siz Tarlabaşı; orada kimyasal bombanın parçaları var 6 tane, boru gibi.»

Dünyayı Saddam'ın kimyasal silah kullanmadığına inandırmaya çabalarken, ondan daha etkili bir haber patladı Hakkâri ve çevresinde. Kimyasal silahtan etkilenenler Türkiye'de askeri hastanelere gönderilmişlerdi.[7]

Çığlı'da Peşmerge Doktor Metin, kimyasal silahtan etkilenen üç kişiyi Çukurca'da yetkililere teslim ettiklerini, bunların hastaneye yollandığını, ancak bugüne dek hiçbirinden haber alamadıklarını söyleyecekti.[8]

ABD'den sonra İngiltere, Japonya ve F. Almanya da, Birleşmiş Milletlerden Kürtlere karşı kimyasal silah kullanılıp kullanılmadığının araştırılmasını istediler.

Türkiye, Birleşmiş Milletlerden bir uzmanlar kurulunun gelmesine olumsuz tavır takınacağını açıkladı.

Türk tezine göre, uzmanların gönderilmesi «Türkiye'nin konuya doğrudan muhatap alınması gibi isabetsiz

7) Der Spiegel, 28 Ekim 1988.

8) Zeynep Oral, «Kampların İçi ve Dışı» Milliyet, 20 Eylül 1988.

bir yaklaşımı yansıtacaktı.» Kimyasal silah üretimi ve tüketimi ile Türkiye'nin doğrudan ve dolaylı hiçbir ilişkisi yoktu.

Üstelik, «Böyle bir girişim Türk uzmanlarının kimyasal silahların sebep olduğu yaraları veya meydana getirdiği emareleri teşhis edebilecek yetenekten mahrum oldukları gibi yanlış bir izlenimin doğmasına yol açabilecekti.»

Yazık değil miydi Türk doktorlarına!

Dışişleri sözcüsünün bu açıklamayı yaptığı saatlerde Washington'daki Irak Büyükelçisi de, Birleşmiş Milletlerin böyle bir araştırma yapmasına ülkesinin izin vermeyeceğini açıklıyordu.

Türkiye, Irak, Kuveyt, Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan bir yanda; ABD, İngiltere, Japonya ve F. Almanya bir yandaydı. Kimyasal silahların kullanılıp kullanılmadığı tartışması yapılıyordu. Halepçe'den bu yana zehirli bulutla ölenlerin sayısıysa, binlerle anlatılıyordu.

Ölmek ile Yaşamak Arasındaki Çizgi

Teknoloji, insanlığın sesini bir kez daha susturmuştu. Yüksek dağlarda kan gölleri oluşturan kimyasal silah saldırısı, hiç kimseyi ayakta bırakmamıştı.

Sınırın iki yakasında yaşayanların da yüzlerine ölümün gölgesi düşmüştü. Irak'tan gelenler kurşunla parçalanmayı, gazla ölmeye yeğliyorlardı. Sınırın bu yakasında yaşayıp da ölümü öteki yakasındakilerle birlikte duyumsayanlar içinse acı, aynı acıydı. Ölmek ile yaşamak ince bir çizgi üzerindeydi.

Ölmek ile yaşamak arasındaki ince çizginin hemen ötesinde ürettiği kimyasal silahlarla ölüm dokuyan teknoloji, bizim tarafta dağları deliyor, yollar açıyordu. Kepçeleri ve kazmalarıyla dev makineler geri kalmışlığa saldırıyorlardı. Yıllardır unutulan yörelere açılan yollar, akarsuları aşan köprüler, bölge insanının kuşkulu bakışları arasında yükseliyor, uzayıp gidiyordu.

Bölgeyi bir ağ gibi kaplamaya başlayan yol ve köprüler kendi kültürlerinden koparılan töre insanı için büyük anlam taşımıyordu. Sınırın ötesinde yaşayan akraba ve hısımlarının kimliklerini onaylayan iradenin, kendilerine «Serçava» demelerini bile yasaklamasını anlamakta güçlük çekiyorlardı.

Sınırı geçtikten sonra karısı ve çocuklarını bir daha göremeyen Peşmerge Nusred'le konuşuyoruz. Nusred herkese anlatıyor derdini, polise, jandarmaya ve askere. Peşmerge Nusred anadilini konuşuyor. Peşmerge Nusred'in çevirmenliğini amcası oğlu Ahmet yapıyor. Peşmerge Nusred anadilini konuşuyor, amcasının oğlu Ahmet çevirmenlik yapıyor, polisin, jandarmanın gözü önünde.

Nedir bu Kürtçe dedikleri şey? Yıllardır demokratik yaşamı tehdit altında tutan bölücülük suçlamasının temel dayanağını oluşturan bu sorunun kaynağı nedir?

Çok özlü bir yanıtı var bu sorunun.

Bir tarih tezinin yok saydığı Kürtlerin anadilidir Kürtçe.

Kürtler tarihin değişik dönemlerinde Hintliler, İranlılar, Hellenler gibi Asya'ya ve Avrupa'ya göç eden ve Hint - Avrupa dili konuşan topluluklardan biridir. Dili ve edebiyatı, tarihi ve sanatı olan bir halktır Kürtler. 7. yüzyıldan beri yazı dili olan ve bir yazılı edebiyata sahip

Kürtçenin, 20. yüzyılın gereksinimlerine yanıt verebilmesi için yapılan çalışmalar Paris'te Kürt Enstitüsünde sürdürülüyor. 55 bin sözcüğü içeren bir Kürtçe - Fransızca sözlük hazırlanıyor.

Kürtçennin ne olup olmadığı dilbilimcilerin uğraşı. 1970'li yıllarda Kürtçe konusunda resmi görüşü bütün ayrıntıları ile yansıtan bir yargı belgesinde Kürtçe için söylenenler üzerinde düşünmek doğru olanı.

«... Türk vatanının bütünlüğüne inanan ve bu toprağın nimetlerini yiyen her vatandaş şunu kesin olarak bilmelidir ki, Kürtlük tahriki, düşman tahriklerinden fışkırmakta ve milli bütünlüğümüzü sarsarak bizi yıkmayı hedef tutmaktadır.

Daha önce tarihi ve etnik gelişmelerini anlattığımız Kürt toplumunun kısaca dili üzerinde durmakta fayda vardır.

Bugün babakürdiler ile, Kokanciler adını alan dağlı Türklerimizin konuştukları dile Kürtçe, Zazaların konuştukları dile de Zazaca denilmektedir. Kormançi dili ilk önce Kurt - baba yani babakürdiler arasında konuşulmuş, sonraları Yavuz Sultan Selim tarafından doğuya sürülen Türk aşiretleri yani Kormançiler, bu dili babakürdilerden öğrenmişlerdir.

Halti Hohortolar milattan bir yıl öncesine kadar Ermenilerin yönetimi altında kalmış, böylelikle Ermeni dilinden bazı kelimeler almış, Ermenilerin çökmesinden sonra da İranlılarla olan ilişkilerinden konuşmasını kolay sandıkları Acem diline özenmişler, hatta bu dilde konuşmaya zorlanmış, öz Türkçelerine karıştırarak yüzlerce kelime almışlardır. Bu şekilde kurulan Kormançi dili, Osmanlılar çağında babakürdilerin özel dili olarak kabul edilmiştir.

Acemler Halti - Hohorto Türklerini kendi içlerinden yok etmeye, sindirmeye çalıştıkları sırada Part Türklerinden olan Zaza - Dümbeli Aşiretleri de İran toprağına gelip yerleşmişlerdir. Bu halk hem Acem, hem babakürdilerle kaynaşıp bir iki dilden en çok da Farsçadan aldıkları sayısız kelimelerle öz Türkçe olan dillerini doldurmuş ve böylece kendilerine göre yeni bir dil meydana getirmişlerdir.

Babakürdiler ise Van ve Musul havalisinde Araplarla kaynaşıp Müslümanlığı kabul etmişler ve Arap dilinden aldıkları yeni kelimeleri Kormançi diline dizmiş, bu dili, az önce söylediğimiz gibi Yavuz Sultan Selim tarafından doğuya sürülen Türk aşiretlerine, yani Kormançilere öğretmişlerdir.

Bu boylar yakınçağda Anadolu'ya geldikleri için öz Türkçe dillerinin bir kısmını koruyabilmiş, böylece babakürdilerden daha açık bir Kormançi ile konuşmuşlardır.

Kormançi aşiretlerinin bugün konuştukları Kormançi dilinin yüzde 60'ı eski Asya ve İç Anadolu Türkçesidir. Yüzde 40'ı Arapça ve Acemcedir. Babakürdilerin konuştukları Kormançi dilinin ise, yüzde 40'ı eski Asya Türkçesi, yüzde 30'u Farsça, yüzde 30'u da Arapçadır. Hakkâri, Şırnak, Hizan, Bitlis, Muş, Cizre, Garzan, Beşiri, Midyat ve Şemdinan ile Van hudut boylarında oturan aşiretler tamamen bu dille konuşurlar.

Yaptığımız bu kısa açıklamadan anlaşılıyor ki, soydaşlarımız olan Gurların öz be öz Türk oldukları ve öz Türkçe konuştukları ancak sonradan geçen yüzyıllar boyunca politik ve şahsi menfaatler yüzünden yaratılmak istenen ikilik sonucunda Kormançi dilinin Araplar, Acemler ve Ermenilerle olan ilişkiler so-

nucunda bozula bozula konuşulan Kürtçeye dönüştüğüdür.

Bugün Orta Asya'nın Hazar Gölü ile İtil Irmağı boylarında Yakutlar tarafından konuşulan Yakutça ile Urallarda yaşayan Çavuşların konuştukları Çavuşçanın Ural - Altay dil ailesinden oldukları nasıl şüphe götürmez bir gerçekse, Kormançi dilinin de katıksız bir Türk lehçesi ve Ural - Altay dil ailesine mensup olduğu şüphe götürmez bir gerçektir.»

Otuz Sözcüklük Sözvarlığı

Askeri yargıçlar Kürtçenin katıksız bir Türkçe olduğunu kanıtlamak için çok çaba harcamışlardı. Kürtçenin lehçe olarak Türkçeden ayrılamayacağını kanıtladıktan sonra, sıra dilbilgisi açısından da Kürtçenin aslında Türkçe olduğunu söylemeye gelmişti.

«... Biz Kormançi dilinin şimdiki durumunu incelerken, bu dil içinde olan eski Türkçe kelimelerin şiveye göre pek çok değiştirildiğini ve bu dilin kökünden Kürtçe, hatta Uygurca ve Göktürkçeye dayandığını görmekteyiz. Yapılan etimolojik incelemelerde, çoğunluğu Kürtçe olarak bilinen kelimelerin kökünün, Türkçe, eklerinin ise Arapça ya da Acemce olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin; eski Türkçede (yiğit), Kormançide (Ağit), Zazacada (iğit)tir. Yine eski Türkçede (köpek), Kormançide (Küçik), Zazacada (Kutik)tir. Yine eski Türkçede (od), Kormançide (Agir), Zazacada (Odır)dır.

Türkçede eski bir hastalığın adı olan (kuru-deret), Kormançide (kurreder)dir. Türkçede bir illet an-

lamına gelen (yanıkara) Kormançide (Anıkara) olarak geçer.

Türkçenin karakteristik özelliği olan p-ç-t-k-r gibi sert sessizlerle biten kelimelerin hiçbir değişikliğe uğramadan Kormançide de olduğunu görüyoruz. Çor, kor, şor, çir, çeper, çığır, aygır, tezek, kepek, kelek, ördek gibi.

. Yine (Kanı) soru zamiri (hani, nerede) olarak Bilge Kağan Anıtının, doğu tarafının dokuzuncu satırında geçer. Ayrıca (Ferhanga Kürdi, Türki) adlı sözlüğün 69. sayfasında da (hani, nerede) anlamı verilmiştir. Oysa kelime Göktürkçeden beri görülmektedir.

Bunlardan başka yine Ferhanga Kürdi Türki sözlüğünden birkaç örnek daha verelim: Torik (İtalyanca), aristokrat (Fransızca), ıspanak (Rumca), bekçi (Türkçe), çay (Çince), dolar (Amerikanca), firik (Türkçe), kontrol (Rusça).

Bu sözlük 1963 tarihinde Musa Anter tarafından yazılmıştır. Ayrıca bu sözlük Farsça bir sürü kelimeleri de ekleriyle birlikte almıştır. Mesela; bi-li-lı sıfat eki ile yapılmış şekilleri de gösterilerek şişirilmiş ve 11.000 kelimeye çıkarılmıştır, oysa 1000 kelimeyi bile geçmez.

Yukarıda Kormançide gösterdiğimiz bu vokabülerde Türkçe kelimelere benzer yüzlerce örnek verilebilir.

Bundan başka bu dilde; ev ve aile eşyası, çift koşumu, hayvanları ehlileştirmek için kullanılan araç ve gereçler, kuşlar ve yabani hayvanların, eski hastalık ve ilaçların, atların yüzde 90'ı öz Türkçedir.

St. Petersburg Akademisinin yayımladığı 8307 kelimelik (Kürtçe - Rusça - Almanca) sözlükte 3080 kelimenin Türkmence olduğu belirtilmektedir. Bizim

de yapmış olduğumuz incelemede şöyle bir sonuçla karşılaştık. Toplam kelimelerin 3080'i Türkçe, 2000'i yeni Arapça, 1030'u yeni Farsça, 1240'ı Zend ya da eski Farsça, 370'i Pehlevi, 220'si Ermeni, 100'ü Keldani ve bütün bunların yanında yalnız 30 kelimelik bir Kürtçe vokabülere raslanmıştır, Buna göre 8307 kelimenin 3080'i Türkçe, 2640'ı da Fars dili şubelerine ait oluyor.»

Birleşik Ortak Değer...

Üstün bir çaba gösterilerek 30 sözcüğe indirgenen Kürtçenin başka bir dilden döndüğünü anlatmaya gelmişti şimdi de sıra. «Vokabüleri üzerinde yaptıkları bu açıklamadan sonra şimdi de Kürtçe cümle kuruluşu üzerinde» durmak da bir yurtseverlik gereğiydi:

«... Bir dilin diğer bir dilden döndüğünü anlatan en belirli ölçü, milletin cümle kuruluşunda izlediği sıradır.

Bütün Hindo - German dillerinde fiil önce, meful sonra, faile ise en sonunda yer alır. Oysa Ural - Altay dillerinde bu böyle değildir. Fail başta fiil ise sonra gelmektedir. Bu da Türkçeyi ve Türk lehçelerini diğer dillerden ayıran en karakteristik özelliğidir. Türkçe düşünenler kelimeleri değiştirseler dahi, söz kuruluş düzenini, yani cümle kuruluşunu kolay kolay değiştiremezler. Örnek olarak Kormançiden bir örnek alalım: Ji Kurt pirsine rikne İslame çine/Gotiye: savm'u salat, Hac'u zekat/Se resek fişek u tuvingek zoldat.

Kürde sormuşlar, İslamın rüknü nedir? / Cevap vermiş; oruç, namaz ve zekât / Üç bağ fişek ve asker tüfeği, olarak tercüme edilen bu metnin cümle

kuruluşuna bakalım. Kürt: fail (özne), Pirsine fiil (yüklem), Rikne İslame: Meful (tümleç)dür.

Soruda da olduğu gibi verilen cevapta da sözler yine Türkçede olduğu gibi aynı sıra ile birbirini takip ediyor. Bu da Kürtçenin, Türkçeden, zamanımıza gelene dek bozularak gelen Kormançi lehçesinden başka bir şey olmadığını ispatlamaktadır.

Yaptığımız bu kısa açıklamayı bir iki cümle içinde özetlemek istersek; bugün Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde soydaşlarımız ve vatandaşlarımız olarak yaşayan Türkler, kendi aralarında büyük farklılıklar gösteren kollara bölünmüşlerdir. Bu bölünmeler arasında dil birliği de yoktur. Prof. Dr. Frcih (Kürtler) adlı eserinde, Prof. Veber'in daha önce söylediğimiz şu cümlesini nakleder: Kürt dili bir dil karışımı değildir. Bir kelime karışımıdır. Kürt dili tam bir millet dili olmaktan ziyade şekli kayıp olmuş, zamanla teşekkül etmiş, fakat bu teşekkül tarzında da bir etimolojik birlik sağlayamamış, daha çok Fars kaidelerine yatkın bir kelime karışımıdır. Ama o kadar şekilsiz ve yetersiz şekillenmiştir ki, Prof. Dr. Frcih'e göre fiiller ve tasrifler bile oluşmamıştır. Daha açık bir deyimle Kürtçede fiil çekimi yüzde 1'e kadar gelişebilmiş bir durumdadır. Bugün çekimi yapılabilen birkaç fiil varsa, onlar da Göktürkçe, Uygurca ya da eski Anadolu Türkçesinden kalmadır.

Türk ve Kürt kelimesi aynı harflerin bir araya gelmesinden meydana gelen birleşik bir ortak değerdir. Bu birleşik değeri öteden beri parçalamak amacı güden, Sıvas ili sınır olmak üzere doğuda kalan illerimizi içine alan bir Kürdistan devletinin kurulması ve bu kurulacak Kürdistan'ın Irak, İran ve Suriye'den alınacak parçalarla birleştirilmesi yolunda cereyan ve

çalışmalar mevcuttur. Osmanlı İmparatorluğu devrinde milletin asıl unsurunu teşkil eden Türkler; Kürt, Arnavut ve Laz olarak isimlendirilen etnik gruplar, aslında münferit ırk olduğu ileri sürülen bu grupların Türk ırkından bulunduğu tarihi bir gerçek olarak saptanmıştır.»[9]

Bir Çift Ayakkabı...

1970'li yıllardan günümüze uzanan süreç içinde birçok insanın suçlanmasına neden olan bu sav, aslında daha o günlerde yanıtlanmıştı. Bu görüşe dayanarak suçlanan insanların savunmalarındaki yorumlara ulaşmak için yıllar geçti.

«... Sayın savcı iddianamenin 8. sayfasında 'tarihin hiçbir devrinde, doğu illerimiz, bugünkü sakinlerini tortu olarak bırakacak yabancı bir göç olmamıştır. Dünya üzerinde Kürt diye adlandırılacak başlıbaşına yabancı bir ırk da yoktur' demekle, Türkiye'nin objektif koşullarını reddettiği ve yok saymaya çalıştığı gibi Ortadoğu ve dünya sosyal pratiğine de ters düşmüştür.

Irak'taki Kürt hareketinden, Araplarla Kürtler arasında yapılan 11 Mart 1970 Antlaşması ile ortaya çıkan Kürt otonomisinden habersiz görünmektedir. Buna rağmen, yoksul Kürt köylülerini sorguya çektiği zaman da, 'Sen Barzani için para toplamışsın,' 'Barzani'ye ayakkabı göndermişsin', 'Irak'a Kürtlerin yanına gitmişsin', 'Sana Irak'tan mektup gelmiş', 'Irak'a

9) DDKO dava dosyası, Cilt 1, Komal Yayınları, Sayfa 18 - 22. Diyarbakır Siirt İlleri Sıkıyönetim Mahkemesi Askeri Savcılığının 23 Ekim 1971 Tarih ve 1971/144 (1972/33 - 30) Esas, 1971/100 Karar Sayılı İddianamesi.

mektup yazmışsın' gibi suçlamalarla iddianame düzenlemektedir.

Dünyanın hiçbir yerinde Kürt diye bir halkın olmadığını söyleyen askeri savcının endişesi nedir?

Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük merkezlerdeki Rumların, Türkiye ekonomisini sömürerek ele geçirdikleri milyarlara varan paraları Kıbrıs'taki Rumların; yine aynı merkezdeki Yahudilerin elde ettikleri milyarları İsrail'e aktarması karşısında hiçbir işlem yapılmazken, doğudaki yoksul köylülerin 'Barzani'ye 30 lira yardım yapmak, üç kilo şeker göndermek, iki çift ayakkabı yollamak' iddiaları ile tutuklanmaları, akla gelmeyecek işkencelere tabi tutulmaları ve yargılanmaları ülkenin somut yararları açısından büyük bir çelişkidir. İddialar ve tutuklamalar, işkenceler ve yargılanmalar büyük bir yoğunlukla devam ederken 'Kürt diye bir halk zaten dünyanın hiçbir yerinde yoktur' şeklinde bir iddianın ortaya atılması, bizi sadece şaşırtmamıştır, aynı zamanda güldürmüştür.

Aylarca uğraşılarak büyük zahmetler karşılığında 122 sayfalık iddianame hazırlanarak bizleri mahkûm ettirmeye çalışan askeri savcı, biraz daha ciddi davranmak zorundadır.

Anadolu'da yaşayan halkların gerek ırki menşeleri, gerekse tarihsel gelişmeleri, dilleri, edebiyatları, kültürleri ile ilgili olarak şunları söyleyebiliriz.

Objektif gerçeklerin ve bilimsel verilerin ışığı altında Türkiye'de farklı bir kültür yapısına sahip Kürt halkı vardır. Bunu biz yaratmıyoruz. Bu varlık ne yok olan bir şeydir, ne de yoktan varedilen bir şeydir.

Kürt halkının varlığı ne kadar objektif ve bilimsel bir gerçekse, kendi anadilini konuşma yazma hak-

larından mahrum edildiği de o kadar büyük bir gerçektir.

Cumhuriyetten sonra Kürt halkının objektif ve bilimsel varlığı her ne kadar gizlenmeye çalışılmışsa da; siyasal iktidarlar bazı gerçekleri teslim etmek zorunluluğundan kendilerini kurtaramamışlardır. Örneğin: Devlet İstatistik Enstitüsünün, nüfus sayımlarında, nüfusun anadillere göre ayrımı bölümünde 'Anadili Kürtçe olanlar' diye ayrı bir bölüm vardır. Yine Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan İslam Ansiklopedisinde Kürtler maddesi adı altında: Kürtlerin tarihsel geçmişleri ve kültürleri ile ilgili geniş bir makale yer almıştır. Ayrıca 1961 Anayasasının 3. maddesi 'resmi dili Türkçedir' demek suretiyle Türkçenin dışında bazı dillerin de olduğunu ve konuşulduğunu zımnen kabul etmiştir.

Kürtçenin, yıllarca birkaç sözcükten oluşan bir dilmiş gibi gösterilmesi ve hatta tüm açıklığına karşın, dilbilgisi kurallarının olmadığı yolundaki dayanaksız saçmalıkların bilimsellikten uzak, gerici amaçları içeren bir görüş olduğu ortadadır.

Kürt dilinin araştırma ve inceleme olanaklarının olmayışı, Kürt dilinin yazılma ve yayımlanma olanaklarından yoksun bırakılışı, Türkiye'de güçlü bir sözlüğe sahip olmasını önlemiştir. Bununla beraber Leningrat Üniversitesi Kürdoloji Enstitüsü ve Sovyet Lügat Matbaasında basılan Kurdosko - Rusi Slovari adlı 35 bin sözcüğü içeren bir sözlük yayımlanmıştır. Öte yandan Sorbon Üniversitesi Yaşayan Doğu Dilleri Yüksekokulu Kürdoloji Enstitüsü 75 bin kelimelik Kürtçe bir sözlük yayımlamıştır. Bunların dışında Kürtçe - Fransızca, Fransızca - Kürtçe, Kürtçe - İngilizce,

İngilizce - Kürtçe, Kürtçe - Arapça, Kürtçe - Almanca, Kürtçe - Farsça gibi birçok sözlük vardır.»

Aşağıdaki Başlık...

Suçlamada yürütülen akıl yolu izlenerek savunmada da Türkçe için benzer savlar ortaya atılıyordu. Kökenleri açısından Türk Dil Kurumunun 29 bin Türkçe sözcüğü inceleniyordu:

«... Türk Dil Kurumu, 1969 yılında beşinci baskısını yaptığı Türkçe Sözlüğe 29 bin kelime alabilmiştir. Bu kelimelerin 3 bininin Türkçe, 6 bininin bozularak yapım eki ulanmış, yabancı kelimeler olduğu, 20 bininin ise tamamen yabancı kelimeler olduğu gözden kaçmamaktadır.

1145 kelimelik (A) harfinden sadece 328 kelime Türkçe çıkmaktadır. 346 kelime Arapça, 154 kelime Yunanca, 122 kelime Fransızca, 102 kelime Farsçadır. Geriye kalanlar ise Germen, Latin ve İngilizce gibi dillere aittir. 1091 kelimelik (H) harfinden sadece 184 kelime Türkçedir. 565 kelime Arapça, 192 kelime Farsça, 82 kelime Yunancadır. 2214 kelimelik (M) harfinin 1514'ü Arapça, 174'ü Yunanca, 134'ü Fransızca, 121'i Farsça, 117'si ise Türkçedir. Geriye kalan kelimeler ise diğer dillere aittir.

Üzerinde çok çalışılan ve bu iş için devletçe yürütülen bir kuruma rağmen Türkçe yukarıda belirtilen durumda bir dil olma özelliğini yitirmemiştir.

Örneğin bugün hukuk dili, anlaşılmaz, bilinmez birtakım kuşkulara yer verecek biçimde Arapça, Farsça sözcüklerle yüklüdür. Aşağıdaki başlığı inceleyerek bunu görebiliriz.

T. C.
Diyarbakır - Siirt İlleri Sıkıyönetim
Komutanlığı
Askeri Mahkemesi Askeri Savcılığı

Diyarbakır
Evrak No :
Esas No :
Karar No :

Bu başlıkta Türkiye, sıkıyönetim, savcılığı, illeri sözcüklerinden başka Türkçe sözcük yoktur. Oysa başlıktaki sözcük sayısı 4 değil 16'dır. Geriye kalan öteki tüm kelimeler, yani; cumhuriyet, askeri, evrak, mahkeme, esas, karar sözcükleri Arapça, Diyarbakır (Diyari - Bekir) Farsça terkip, Siirt (Sert) Kürtçe, komutan ve no sözcükleri ise Fransızcadır.

Bu başlık bir iki yıl önce yazılmış olsaydı, sıkıyönetim sözcüğü yerine örfiidare, il sözcüğü yerine vilayet, savcı sözcüğü yerine müddeiumumi sözcüklerini görecektik ki, o zaman sadece sentaks Türkçe, tüm sözcükleri Arapça ve Farsça gibi bir metin karşımıza çıkacaktı. Böyle olduğu halde Türkçe diye bir dil elbette vardır ve halkın konuştuğu bir dildir, yaşamaktadır. Bu inkâr edilemez bir gerçektir.

Tüm bunlar şunu kanıtlamak için yeterlidir: Kürtçe diye bir dil vardır. Kürtçenin de diğer bütün diller gibi bir sözcük hazinesi, sözcüklerin üretimine temel teşkil eden sözcük kökleri, bir dilbilgisi vardır. Bunu inkâr etmek ya da birtakım çıkarlar için karalamak, bilimsellikten uzak bir görüştür. Bu görüş, bugün dünya dilbilimcileri tarafından hayretle karşılanmaktadır.

Kürtçe ve Türkçe, aslında karşılaştırılması bile olanak tanımayan ayrılıklarla, birbirinden gerek yapı,

gerek dizimi bakımından ayrı özelliklere sahip ayrı iki dildir. Türkçe, Ural - Altay dil grubu, Kürtçe Hint - Avrupa dil grubu özelliklerini de varlığı içinde taşımaktadır.

Kürtçe ve Türkçe arasında sözcük alışverişi belirli oranlarda olmuş ve her iki dil de sosyal ilişkiler gereği birbirlerinden aldıkları sözcükleri kendi potalarında yeni biçimlere sokarak kendi dillerinin sözcükleri haline getirmişlerdir.»[10]

Iraklı Kürt Nusred'le, amcası oğlu Ahmet'in aracılığıyla konuşurken, siyasal açıdan Kürtçenin böylesi bir bilmece olduğunun ayırdına varamamıştım. Kürtçe bir Irak vatandaşının anadili, amcası oğlunun ise yabancı dili olabiliyordu.

Kim bilir belki de dil konusunda bilinenler yeni baştan gözden geçirilmeliydi.

10) DDKO davasında Askeri Yargıtaya 11 Eylül 1973'te gönderilen temyiz başvurusu, sayfa 97 - 126.

YÜZYIL YORGUNU

İki günlük ayrılıktan sonra Sünbül Dağı yeniden göründü gecenin içinden.

Aklım hep onlardaydı.

Annesinin eteğine yapışmış, sarı saçlı Kürt kızının umutsuz bakışlarını söküp atamıyordum gözlerimden. Sünbül Dağının doruklarından bakıyordu şimdi de; nereye gideceklerini, nasıl yaşayacaklarını soran gözleriyle.

O, nereye gideceklerini, nasıl yaşayacaklarını soruyor, bense, böylesi bir fırtınanın önünde nereye savrulup gideceklerini, yaşayıp yaşamayacaklarını düşünüyordum. Daha iki gün önce 49 numaralı sınır taşının dibine bırakılanların teker teker mi - topluca mı, gazla mı - kurşunla mı öldürüldüklerini soruyordum kendime. Aklım hep onlardaydı.

Salt benim değil, Besi Beyin de aklı onlardaydı.

Besi Bey, Hakkâri'de Kızılay'ın en büyük sorumlusu. Kızılay denildi mi, Şemdinli'den Çukurca'ya, Yüksekova'dan Uludere'ye kadar herkes bilirdi adını Besi Beyin. Besi Bey de adım adım dolaşmıştı Şepetan'ı, Beruh'u, Bedevan'ı. Alekan'da, Pirzalan'da, Halkan'da anıları vardı Besi Beyin. Bajirge'ye, Kinyaniş'e, Ziravik'e yardım elini uzatmıştı zamanında. Befrican'da tipi yemiş, Beraniş'te şapa gelmişti üstüne.

Kızılay'ın Hakkâri'deki en büyük sorumlusu Besi Bey, «Benden önce vali gelir» diyor; «Kanunen. Madem devlet kuruluşudur, önce vali, sonra ben.»

Kilim gibi yüzüyle bir yüzyıl yorgunu Besi Bey. Saklanmaktan ilikleri pas tutmuş ceketi, Hakkâri'de devlete saygının simgesi. Elinde ya da başının ortasında limon kabuğu gibi duran küçücük fört şapkası ise, çağdaşlık anlatımı. On yılda bir fört alıyor Besi Bey, bir kışlık, bir yazlık. Onuncu yıl doldu mu, kışlığı atıp yazlığı geçiriyor başına. On yıl sonra yeniden kışlık konuyor başının ortasına.

Valinin özel kalem odasında kulağını Ankara'ya dikmiş Besi Bey, buyruk bekliyor merkezden. «Vilayetten bir kamyon çekip 500 kilo süttozu yüklemenin» düşüyle dolaşıyor.

Göç haberini duyar duymaz Besi Bey, merkezi aramış. «Sen hazır ol, devletimizin emrini bekle» demişler müdürlerin tümü sırasıyla Besi Beye.

O günden bugüne hazır Besi Bey, ama «Tık yok Ankara'dan» diyor, «anlaşılan durum karışık.» Besi Beyin kilim gibi yüzünden ter boşanıyor birden. Besi Bey üzülüyor, sıkılıyor. Deposu ağzına dek doluydu oysa. Vali bey hadi dedi mi, dağı taşı aşırırdı istenen yere. Buralarda çok aç insan görmüştü Besi Bey. «Açlık kolay da» diyor; «ölüm korkusu da varsa çekilmez olur.»

Besi Bey üç gündür Bercelan'ın Çıra yaylasındaki evine de uğramıyor. «Emir gelir geç kalırım» diyor. Aklı çocuklarda. Açlıktan kavrulan çocuklarda. Vilayetten bir kamyon çekip altına, süttozu götüremediği çocuklarda. Emekleyeni var, yürüyeni var. Tazesi var, kartı var. Hepsi çocuk işte. Üzüm gözlü çocuklar.

«Kızılay'ın Ankara'dan yola çıkan yardım konvoyu...» sözleri kızdırıyor Besi Beyi. Kızmaz mı? Dört günlük yoldan gelecek Tır'lardan önce, Besi Beyin depoları var ya Hakkâri'de!

Kızılay'ın konvoyu hareket etmeden, Besi Beyin deposu açılmadan yardım için kapı kapı dolaşıyor Hakkâri'de. Çarşıda toptan gıda alımı satımı yasak. Gençler valinin kapısında Iraklı Kürtlere yardım için izin istiyorlar. Başvurularını verecek kimse bulunamıyor. İzin isteyenlerin de, izin vermeyenlerin de yakınları var Çukurca'da, Çığlı'da, Uzundere'de, Uludere'de.

Bulak'ta bir evde, yol yorgunuyuz, hep birlikteyiz. Binlerce çay içiliyor üst üste. Bardağını deviren yok. Durmadan çay, durmadan sigara içiliyor Hakkâri'nin Sekiz Mahallesinde. Dağköyü'nde, Biçer'de, Pehlivan'da, Kırhan'da, Fakirhan'da, Brüdan'da, Merzan'da.

Sabahın ilk ışıklarına ulaşabilsinler diye, gece yarısından sonra, Erdoğan'ı, Halil'i, Mecit'i ve Tekin'i uğurluyoruz Uludere'ye.[11]

Tek başımayım Sünbül Dağının karşısında şimdi. Geceden karanlık gölgesiyle yüz yüze sabahı bekliyorum. Helikopterlerin kanat sesleri ile uyanıyor Hakkâri. Askerler uykulu yüzleriyle devriyeden dönüyorlar. Kahvelerde çaylar çoktan dem tutmuş. Saat yedide her şeyi ile yaşamaya başlıyor kent. İlk bakışta her şeyi ile ayakta izlenimi veren kentte, insanlar yıkılmış yüzleri ile sokaklarda amaçsız dolaşıyor. Askere uğurlama şöleni var. Davulcu davuluna, zurnacı zurnasına yabancı gibi. Davul zurna çala çala otobüslere biniyorlar yurdun yeni bekçileri. Yol kenarındaki evlerde, pencerelerin perdeleri aralanıp kapanıyor bir bir. Üç otobüs Hakkâri'den aşağı koyuveriyor kendini.

Arkada kalanlar birer çay daha söyleyip, alçak sandalyelerinde ayak değiştiriyorlar. Tespihlerde bitmez tü-

11) Erdoğan Köseoğlu, Halil Nebiler, Mecit Öztunç Cumhuriyet muhabirleri. Tekin Yıldırım sarı taksisiyle bizi sırtında taşıyan şoförümüz.

kenmez turlardan biri daha başlıyor. Tümü bir örnek tespihlerin. Saydam boncuktan ve 99'luk. 33 süpanallah, 33 elhamdülillah, 33 allahuekber çekeni de var, tümüne birden ya sabır diyeni de. Hakkâri'de 33'lük tespih çekmek yasak.

Sabahın ilk tozu yük kamyonlarından geliyor. Kimi yapı taşı, kum taşıyor, kimi odun kömür, kente. Böylesine uzun bir yoldan kazasız geçtikleri, Hakkâri'ye sağlıkla ulaştıkları için Gulüreş Babaya şükran sunuyor uzun yol şoförleri.

Kahveler öğleye doğru dolmaya başlıyor. Yerden iki karış yüksek sandalyelerde sırtını güneşe dayamış susan, dinleyen insanlar çoğunlukta. Bir ya da iki kişi konuşuyor, ötekiler susuyor. Yurt ve dünya sorunlarının kıraat saati. Savaşın başından başlayıp günün içine uzanan yorumların tadına doyulmuyor. İnsanların yanı başlarında sahte yüzleri ile konuşulanları dinleyen birkaç kişi kahvelerin bilinen süsleriydi. Yan masaları dinleyerek yaşamlarını kazanan bu zavallı insanlara hiç aldıran yok.

Savaşın hemen kıyısında Hakkâri'de Hükümet Meydanındaki kahvede kıraat saatinde konuşulanlar aslında IKDP'nin Sesi Radyosundan kaynaklı haberler. Bölgenin sürekli dinlenen belki tek radyosu. Herkes dinlediğini bir daha dinliyor.

Irak ordusunun Bahdinan bölgesindeki üstünlüğü artık tartışılmıyor bile. Ama Bahdinan'da savaşan Peşmergelerden büyük bir kısmı Soran bölgesinde yeniden savaşmak için toparlanmaya başlamışlar. Türkiye İran sınırının Şemdinli Yüksekova karşısına düşen bölgede, Humeyni güçleri Dr. Ghaussemlou'nun adamlarını sıkıştırmış. Talabani'nin denetimindeki Soran bölgesinde Peşmergelerin direnişi birkaç gün sürerse, bozulan moral yükselebilirmiş. Peşmergelerin morallerini bozacak tek

şey liderlerinin, Barzani ile Talabani'nin öldürülmeleri olurmuş. Irak savaş uçakları Mesut'un Gilana'daki karargâhını bombalamış ancak, Barzani kurtulmuş. Irak Ordusu Erbil ve Zaho'daki Saddam yanlısı Kürtlere karşı da baskı uyguluyormuş. Mesut Barzani'nin birkaç gün içinde Irak'ın Mahabat bölgesine, Talabani'nin ise Suriye'ye geçmesi bekleniyormuş. PKK'nin Mektebi Siyasi'sinin bulunduğu Basyan bölgesinden geri çekilen Barzani Peşmergeleri ile, PKK arasında her an çatışma başlayabilirmiş. İran'a geçtikten sonra Barzani'nin ilk işi Türk yetkilileri ile iletişim kurmak olacakmış. Barzani bazı konularda Türkiye'nin İran'ı inandırmaya aracı olacağına inanıyormuş.

Sünbül Dağı koyulaşırken akşamın hüznü birden çöküveriyor kentin üstüne.

Gece Sünbül Dağının ardına yeni yolculuğu düşünüyorum. Çocuklarının sırtını bile örtemeyen anneleri. Sabah çocuğunun donmuş vücuduna sarılan anneleri.

Sarı saçlı kız yine kuruluyor Sünbül Dağının doruklarına. Nereye gideceklerini, nasıl yaşayacaklarını soruyor.

Tıpkı filmlerde olduğu gibi birden boşalıyor kentin sokakları. Mütareke İstanbul'unda bir akşamüstü resmi. Son kalan insanlardan küçük bir telaş bulaşıyor. Unutulmuş duygularla utançlar birbirine karışıp gidiyor bomboş sokaklarda. Evinin kapısına ulaşan son insan zamanın tükenişinin kanıtı sanki. Soluk soluğa arkasına bile bakmadan kendini evine atan insanlar birden çöken karanlıktan kaçıyorlar belki de. Akşamüstü hüzündür her yerde; burda korkunun başlangıcı. Gece korkudur her yerde; burada yaşama umudu.

Bomboş sokakların iki yanı kalabalıklaşıyor birden. Sokakların iki yanında belirli aralıklarla askerler geçiyor önümden.

Burnumu Otel Çallı'nın penceresine dayayıp izliyorum.

Önce alacalı giysileriyle ellerinde silahları mavi bereliler geçiyor. Yeşil yağmurluklarını fişeklik gibi göğüslerinden sırtlarına dolamışlar. Kiminin elinde küçücük, kiminin sırtında dev telsizleri var. Yolun ağaçsız olması ne büyük raslantı. İyi ki bir tek ağaç bile yok. Bu ayak sesleri her adımda bir yaprağı öldürebilirdi dalında.

Biraz sonra nefti giysileri ile dağcılar görünüyor köşeden. Daha sık aralıklarla yine yolun iki kıyısından aşağı doğru yürüyorlar. Yün başlıkları yeşil ve siyah. Dağ rüzgârlarından yanan yüzleriyle incecik görünüyorlar. İnce ve sivri.

En arkada çelik başlıkları ve pazubentleriyle jandarmalar geliyor. Bez botları hiç ses çıkarmıyor yürürken. Gecenin içinden sızıp geçiyorlar. Başı yerde bir jandarma bezginliğini sırtlamış, daha şimdiden yorgun gözlerini kapamış yürüyor. Her gece korkulu düşlerin öznesi olmak yoruyor belki de onu.

Askerler bitiyor. Kent, gecenin içinde sisteki bir hayalet gibi kayboluyor. Dağlar yutuyor kenti; Reşko, Cilo, Kara Dağ tüketiyorlar yaşamı.

Gece koyulaşırken yola koyuluyoruz Peşmerge Agit'e, Peşmerge Nusred'e doğru.

Tarihleri Yetiyor

Huyu da suyu da yabancı değil Zap'ın. Hırçın sularıyla ikiyüzlü Zap. Kimi yerde boz bulanık, kimi yerde berrak. Van Hakkâri arası uysal, Hakkâri'den Çukurca'ya delişmen bir su. Kıyısında oturup söyleşiyoruz. Ay kırılmış bir tabak gibi yansıyor Zap'tan. Tozu dumana ka-

tarak bir pikabın yanından geçiyoruz Çukurca'dan Hakkâri'ye doğru. Arkada bir Peşmerge uzanmış sırtüstü. Göğsünden kanlar sızıyor. Tüfeğinin namlusunu dayamış yüreğine, basmış tetiğe. Canına, canı değerli olanlar kıyar diyor Nusred, «Hoybun, hoybun!» diyor Agit. Onların dilinde «hoybun» isyan anlamına geliyor.

Bir öykü anlatılıyor sonra; çobanından hoşnut olmayan sürüye ilişkin. Çobanından hoşnut olmayan sürünün iyi kasap aramasıyla ilgili. Acımasız bir çobanla bir koyun sürüsü olarak yaşamaktansa, iyi bir kasabın elinde pirzola olmayı yeğlemekle bir tutuluyor Peşmergenin intiharı.

Tarihi ve Kürtlerin tarihini konuşuyoruz, gün ışıyıncaya dek. 1920'lere geri dönerek, bakıyoruz 1988'in sonbaharına...

İngiltere ve Fransa San Remo'da bir masanın iki yanında Suriye, Lübnan, Irak, Ürdün'ü paylaşıyorlar. Fransa'nın tabağında Lübnan ve Suriye, İngiltere'ninkinde Irak'la Ürdün var.

Böyle bir bağımlılığa Süleymaniye'de Şeyh Mahmut Berzenci başkaldırıyor ilk kez. İngilizlerin tüm diplomatik becerilerine karşın, Irak Kürtleri evet demiyorlar. Şeyh Berzenci İngilizlerle savaşıyor ve yeniliyor. Hindistan'a gidiyor, 1922'de yeniden savaşmak için ülkesine dönüyor. İngilizlerin yedeğinde Irak Haşimi Krallığı saldırıyor bu kez Kürtlerin üzerine. Kürtler yine boyun eğmiyor. Şeyh Mahmut Berzenci yeniden Süleymaniye'de Kürt hükümdarı ilan ediliyor.

Agit'le Nusred, genç gözlerinde çakmak çakmak tarihlerinin birikimi ile sırayla anlatıyorlar.

Dağ başında belge ile konuşuyorlar.

O yıllarda İngilizlere göre Musul'un 785 bin nüfusunun 454 bini Kürt. «Cemiyet-i Akvam bile doğruluyor»

diyor Agit. «Cemiyet-i Akvam»m yaptığı yerel soruşturma bu verileri doğruluyor:

> «... Etnik durumlarına bağlı olarak Musul sorununun çözüm biçimi söz konusu olduğu zaman bu bölgede bağımsız bir Kürt devletinin kurulması önerilir. Çünkü Kürtler Musul ve Kerkük'te nüfusun sekizde beşini oluşturmaktadırlar. Bu sayıya Yezidi Kürtleri ve Kürtleşmiş öteki unsurları da katarsanız bölgede Kürtlerin sayısı oran olarak sekizde yediye ulaşmaktadır.»

Nusred, Şeyh Mahmut Berzenci'nin adına para ve posta pulu bastırarak kendini Kürt hükümdarı ilan etmesinin İngilizlerin aklını başına getirdiğini söylüyor. 1922'de İngiltere «Büyük Britanya majestelerinin iktidarı ve Irak iktidarı, Irak sınırları içinde yaşayan Kürtlerin ulusal haklarını kabul ve bunların Irak içinde tanınmalarını kabul ederler» diye bir açıklama bile yaptığını anlatıyor.

Para ve pul bastırmak yetmiyordu iktidar olmak için. Irak ordusu parayı pul edip Berzenci'ye 1930'lara dek sürecek bir sürgün yaşatıyordu. 1930 yılının Eylül ayaklanması da arkasında yüzlerce, binlerce ölü bırakarak bastırılıyordu. Şeyh Mahmut Berzenci bir kez daha ülkesine dönüyordu savaşmak için. Irak'ta herkesten çok dirlik ve düzenliğe gerek duyan İngiltere, ayaklanmanın bastırılmasını sağlıyor, özerk Kürt yönetimi yıkılarak Şeyh Mahmut gözaltına alınıyordu.

Barzani adı ilk kez o yıllarda duyuluyordu. 1931 yazında Ahmet Barzani, Irak'ta Haşimi egemenliğini tanımadığını açıklıyor, silahlar yeniden ateşleniyordu. Başkaldırının önemli kişilerinden biri de Mustafa Barzani' ydi. İngiltere yeniden dirlik ve düzenliği kuruyor, Ahmet

ve Mustafa Barzani önderliğindeki hareket bir kez daha yeniliyordu. Barzaniler önce Kerkük'te, sonra Süleymaniye'de demir parmaklıkların arkasına konuluyorlardı.

Yeryüzünü kana boyayan İkinci Dünya Savaşı Irak Kürt bağımsızlık savaşının ekmeğine yağ sürüyordu. Ahmet ve Mustafa Barzani cezaevinden kurtuluyorlar, yeniden silaha sarılıyorlardı. O yılları anımsayanlar vardı Agit'in de, Nusred'in de tanıdıkları, birlikte savaştıkları insanlar arasında. O yıllarda başarıdan başarıya koşuyorlardı. Nuri Sait Paşayı görüşme isteğinde bulunduracak kadar başarılıydılar. Ne var ki, Mustafa Barzani'nin koşullarına evet diyen Nuri Sait de iktidardan uzaklaşıyor, yerine geçen Veliaht Abdullah, 1945 baharında savaşı kaldığı yerden başlatıyordu. Irak Kürtleri dağlarda başarılı savaş veriyorlardı. Irak ordusu yine ağır yenilgiye uğratılıyor Zaho, Dıhok, Amediye, Debdemdikan'da. Kürtlere kan kusturan İngiliz savaş uçakları bile Barzani'nin başarısına hayır diyemiyorlardı. Kürt savaşçıları karşılarındaki askeri güçleri hep yeniyorlardı, ama diplomasi olmadan da savaş kazanılamıyordu.

İngilizlerin içten bölme güçleri karşısında Barzani çaresiz kalıyordu. Kayınbabası Zibarilerden Mahmut, seçkin savaşçılarıyla birlikte saf değiştiriyor, savaşın yazgısına damgasını vuruyordu. Yaşlı bir akrep gibi kıyıyordu kendine. Bir süredir susup dinleyen Agit, pat diye «hainlik» diyor. Nusred başıyla onaylıyor Agit'i.

Barzani İran'a sığınıyor son çare olarak.

İran, o sıralarda 1922'den beri filizlenen bir Kürt cumhuriyetinin doğum sancılarını yaşıyor. Mustafa Barzani'nin yanındaki, Irak Haşimi iktidarına ve de İngilizlere karşı savaşmış, deneyimli Peşmergeler güç katıyor İran Kürtlerine.

22 Ocak 1946'da Çarçıra Meydanında İran Kürt hareketinin lideri Gazi Muhammed Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kurulduğunu açıklıyor. Coşkuları uzun sürmüyor. 1947 baharında yine kan ve gözyaşı var yazgılarında İranlı Kürtlerin. Cumhuriyetin ilan edildiği Çarçıra Meydanına darağaçları kuruluyor bu kez. Gazi Muhammed ve arkadaşları asılarak öldürülüyorlar. Şah rejimine teslim olmaktansa, Irak'ta yeniden savaşmayı yeğleyen Barzani, 1947 kışında yeniden Irak'a dönüyor.

Irak askeri güçleri bu kez baskın çıkıyor ve Kürtlere teslim çağrısında bulunuyorlardı. Teslim olanların can ve mallarının bağışlanacağı söyleniyor. Gelgelelim verilen söze uyulmuyor. Teslim olanlardan Ahmet Barzani ve Mustafa Hoşnav ömür boyu hapse mahkûm ediliyorlar. Aralarında Mustafa'nın ağabeyi Abdülselam Barzani'nin de bulunduğu liderlerden İzzet Abdülaziz, Muhammed Mahmut ve Hayrullah Abdülkerim için de darağaçları kuruluyor.

Bir tek Molla Mustafa Barzani ile Peşmergeleri direniyor. Ancak, 1947 Mayısında Şırvan ve Bradost'ta çember içindedirler. Agit, «Bütün dünya Barzani ile adamlarının yok edilmelerinin haberini bekliyordu» diyor. «Milyonlarca insanın ölümüne neden olan koskoca bir savaşın ölüm listelerine bu kadar daha insanın ölümü eklenebilirdi.»

Çocuklarını, kadınlarını ve gereksiz ağırlıklarını bırakan Barzani ile Peşmergeleri, ancak masallara konu olabilecek akıl almaz bir harekâta girişiyorlar. Barzani ve 500 Peşmergesi, kuzeye doğru bir yarma harekâtına başlıyorlar. Sovyetler Birliği sınırına doğru sürekli yürüyorlar ve bıkmadan savaşıyorlar. Kürtlerin bu uzun yürüyüşü, tam 52 gün, 52 gece sürüyor. Irak, Türkiye ve İran'da, bu üç ülkede, tam 450 kilometre yürüyorlar.

Şahın ordusu 9 Haziran 1947'de Koi'de yok ediliyor. Barzani ve arkadaşları Sovyetler Birliği'ne sığınıyorlar.

Mustafa Barzani 14 Temmuz ihtilalinden sonra, 1958 Ekiminin yedisinde, 11 yıl yaşadığı Sovyetler Birliği'nden Irak'a dönüyor. Bu sırada, Irak'ta krallık yıkılmış cumhuriyet kurulmuştur. Halk coşkulu günler yaşamaktadır. Geçici Irak Anayasasının 3. maddesi ise, Iraklı Kürtlerin ödedikleri bedelin karşılığıdır sanki:

«Irak toplumu vatandaşlarının tam hak, özgürlük, eşitlik ve karşılıklı sevgi esasına dayanan işbirliğinden oluşur. Bu ulusu Araplar ve Kürtler meydana getirirler. Bu iki ulusun Irak içinde eşit hakları Anayasa güvencesindedir,» denilmektedir ihtilalin anayasasında.

Bunun hiç de böyle olmadığını yaşayarak anlayacaklardır Peşmerge Agit ile Peşmerge Nusred. Hep böyle olmamış mıdır? Peşmergeye göre, Irak tarih boyunca onları hep, «Kürt kardeşlerimiz» olarak tanımlamış ama, köle olmaktan başka hak vermemiştir. Üstelik Kürt kardeşleri için soykırım planları hazırlamış, uygulamıştır.

Onlar da bu nedenle, yeryüzü mekikleri gibi oradan oraya dolaşıp durmaktadırlar.

Gece buz gibi düşüyor üstümüze. Karanlık koyulaştıkça soğuk keskinleşiyor. Gözlerimizin içi de kararıyor. Agit'in de Nusred'in de gözlerini göremiyorum artık.

Peşmergelerle göz göze gelmek çok güç. Yürek istiyor bakmaya, can dayanmıyor yenilginin izlerini görmeye. Savaştıkları süreyi ve savaştaki inatlarını düşündükçe önemini yitiriyor yenilgi. Kaçmayı, sığınmayı başka nedenlere bağlıyorsunuz. Savunmasız insanların kırım-

dan kurtulma haklarını kullandıkları gerçeğiyle yüz yüze geliyorsunuz.

Bunca zaman savaşan insanların zaman zaman yenilebileceklerini, yurtlarını terk edebileceklerini, dahası yenilebileceklerini anlamak için, savaş öykülerini dinlemek gereksiz geliyor.

Tarihleri yetiyor...

URARTU ÖRENLERİNDEN EMNİYETE...

Batıdaki işlerimizi bitirip, doğuya, Şemdinli'ye gidiyoruz. Hakkâri livasına bağlı Şemdinan'a; eski deyişle.

Mirimiranlık Hakkâri'den, Urartu Kralı I. Rusa'nın doğuya doğru açtığı Ordu Yolunda ilerliyoruz. Bembo Gediğini aştıktan sonra Beyaz Dağın eteklerinden dolanınca Şemdinli Çayı çıkıyor karşımıza. Urartuların uygarlık düzeyinin kanıtı olan askeri amaçlı bir yoldan, tarihin üstünden yol alıyoruz. 120 kilometrelik bir yolumuz var. Hakkâri'nin doğu ucu Şemdinli'de üç ülkenin sınırları kucaklaşıyor. Şemdinli'ye 20 kilometre levhası geride kalıyor. Sağ yanımızda Irak, sol yanımızda İran'ı saran yüksek dağları görüyoruz. Sınırlar kucaklaşıyor, dağlar tepeler kucaklaşıyor. Biz savaşan, savaştan kaçan insanlara gidiyoruz. Neredeyse yarım yüzyıldır dağların bir o yanında, bir bu yanında yaşamaya zorlanan insanların yanına. Yaşamak için yeniden yollara düşen insanların yanına...

Bembo Dağının tepesindeyiz. Dağların eteklerinden dolaşıp İran'a doğru yol alan Peşmergelerin acısı duyuluyor. Katırların gözleri bile hüzünlü. Katırlarının sırtında jandarma denetiminde İran sınırına doğru götürülüyorlar. Yine evsiz barksız, yine eşsiz - çocuksuz yaşayacaklar. Büyük kıvrımlarda döne döne çıktığımız tepeden, yine döne döne inerken bir başka Peşmerge grubuyla karşılaşıyoruz. Silahlarından arındırılmışlar. Boş elleri selam vermekten başka işe yaramıyor. Çukurun di-

bindeyiz artık. Yanımızda Şemdinli Çayı, şırıl şırıl akıyor. Yüksek dağlarla çevrili ortamda yaşamak, bodrum katta oturan bir kiracıyla aynı duyguları yaşatıyor insana. Gökyüzünü görmek için başını yukarıya kaldırmanın zorunluluğunu yaşayarak öğrenmek gerekiyor.

Şemdinli yöresinde yeşil, ilk kez gösteriyor yüzünü. Yüksek dağları bıçakla kesilmişçesine birbirinden ayıran dere yataklarının kıyısında, bağlar var. Bodur dağ bitkileri de cabası. Yeşilin yepyeni bir tonu var Şemdinli dağlarında; insanın içini delen acı, hırçın bir yeşil.

Zerin'de, Hoşnovan'da, Beşan'da Urartu örenlerinin arasından sıyrılıp Şemdinli Emniyet Müdürlüğüne takılıyoruz.

«Her gazeteci bir gizli örgüt elemanıdır» kuralı çıkıyor karşımıza. Sorgu sualden sonra Şemdinli Kaymakamının helikopteri bekleniyor saatlerce. Helikopterin kanadından çıkan seslere ilk kez seviniyoruz. Kaymakam önce, Türkiye'nin demokratik bir ülke olduğunu anlatıyor olanca sevimliliğiyle. Sonra da bizi yan yana dizip kendi elleriyle fotoğrafımızı çekiyor. «Güvenlik önlemi mi?» diyoruz. «Hayır» diyor, «anı merakı; fotoğraf merakı.»

Çaresiz boyun eğiyoruz kaymakam beyin fotoğraf merakına. Bizler bile çaresiz kalıyoruz böylesi bir «merak» karşısında, ister istemez yöre insanlarını düşünüyoruz...

«Doğu ve Güneydoğu Gerçeği» raporu geliyor aklıma.[12] Eğitim ve sağlık tesislerinin büyük bölümünün

---

12) SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'nün isteği üzerine, milletvekilleri Adnan Ekmen, Mehmet Kahraman, İbrahim Aksay ve Cumhur Keskin'in hazırladıkları 18 Ocak 1985 tarihli rapor. Ayrıca bkz. Ek 2, s. 137.

karakol olarak kullanıldığını, 1983'ten beri bu nedenle çoğu köy ilkokulunda öğretim yapılamadığını anlatan raporu anımsıyorum. Halkın huzursuzluğunu, güven duymadığını, devletin yöre insanına kuşku ile baktığını anlatan raporu; **«Bu durum halkın devlete olan güvenini yok etmiştir»** diye sürüp giden raporda yazılanların az bile olduğunu düşünüyorum:

«Haklarında gıyabi tutuklama kararı olan adi suçlulardan dahi devlet medet umar olmuştur. Bu insanlar seçimlerde iktidar lehine kullanılmıştır. Böylelikle devlet, kanun kaçaklarına sığınmış gibi bir izlenim yaratmıştır.

Feodal yapının egemen olduğu yerlerde bir aşiret daha atik davranıp köy koruculuğunu kabul etmişse, devlet olanaklarını da yanına alarak karşısındakileri alt etmek yollarını aramaktadır. Böylece aşiretler arasındaki ihtilaflar daha da büyümekte, bölgede huzur ve güven ortamı hükümet eliyle tamamen bozulmaktadır.

Olağanüstü hal bölgesinde ruhsatlı silah taşıma yasasıyla halk silahlandırılıp, tehlikeli bir oyun oynanmaktadır.

Köy koruculuğu ihtiyari olmaktan çıkarılmış, mecburilik sistemi uygulanmaktadır. Korucu olmak istemeyen köylülere her türlü baskı yapılmakta, korucu olmak istemeyen köylerde yaşayanlar göçe zorlanmaktadır. Gerçüş'ün Üçyol'a bağlı köylerinde birçok kişi köyden taşınmak zorunda bırakılmıştır. İdil'in 100 haneli Beğendi köyü herhangi bir olay olmadığı halde boşaltılmıştır. Bu boşaltma işlemi yapılırken her aileye yalnız 9 bin lira ve biraz yiyecek yardımı yapılmıştır. Dargeçit kasabasına bağlı Ormaniçi, Kuşluca köyleri ile Dilek mezrasındaki yurttaşlar, baskı sonucu köylerini terk etmek zorunda kalmışlardır.

Olağanüstü hal bölgesindeki yurttaşlara gece sokağa çıkma yasağı uygulanmaktadır. Karanlık sokağa evinden çıkan köylüye jandarmaca hiçbir ihtar yapılmadan ateş açılmaktadır.»

Susuyorsak Nedeni Var...

Son yıllarda benzeri olayları yaşamak ortak bir yazgısı olmuştu yöre insanının. Örneğin Mardin'in Silopi ilçesinde bir jandarma, evinin toprak damında sabah namazını kılan bir yurttaşın secdeye varışını, ateş etmek üzere sipere girmek biçiminde yorumlamış ve silahını ateşlemişti.

Hakkâri'de silahlar bir anda patlamaya başlamıştı. Kentte yaşayan insanlar pencerelerin altında saklanmışlardı. Bazıları emniyetleri daima açık ve namlularına her zaman kurşun sürülü silahlarını çekerek bilmedikleri düşmana karşı boşaltmaya başlamışlardı. Güneşin doğuşuyla kesilen silah sesleri, insanları bir kez daha şaşkına çevirmişti. Ortada ne düşman, ne de çatışan taraflar vardı. Bir güvenlik görevlisinin sokak köşesinden beliren bir karartıya ateş açmasıyla başlamıştı çatışma.

Yörede binlerce gerçek olay anlatılıyordu, masal yerine artık.

Çatak'ta iki aşiret arasında «koyun ihtilafı» nedeniyle çatışma çıkmış, ancak çatışmaya katılan taraflardan biri köy koruculuğunu kabul eden aşiret olduğu için karşı tarafın cinayeti örtbas edilmişti. Öldürülenler «Anarşist sanıldı» gerekçesiyle üstelik.

Hakkâri'nin Uzungeçit Belediye Muhasibi Abdullah Kara PKK tarafından 2 milyar fidye istenerek kaçırılmış,

ancak serbest bırakıldıktan sonra 15 - 20 gün gözaltında tutulmuştu; «Serbest bıraktıklarına göre, bu da anarşisttir» gerekçesiyle hem de.

Benzeri bir olay 1984 yılında Çukurca'da 8 erin öldürülmesiyle sonuçlanan pusu sonrasında yaşanmıştı. Yapılan «tahkikat» sonucu Armanlı köyünden çok sayıda vatandaş suçlu görülerek gözaltına alınmıştı. Gerek sorgularında, gerek yüzleştirmelerde, gerekse yer göstermelerde suçlarını samimi bir şekilde itiraf etmişlerdi üstelik. İdam istemi ile haklarında dava açılmış, yargılama başlamıştı. Ancak bu arada PKK davası sanıklarından Hüseyin Tilki, Çukurca baskınını tüm ayrıntılarıyla anlatan daha samimi bir itirafta bulunmuştu. Dava düşünce ölüm istemi ile yargılanan Armanlı köylüleri aklanıp evlerine dönmüşlerdi.

Şemdinli'de bir lokantada anlatılıyordu bunlar.

Susmaktan ve evet demekten başka seçeneği kalmıyordu insanların.

Suskunlukları ve suskunluklarının nedenini bilmeleri yetiyordu onlara.

Yöre insanı; milletvekillerinin yol, su, elektrik, okul, hastane gereksinmeleri konusundaki sorularını bile yanıtlayamaz durumdaydı. Milletvekilleri soruyor, halk susuyordu. Yöredeki izlenimlerini anlatan bir milletvekili «Bizim sorularımıza hiçbir tepki göstermeyen halkın ayrılırken bizi uzun uzun alkışlaması şaşırtıcı oldu» diyordu. Toplantı yapılan yerden uzaklaştıktan sonra bir partili arka sokaktan dolaşıp yanına geliyor, «Biz sizin sorularınıza cevap verirsek, bu sorunlarımızın olduğunu gösterir. O zaman, siz gittikten sonra da bizi alıp götürürler ve başımıza ne geleceğini bilemeyiz. Susuyorsak bir sebebi vardır, anlayacağınız» diye suskunluklarının gerekçesini anlatıyordu.

1923'ten Bu Yana Koruculuk

Tabağımızdaki son lokmalarla boğuşurken, masadaki herkes sustu. Donmuş bir çift gözün hapsi içindeydik hepimiz. Lokantanın arka masalarından birinde tüm görkemiyle bir korucu oturuyordu. Kim olduğunu sordum. Pınarcık kırımında çocuklarının tümünü yitiren bir baba olduğunu söylediler. Gözlerine baktım. Acıdan eser yoktu. Donmuş, kayalaşmıştı belki acıları. Ama acı yerine, kin akıyordu artık gözlerinden. İri gövdesi, donattığı silah ve mermilerle patlamaya hazır bir cephanelik gibiydi. Göğsünün tam ortasında gömlek ceplerinin üstüne birer takı gibi astığı el bombaları, ekmeğe suya uzanırken masaya çarpıp duruyordu. Bir keşif değildi koruculuk, ulusal kurtuluşu gerçekleştiren TBMM, savaş sonrası ortamdan yararlanmak isteyen şakilere karşı bir önlem olarak «İzale-i Şekavet Kanunu»nu[13] çıkartarak koruculuk uygulamasını başlatmıştı. 1923'ten bu yana geçen 65 yıllık süre içinde Türkiye'nin doğusunda şiddet, yine aynı yöntemlerle önlenmeye çalışılıyordu.

Çakaralmaz bir filintaları vardı eski köy korucularının, şimdikiler Kalaşnikov'tan G-3'e kadar, dürbünden el bombasına kadar modern silahlarla donatılmışlardı.

«İzale-i Şekavet Kanunu»nu çıkaran 1923 Meclisi ile, köy yasasına iki madde ekleyiveren 1985 Meclisinin özgürlük anlayışları karşılaştırıldığında, ülkenin ulaştığı demokratik aşama daha iyi anlaşılıyordu.

Yola koyuluyoruz. Tekin, gece yol almayı seviyor. Gecelerin kör karanlığında dağların doruklarını, uçurumların dibini görmeden geçtiği yollardan, bir gün sonra geçerken heyecanını gizlemiyor.

---

13) «İzale-i Şekavet», eşkıyalığı ortadan kaldırmak amacıyla çıkarılan bu yasa metni için, bkz. Ek 3, s. 163.

Çubuklu yol ayrımından, Bayyurdu'na, Noğalyan'a doğru tırmanmaya başlıyoruz.

Daracık dağ yollarından arka arkaya dizilmiş kamyonlar geçiyor. Farlarla selamlaşılıyor. Halkın, Iraklı Kürtlere ulaşan yardımlarına sevinmemek elde değil. Dağı taşı aşırıp yardım ulaştırabildikleri için daha sıkı selamlaşıyoruz. Yükün ne olduğunu anlayıncaya değin, insan olmanın tadına varıyoruz. Sevincimiz kısa sürüyor, yük kamyonları ağzına kadar insan dolu çünkü. Bir hükümet politikası olarak barınma, beslenme ve sağlık sorunları ile ilgilenileceğini tüm dünyaya duyurduğumuz Iraklı Kürtlerle dolu kamyonlar. Gözleri korku ile dolu insanlar kıpırdamadan duruyorlar. Kiminin kucağında, kiminin eteğinin altında kaybolmuş çocukları ile Kürt kadınları... Alışkın olunan bir son yolculuğa daha çıkılmış. Bu kez son yolculuk İran'a. Kendi istekleri ile gidiyor olmalılar.

Şemdinli yöresindeki bu uygulama sessiz sedasız yaklaşık bir haftadır sürdürülüyor. İnsancıl amaçlarla sınırdan içeri alınan Iraklı Kürtler yük kamyonlarına doldurulup, bekletilmeksizin Alan, Kayalar ve Mağaraönü köylerinden İran'a postalanıyorlar.

«Bütün bunlar İran yüzünden gelmedi mi başımıza?» diye karşılıyor sorumuzu bir Peşmerge. «Bizim İran'da ne işimiz var? Biz İran'a nasıl gitmek isteriz?» diye üsteliyor.

Zoraki göçün insanlarıyla söyleşiyoruz sonra. İlk uygulama Derecik sınır bölgesinden Türkiye'ye sığınanlar için başlatılmış. 1 Eylüle kadar Alan köyünden İran'a gönderilmişler. 2 Eylülden sonra da bir «şaşırtma verip» Mağaraönü mezrasından gönderilmeye başlanmışlar.

Dalampar Dağlarının tepesine tırmanırken, istekleri dışında, hangi ölçüye göre seçildiklerini bilmeden İran'a gönderilen yüzlerce Iraklı Kürt gördük. «Bahtınıza düştük, yardım edin» diye yakarıyorlardı.

Ellerinden silahları alınmış ay ışığında volta atan Peşmergelerle, çocuklarını gecenin ayazından korumaya çalışan Kürt kadınları vardı Dalampar'ın taşında toprağında o gece.

Bir kadın sessizce kusuyordu. Sapsarı yüzü, yuvalarından fırlamış gözleriyle elle tutulup gözle görülebilecek gerçek bir hayalet gibiydi. Fotoğrafının çekilmesine izin vermedi.

Dünya silah sanayiinin verilerine göre, bir tek üretim merkezi bile bulunmayan kimyasal silahların bir ulusu yok etmek için kullanıldığına Iraklı Kürtleri gördükten sonra inanmamak elde değil. Gecenin ortasında kusan onlarca insanı gördükten sonra, siyaha çalan yüzlerce kızarıklık, yara, bere gördükten sonra insanların orasında burasında...

Vietnam'da çangalda gizlenen Vietkongluları ortaya çıkarmak amacıyla ağaçların yapraklarını dökmek için kullanılan Agent Orance'i anımsıyor bir arkadaş.

Gece bitmeden yol bitiyor. Konur'daki sınır komandolarının konuğu oluyoruz. «Bu sesler» diyor genç bir subay, «Irak topçusundan geliyor.»

Ayrancı, Meşelik ve Aküzüm yöresinin arkasına düşen Irak topraklarında savaş sürüyor.

Savaşın bir adım ötesinde, savaş seslerini duya duya uyumanın olanağı yoktu. Söyleşmeye, konuşmaya çalışıyorduk ev sahiplerimizle. Onlar Iraklı Kürtleri, ölümden kaçan insanlar olarak görmüyorlardı. Aslında büyük bir sorun olan, bir türlü sağlanamayan iç güvenliği olumsuz yönde etkileyeceklerine inanıyorlardı. Bölgedeki bö-

lücülüğün, sınırın öteki yanındaki yandaşlarıydı gelenler. Onlar da Irak'ı bölüp parçalıyorlardı aslında.

Bir Kitaptan Sayfalar

Resmi bir görüşü anlatıyorlardı ve biz hepimiz, bunları bir yerden duymuştuk diyorduk gece ilerledikçe.

Halka nasıl bakılması gerektiğini anlatan bir kitaptan sayfalar çevirmeye başlıyordum sonra. **«Türkiye'de halkların varlığını iddia ederek yapılan faaliyetler bölücülüktür»** diye başlıyordu :

«... bölücüler daima, millet kavramını istismar etmeye çalışarak halk sözünün ayrı bir anlam taşıdığını iddia ederler. Halbuki, millet, en basit tanımıyla, aynı kültür değerlerini; dil, tarih, örf ve âdetleri paylaşan insan topluluğudur. Halk ise, milletin bugünkü yaşayan çocuklarıdır. Halk ile millet arasında hiçbir sosyolojik fark yoktur. Türk milleti tarihin derinliklerinden günümüze kadar gelen bir kavramdır. Türk halkı ise o milletin mirasına sahip olan bugün yaşayan Türklerdir. Türkiye'de yaşayan sadece mahalli lehçeleri farklılıklar gösteren halkımız, bir ağacın dalları gibidir. Nitekim Atatürk 'Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk milleti denir,' demiş ve 'Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu ve Trakyalı hep bir ırkın evlatları ve aynı cevherin damarlarıdır' diye belirtmişlerdir.

Ülkemizde her alanda bölücülük yapılmaktadır. Ancak bunlardan en etkili olanı, Kürtçülük alanında yapılan bölücülüktür. Acaba gerçekten Kürt diye ayrı bir ırk var mıdır? Kürt sözü nereden gelmektedir?

Dağların yüksek kısımlarında, tepelerde yaz ve kış aylarında erimeyen karlar vardır. Bu karların üze-

ri, güneş açınca hafif eriyerek buzlaşır, camsı parlak sert bir tabaka ile kaplanır. Üst kısmı sert, altı yumuşak kardır. Bu karın üzerinde yürüyünce, ayağın bastığı yer içeriye çöker ve kırt kürt diye bir ses çıkarır. İşte bu sese izafeten sıkışmış kara - yatkın kara Kürt, kar, veya kürtün denmektedir. Bugün hâlâ Anadolu'nun birçok yerinde Azerbaycan'da fırtına veya rüzgârın sürükleyip getirdiği ve çukur yerlere doldurduğu sıkışmış kara kurtuk - kürtük veya kürtün denmektedir. Yüksek yaylalarda ve karlı bölgelerde yaşayan Türklere de Kürdaklar denmiştir. Nitekim Sibir Türkleri, Altay Dağlarında yaşayan soydaşlarına Kurdak ve Kürdak demektedirler.

Orta Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan Türk boyları Oğuz Kağan Destanında Karluk - Karlık şeklinde adlandırılmışlardır. Ksenefon'un, MÖ. 401 - 400 yıllarında yazdığı Anabasis adlı eserinde ve Van Gölü havzasında yaşayan toplulukları Karduk olarak adlandırmıştır. Bu kavim Orta Asya'dan gelen Karluk Türkleridir.

Macar Türkologları ve tarihçileri, Kürt sözünün sıkışmış kar olduğu anlamında birleşmektedirler. Kürt adı, zamanla dağlarda yaşayan sert tabiatlı mücadeleci insanlar için kullanılmaktadır. Zeki Velidi Togan'ın Türk Tarihinde Kürt, Ekrad'dan gelir, Ekrad da Oğuzların bir boyudur denmektedir.»

Gecenin ilk devriyeleri dönüyor, yeni devriyeler sessiz adımları ile karanlığın içinde kayboluyorlar. Sayfaları çeviriyorum: **Kürt adı verilen Türk boylarının Anadolu'ya gelişleri»** ya da **«tarih yönünden Kürtlerin Türklüğü»** bölümlerini okuyorum uzandığım yerde :

«... Orta Asya'dan başlayan göçlerle, Türk boyları batıya ilerleyerek iki koldan Anadolu'ya girmiş-

lerdir. Birinci kol İran'ın kuzeyinden Karakum - Meşhet - Tahran - Van Gölü kuzeyi, Doğu Anadolu ve Anadolu'nun batısı; ikinci kol Afgan - Bülücistan - Kerman, Basra Körfezi kuzeyi ve Güneydoğu Anadolu bölgesine gelmişlerdir. Her iki koldan gelen Türk boyları, Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu bölgelerine yerleşmişlerdir.

Anadolu'da 119 Kürtçe isim taşıyan köy ve yerleşim merkezi bulunmaktadır. Bunların 111 adedi Orta ve Batı Anadolu bölgesindedir. Bu da göstermektedir ki Anadolu'nun doğusunda oturan da batısında oturan da aynı boydandır. Kürt adının ve Kürt boylarının öz Türkler olduğu gerçeği ortada iken bazı yabancı tarihçiler Kürtlerin menşei hakkında nazariyeler ortaya atmışlardır.

İran soyundan gelmek iddiası vardır: İranlılar Hint - Avrupa kavimlerinden, yani Ari ırktandırlar. Dil yapıları farklıdır ve eski İran tarihlerinde Medler ve diğer İran kavimlerinde Kürt adlı bir topluluğa raslanmamaktadır.

Arap köküne bağlı olmak iddiası vardır: Araplar Sami ırkındandır, dilleri tamamen farklıdır, Arap tarihlerinin hiçbirinde Kürt adlı bir boy veya oymağa raslanmamıştır. Bu iki nazariyeyi Rus tarihçisi Vlademir Minorsky ve Vasil Nikitin ortaya atmışlardır. Her iki nazariye hiçbir ilmi gerekçeye dayanmamıştır. Aslında Minorsky ve Nikitin tarihçi değil, Urmiye'ye konsolos olarak tayin edilen Rus Dışişleri memurlarıdır. Nitekim Minorsky, 1915 yılında Rus Genelkurmay Başkanlığı basımevinde 'çok gizli' gizlilik derecesi ile Kürtler adlı kitabı bastırmış ve İskenderun - Basra Körfezi istikametine ilerleyecek Rus kuvvetlerinin, Kürtlerden nasıl faydalanacağını belirtmiştir.

Üçüncü nazariye olan Kürtlerin Gürcüler ve Haltilerle ilişkili olma iddiası vardır: Gürcüler Orta Asya' dan gelen ve Kafkasya'ya yerleşen Gürci adı verilen Türk boyudur. Haltiler ise Halte ve Kaldeliler denilen Sami ırkından gelen Mezopotamya'da devlet kuran kavimlerdir ki son 125 yıllık tarihi araştırmalar, kesinlikle bu kavimlerin Kürt adı verilen Türkmenlerle ilişkisini göstermemiştir.

Kürt = Türk olmakla beraber, Kürt adı yıkıcı akımlar tarafından istismar edildiğinden Genelkurmay Başkanlığının kayıtlarına bağlı kalınarak Kürt sözcüğü yerine 'Doğulu Türkmenler' tabiri kullanılacaktır.»

«Dil yönünden doğulu Türkmenlerin Türklüğü» bölümünde ise, **«Günümüzde dilin, ırkların saptanmasında büyük bir yardımcı araç olduğu»** görüşüne yer veriliyordu. 20. yüzyılın sonunda ırk saptanması ile uğraşıldığına tanık oluyordum sayfalar ilerledikçe:

«... Doğulu Türkmenlerin ayrı bir ırk olduğu iddiaları en çok dil üzerinde oynanarak yapılmaktadır. Kürtçe diye ayrı bir dil olduğundan Kürt ırkı da vardır, diye bölücülük yapılmaktadır.

Kürtçe ayrı bir dil değildir, sadece mahalli bir lehçedir. Alfabesi yoktur, dil kuralları yoktur. Bir konuşma lisanının dil olabilmesi için dilbilgisi kuralları, cümle kuralları olmalıdır.

Kürtçe konuşma lisanı 7000 - 7500 kelime toplamından ibarettir.»

Kitapta ayrıca, «**Kürtçe kelimelerin kökü araştırıldığında görülür ki, bu kelimeler tamamen Türkçeden gelmektedir. Örnek verilirse: Kürtçede kullanılan vara = vere = gel, Türkçedeki varmak mastarından var emri değişmiş, vara olmuştur; Kürtçede kullanılan vira = bura, burayi'da aynı şekilde bura sözcüğünden bozulma-**

dır» diye örnekler sıralanıyordu. Oğuz Türklerinin sözcüklerin başındaki Y sesini yutarak konuştuklarından hareketle, Kürtçenin aslında Türkçe olduğu savı, örneklerle doğrulanmaya çalışılıyordu. Türkçedeki «yiğit», Kürtçede «eğit» olmuştu. Türkçe «yeni», Kürtçe «engi» ydi, Türkçe «yaprak», Kürtçe «eprakh»tı. Kormançi bile aslında Türkçeydi savını okuyunca, Kızılderililerin Komançilerinin de Türk olduğuna inandım. Onlar da Orta Asya'dan, örneğin Bering Boğazından Amerika'ya geçen Türkler olabilirlerdi, sert tabiatlı Amerikalı Türkmenler niçin olmasınlardı.

Hedef Petrol Bölgeleri

Gece bütün gücüyle gözkapaklarıma oturduğunda işin bir de stratejik yanı olduğunu anlatan bölüme gelmiştim. Üç beş sayfa daha okuyup uyumaya karar verdim :

«... dikkati çeken husus Kürdistan topraklarının Batman, Botan, Garzan, Musul, Kerkük, Abadan petrol üretim ve tasfiye alanlarını da ihtiva etmesidir. Yapılan değerlendirmeye göre, dünya petrol rezervlerinin yüzde 60,5'u Ortadoğudadır. Ortadoğudan Avrupa'ya petrol akışı kesilirse, en geç üç ay sonra Avrupa'daki fabrikaların bacaları tütmeyecektir. Avrupa sanayii petrole bağımlıdır. Ayrıca askeri harekât yönünden modern harbin kanı petroldür. Müstakbel üçüncü dünya harbinde zırhlı ve mekanize birliklerin harekâtı petrol sayesinde olacaktır. Haritada görülen petrol bölgeleri süper güçler için hedef olarak seçilmiştir. Bilhassa bu bölgeye karadan bir müdahale imkânına sahip Sovyetler Birliği'nin Kafkas hudutlarında konuşlandırdığı birliklerin hedefi, Orta-

doğu petrol bölgeleridir. Kuzeyden Basra Körfezi ve İskenderun istikametlerindeki taarruzların bir ikisi de İran arazisinin çok engebeli olması yüzünden Türk topraklarından geçmek zorundadır. Bu bölgeye sahip olmak isteyen Sovyet Rusya'nın iki alternatifli bir dış politika uygulaması görülmektedir. Birincisi; bir askeri harekât ile bölgeye hâkim olmaktır. Bu uygulama riskli olup dünya kamuoyunu karşısına almak demektir. Bu durum NATO'nun bölgedeki menfaatleri dolayısıyla III. Dünya Savaşının çıkmasına bile sebep olabilir. İkinci alternatif ise: bölgedeki devletler içinde (Türkiye, İran, Irak ve Suriye'de) Kürt olduklarına inandırılan azınlık grupların teşkilatlandırılarak önce bu dört ülkede müstakil 4 ayrı Kürdistan kurulması, sonra bunlar birleşerek bağımsız büyük Kürdistan'ı gerçekleştirmelidirler. Bu yeni kurulan, dış desteğe muhtaç, zayıf Kürdistan'ı himayeye almak ve bölgeye hâkim olmak çok daha kolay bir yoldur. İkinci görüş benimsenmiştir. Türkiye'de de bu hedefe ulaşmak için kanunsuz ve gizli çalışan birçok örgüt kurulmuştur. İncelendiğinde görülür ki Kürtçü örgütlerin hepsi Marksist - Leninist fikre dayanmaktadırlar.»

Bu işte bir karışıklık olduğunu anlamak hiç de güç değildi. Mesut Barzani'nin bir yıl önce yaptığı açıklama aklıma geliyordu, «Devrimimizin doğası halkçıdır» sözlerinin yer aldığı açıklaması. Irak Kürdistan Demokratik Partisi Genel Sekreteri, «Devrimimizin gelişimini ve geleceğini asla sınırlamadık ve sınırlamıyoruz da. Geleceğimizin şekillenmesini sadece ve sadece halkımızın özgür istemleri belirleyecektir. Biz halkımızın gelişim yönü ve geleceğine ilişkin kararlarına her zaman saygılıyız» diyordu.

Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği lideri Celal Talabani de benzer şeyler söylemişti. Talabani, «İktisadi, si-

yasal ve kültürel açıdan BAAS'ın sömürgeciliği ve jenosidinden kurtulmak istiyoruz» diyordu.[14]

Yarın daha zor olacaktı. Dalampar'ın tepelerine tırmanıp Mesut Barzani'nin önemli komutanlarından Selim Haşovi'yle buluşacaktık.

Uykuyla uyanıklık, düşle gerçek arasında bir geceden sonra sabahın ilk ışıkları vuruyor pencereye. Çok uzaklardan top sesleri geliyor. Sabahın bu saatinde türkü söyleyen birini görmek çok şaşırtıcı. Dalampar ile Akpınar Dağları arasındaki Eşek Kapısı Kayasının dibinden kaynayan dereyi izleye izleye Aktütün'e doğru yola çıkıyoruz. Dağ yollarında tek tük insan var; sancıları yüzlerine vurmuş. Savaşı ve kaçışı karıksamış görünüyorlar. Hepsinin ağzında bir tek sözcük: Ölüm. Saddam'ın getirdiği ölüm olmasa, yaşamak için savaşmayı çoktan kabul ediyorlar.

Dalampar'ın tepelerine doğru kıvrıla kıvrıla çıkan yolun bir yerinde sarı arabamız gitmem, diyor. Dağların tepeleri bizi bekliyor.

Dalampar'da yürürken Barzani'nin dağlarla ilgili söylediklerini anımsamaya çalışıyorum. Mustafa Barzani'nin 67 yaşındayken söylediklerini gözümüzle görmek için tırmanıyoruz:

> «Irak Kürtlerinin, kendi haklı davalarında giriştikleri savaşın sancısız ve sıkıntısız geçtiğini söyleyemem. Ama uğrunda dövüştüğümüz amacın haklılığı ve bize hükmeden iktidarın sonuna kadar anlayışsızlıkları yüzünden kendimizi korumak, yani silaha dav-

14) Barzani ve Talabani'nin bu açıklamaları Yeni Gündem dergisinin 27 Eylül 1987 tarihli 82. sayısında yayımlanmıştı. Mesut Barzani Güneş gazetesinde Murat Öztemir ve Muhsin Kızılkaya'ya 19 Eylül 1988'de şu açıklamayı yapacaktı: Biz ulusal kurtuluş savaşı veriyoruz. Hareketimiz Milliyetçi (kavmi) bir temel üzerinde gelişiyor, partimize Marksist ya da Leninist bir kimlik vermiş değiliz.

ranmak zorunda kaldık. Şurası bir gerçektir ki, halkımız ve köylümüz neden savaştığını ve savaşmak zorunda olduğunu bilmektedir. Bugün geriye dönüp baktığımız zaman dokuz yıldan beri aldığımız yolun azımsanamayacağını ve ihtilalden çok şey öğrenip, deney kazandığımızı söyleyebiliriz. Özellikle halkımız kendi kendisini yönetmesini ve kendi kendisinin efendisi olmayı gördü. Ve öğrendi. Buna karşılık onlar, yani Arap Irak iktidarları ömürlü olabiliyorlar mı? Bizi köle olarak kullanmak isteyen ve ulusal varlığımızı inatla inkâr eden bu iktidarlar, birbirlerini izleyen darbelerle yıkılıp gidiyorlar.

Açık bir gerçektir ki, Irak'ın Arap kesimi, hiç kimsenin yarınından emin olmadığı bir cehennemi yaşamaktadır. Bütün haksızlığına ve anlamsızlığına karşılık, savaşın devam etmesinin tek sorumluları bu ırkçı iktidarlar değiller mi?

Bize gelince, sabrımız geniştir. Dağlarımızdan hiçbir kuvvet bizi söküp atamaz ve yok edemez.»

Dalampar'ın aşağıdan heybetli görünüşü kayboluyor. Yüksek tepeler ayaklarımızın altında eriyor. Ve yol bitiyor.

«Buraların Her Şeyi Benim...»

Aktütün komandoları daha yeni uyanmışlar. Gözlerinden uyku akan genç bir yüzbaşı, «Buranın her şeyi benim» diyerek bizi hoşgörüyle karşılıyor; «madem buralara kadar gelmişsiniz» diyor.

Konuşup anlaşmakta güçlük çekmeyeceğimizi müjdeliyor sonra. Peşmerge Memetali'nin İngilizce bildiğini anlatıyor. Iraklı Kürt Memetali ile buraların her şeyi ko-

mando yüzbaşı İngilizce konuşup anlaşıyorlarmış üç gündür.

Memetali bir Kürt entelektüeli; siyasetten sanata dek her şeyden haberi var. Memetali'nin İngilizcesi yetmeyince Kürtçeye başvuruyor. Yüzbaşı elini kaldırıp «No» diyor; «İkinci kanaldan yayın yasak demedik mi?»

Çekine çekine, «Size böyle bir durumda Türkçe konuşmayı yasaklasalardı» diye soracak oluyorum, «buraların her şeyi benim» yanıtını veriyor yine.

Geçişe tanık oluşunu anlatıyor sonra. Koruduğu sınırı, «Kurtarın bizi» diyerek bir gece yarısı geçen binlerce insanla karşılaşmaktan çok etkilendiğini söylüyor. «Bunların ömrü savaşarak geçecek, başka çareleri yok» diyor: «Beş sene savaşıyor. Türkiye'ye geçiyor, biraz dinleniyor. Sonra gidip yeniden savaşıyor.»

Iraklı Kürtleri topraklarımıza kabul etmemizin erdeminden söz ediyor. Gelenlerle burada yaşayanlar arasındaki ilişkilerin yakınlığını anlatıyor. Peşmerge Memetali'nin, Aktütün'deki bir akrabasından alacağını «tahsil etmek» için kendisinden izin istemesini anlatırken, «Çok gelir gider bizim Peşmerge daha» deyip gülüyor. «İran'a giderken olmazsa, İran'dan dönerken olur» diye kahkahayı basıyor. «Türk parası olarak mı alacaksın, İran parası mı, Irak parası mı?» diye sorarken gülmekten gözlerinden yaş geliyor.

Peşmergelerin silahlarının İran'a geçerken verilip verilmeyeceğini soruyorum. Bizim topraklarımızda silahlarından arındırılmaları anlaşılıyor, ama İran'a da silahsız gönderilmeleri doğrusu kolay anlaşılmıyor. «Getirdiklerini topluyoruz, gömdüklerini bilemem» deyip kestirip atıyor. Sonra da «Bölgede bizi rahatsız eden unsurlar»la ilgili kısa bir konferans veriyor buraların her şeyi yüzbaşı. Peşmergelerin bizi rahatsız eden güçlerle işbirliği yapmamaları için hiçbir neden yok yüzbaşıya göre.

En sonunda baklayı ağzından çıkarıp, «PKK» diyor, «Barzani ve Talabani'yle işbirliği yapmıyor mu yani?» diye soruveriyor. Böyle bir işbirliğinin olanaksızlığı, ittifakın bozulduğu anlatılıyor. 1987 yılında Barzani'nin de Talabani'nin de PKK'yi savunmasız insanları öldürdükleri için dışladıkları anlatılıyor. Barzani ve Talabani'nin PKK için söyledikleri anlatılıyor. Buraların her şeyi yüzbaşının gözleri ilk kez duymanın şaşkınlığı ile koca koca açılıyor.

Yeni yargılar, son gelişmeler dağların eskimiş tepelerine akıl almayacak kadar geç ulaşıyor.

Irak silahlı kuvvetlerinin, Kuzey Irak'ta sürdürdüğü askeri harekâtı anlatıyor sonra yüzbaşı her şey.

Ona göre, açık bir imha harekâtı değil, bunca insanın öldürülmesi. Irak jetleri isteseler imiş oya gibi dokudukları bu bölgede tek canlı bile sağ kalmazmış. Kuzey Irak'ın her metre karesini bombalayabilecek güçtelermiş. Elini kaldırıyor, bir ağacın gölgesinde oturan Peşmergeleri gösteriyor, «Saddam isteseydi, bir tanesini bile yaşatmazdı» diyor. «İstemediklerinden kurtulmanın yolunu da bulmuş» diye ekliyor; «bize yolluyor, bu tarafa kovalıyor, hiç işimiz yokmuş gibi,» diyor.

Yüzbaşı her şey onlar için yaptıklarını anlatmaya başlıyor sonra. «Bir hükümet politikası» olarak geldikleri gibi İran'a postalanan Iraklı Kürtleri, İran'a götürecek kamyonlarla yaman bir pazarlık yapıyor. Büyükler 10, küçükler 8 dinara diye narh koyuyor. Aktütün'den Alan'a 40 kilometre yol için küçümsenecek bir para değil bu. Varlıklı olanlara taksi ile gidebileceklerini söylüyor. Adam başına birkaç yüz dinar alıyor şoförler.

Selim Hoşavi ile yüz yüzeyiz. Savaşta geçen yıllar onu, tepkisi belirsiz bir yüzün arkasına saklıyor.

43 yaşındaydı ve 29 yıldır savaşıyordu. Bu dağlardan kaç kez geçtiğini anımsamıyor bile.

Türkiye'ye teşekkür ederek başlıyor konuşmaya. Kadınların, çocukların ve yaşlı insanların yaşamalarına olanak tanındığı için teşekkür ediyor.

«Savaş yeni başlamadı, biz yıllardır savaşıyoruz» sözlerini, bir kez de Mesut Barzani'nin ünlü komutanlarından Selim Hoşavi'den duyuyorum.

Savaşlarının boğulamayacağını, böyle bir durumda söyleyebilmek köklü bir inançtan kaynaklanıyordu. Alçak sesle, «Bu o kadar belli ki» diyor, «Irak'a para, araç gereç yardımı yapan devletler üzerimize kendi ordularını da gönderseler biz yenilmeyiz.»

Yarım yüzyıla yaklaşan savaşın 29 yılında elinde silahla ayakta kalabilmenin gururu vardı yüzünde. «Silahlarımızı bırakmadık, kimyasal silahlarla baş edemedik» diyor ve yaşadıkları son günleri anlatmaya başlıyordu:

«Bağımsızlık ve özgürlük savaşımız şimdiye dek çoğu zaman acı ve kanlı deneylerden geçti. Bugünlerde sarsıcı bir sonuç daha yaşıyoruz. Bu, bir son değildir. Savaşımızın bugün vardığı bir aşamadır sadece. General Vo Nguyen Giap'ı ve yaptıklarını biliyorsunuzdur umarım. Yarım milyonluk modern bir orduyla savaşıyordu ve yenemiyorlardı onu.

Savaşarak geçirdiğim yıllarda karşılaştığım düş kırıklıklarımı, onun kendi savaşları için düşündüklerini hatırlayarak hafifletirim. Aklıma yazmışımdır söylediklerini. Yinelemek güç veriyor bana:

'Biz eninde sonunda Amerika'yı politik olarak da, askeri olarak da yeneceğiz. Bunu nereden biliyorsun, diyeceksiniz. Haklısınız, ama bunu bilmek hiç zor değil. Çünkü bugüne kadar Amerikalılar bizi yenemediler. Güçlü olan ilk hamlede zayıfı yenemezse bu, onun zayıfı hiçbir zaman yenemeyeceği anlamına gelir. İşte bu nedenle Amerika'nın yenilgisi kaçınılmazdır.'

Onlar yenilmedi, biz de yenilmeyeceğiz.»

Iraklı Kürtlerin bugünkü durumunu tüm dünya bir yenilgi kabul etse de Selim Hoşavi'nin «yenilmeyeceğiz»i anlatırken gözlerinde belirginleşen inanç, yenilmediklerini söylüyordu. Gözlerine bakmak yetiyordu.

Kimyasal silahlara karşı yapabilecek hiçbir şeyleri olmadığını söylüyor Selim Hoşavi :

«Kadın ve çocuklarımızı ve yaşlılarımızı ateş altında bırakamazdık. Onlar bizim geleceğimizdirler. Peşmergelerimizi de korumak zorundaydık. Kimyasal silahlara karşı savaşmayı bilmiyoruz. Kendi varlığımızı, kendi topraklarımızı korumak için kimyasal silaha karşı savaşmayı öğrenecek ve örgütlenecek zamanımız da yoktu. Halkımızı ve Peşmergelerimizi sonucu belirsiz bir maceraya atamazdık.[15]

Bahdinan'dan çekilmemiz, savaşı bıraktığımız anlamına gelmiyor. Sivil halkımızı Türkiye'ye geçiren Peşmergelerin dışındaki savaşçılarımız, şimdi Soran bölgesinde çarpışıyorlar. Kadınlarımızın, çocuklarımızın güvenliğini sağladıktan sonra elbette biz de çarpışacağız.»

Bir savaş adamı olduğu kadar usta bir siyaset adamı da Selim Hoşavi. Neyi nerede ve ne zaman söyleyeceğini çok iyi biliyor. Sorulara boğulmadan, isteklerini söylüyor :

«Sizden Kürt halkının çığlıklarını yazmanızı istiyorum. Günlerdir, gördüklerinizi duyduklarınızı yazın, ya-

---

15) Kimyasal silah kullanmak konusunda sabıkası olan Irak'ın Başbakan 1. Yardımcısı Taha Yasin Ramazan, Halepçe soykırımı için, «Biz hainleri cezalandırdık. Kendimizi ve topraklarımızı savunurken elimizde ne varsa onu kullanırız» demişti. Irak yönetimi, Ağustos - Eylül 1988 kırımı için susuyor. Uzmanların bölgede inceleme yapmalarına izin vermiyor. KDP'nin 7 Eylülde Maseen Dağlarında kimyasal silah saldırısına uğrayan 2400 kişinin yaşamını yitirdiğine ilişkin açıklamasına da, kimyasal silah saldırısıyla ölen toplam insan sayısının 4300 olduğu savına da hiçbir yanıt yok.

nılmazsınız hiç kimseyi de yanıltmazsınız. Kadın ve çocuklarımızın öldürülmesiyle, bir ulusun yok edilme amacı arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu anlamak hiç zor değil. Bizimle hesaplaşamayanlar, çocuklarımızı öldürmeye başladılar. Bunun ne demek olduğunu Avrupa'da yaşayan halklar çok iyi bilirler. Avrupalılar kendi gördükleri büyük savaşı unutmasınlar.»

Batı kamuoyunun ilgisizliğinden yakınıyor Selim Hoşavi daha sonra :

«Biz mazlum bir halkız ve Irak'ta bir kurtuluş savaşı veriyoruz» diyerek ekliyor: «Batı demokratik kamuoyu verdiğimiz bu onurlu savaşı görmezlikten gelemez. Aslında daha güzel daha özgür bir dünya uğruna verdiğimiz bu kavga, yalnız bizim kavgamız değil, tüm mazlum ulusların kavgası. Böyle olmasına karşın umulan ilgiyi ve tepkiyi bulamıyoruz. Her seferinde kendi dağlarımızda yeniden savaşıyoruz ve yeniden unutuluyoruz. Savaşımız sürekli geri plana itiliyor; zincirlere, zindanlara mahkûm ediliyor.

Bizim bugün içine düşürüldüğümüz durum, Ortadoğunun da içinde bulunduğu durumu anlamak ve anlatmak için yeterli ipuçları veriyor. Bir başka deyişle, durumumuzun Ortadoğuyu ve burda yer alan ülkeleri yeni değerlendirmeler yapmaya götürmesi gerekli diye düşünüyorum. Kimseye, hiçbir ülkeye kırgın değiliz, kimseyi karalamak amacımız da yok.

Bir noktanın altını çizmekte yarar görüyorum. Ortadoğuya şöyle bir bakın. Nedir Ortadoğu, diye bir düşünün. Yeniden uluslararası büyük önem taşıyan bir bölge durumuna getirilmiştir. Özgün değerleri ve yerleşik kurumları ile çağlar boyu işgalci batının dolaşıp durduğu, doğal kaynakları göz kamaştıran bölgemiz, bizim dağlarımızdan geçip gittiğimiz şu günlerde yeniden batının ince hesaplarına kurban edilmek istenmektedir. Ortado-

ğu Filistin'i, Afganistan'ı, İran'ı ve Irak'ı ile yeniden yedi başlı bir devdir. Şunu hiç unutmamak gerekiyor. Ortadoğu sorununun konuşulduğu her platformda bizim sorunumuzun da konuşulması zorunlu görünüyor. Kimse bundan kaçmamalı.

Batı kamuoyunun bizi Ortadoğu sorunu içinde görmelerini istiyoruz. Çok değil, 40 yıl önce kendi yaşadıkları savaşı, bölgemizde yaşamamıza rıza göstermemelidirler. Onlar faşizmi yenmiş insanlardır. Kendi ülkelerinde faşizmi yenen bu insanlar, bölgemizde, örneğin Irak'ta, İsrail'de faşizmin gönüllü misyonerlerine satılma yarışına girenlere hoşgörülü davranmamalıdırlar.

Böyle bir ortam içinde savaşımızın, elbette doğru değerlendirilemeyeceğini biliyoruz. Bunun için de batıyı Irak'taki savaşın mutlak olarak gerçekçi ve bilimsel bir biçimde izlenmesi ve irdelenmesine çağırıyoruz.

Demokrat kişiliğinden, özgürlükçü kafasından kuşku duymadığımız siz Türk dostlarımızın, batılı gözlemcilerin Irak'ı, yalnızca Irak'ı bilmeleri yetmez. Aynı zamanda doğru değerlendirmeleri gerekir. Bu da, en azından Irak'ta Kürtler ile Irak halklarını temsil ettiğini söyleyen iktidarlar arasında yıllardır süren kavganın kaynaklarını ayrıntıları ile ve objektif olarak bilmeyi gerektirir.

. Oysa bizi, dayanaksız, kaynaksız gazete haberleri ile, devlet ajanslarının resmi haberleri, hükümetlerin bildirileriyle değerlendiriyorsunuz.»

Savaş anılarını anlatmasını istiyorum, «Hangi birini?» diyor. Unutmadıklarını anlatmasını istiyorum. «Unutmaya hakkımız yok» diyor. Anımsayabildiklerinden başlamasını istiyorum bu kez. «Çok eskilere gitmem gerek» diyor, «babamdan dinlediklerimi bile unutmadım.»

Selim Hoşavi, Esat Hoşavi'nin oğlu. Esat Hoşavi Mustafa Barzani'nin ilk yol arkadaşlarından.

Yıl 1961. Mustafa Barzani ve arkadaşları Bahdinan bölgesinde sırtını Metina Dağlarına dayamış Bervari'deler. Barzani ve 400 arkadaşı Irak ordusu ile nasıl savaşacaklarını düşünüyorlar. İlk baskın Tırvaniş köyüne yapılıyor. 1962 baharına doğru Bervari, Zaho, Amediye ve Şehan'da yayılmaya başlıyorlar. O dağ senin, bu tepe benim, aylarca aç susuz dolaşmaya alışıyorlar. Irak ordusunu bozguna uğrattıkça silah ve cephane sağlıyorlar. Bir tüfeği, 50 fişeği olan Peşmerge, kıskanılacak insan oluyor. Yemek, yatak ve gizlenmek işlerinde köylülerin desteği geliyor daha sonra, 1962 kışında Bervari çevresinde 60 köyde Irak askerleri barınamaz oluyor. 1962 baharında Zaho ve Amediye'de çarpışmaya başlıyorlar. Ağustosta Irak ordusu bir daha Zaho'ya giremeyecek biçimde püskürtülüyor.

Çoğu yaşamayan birçok arkadaşı var Selim Hoşavi'nin, «Hepsini saygıyla anıyorum» diyor; «İsa Süvar, Hüso Mihran, Melaşin, Eli Helil, Ramazan İsa, Muhammed Sadullah.»

«Şimdi ne olacak?» sorusuyla anılarından ayırıyorum Selim Hoşavi'yi; Türkiye'ye gelenler ne olacak, İran'a gidenler ne olacak?

«Şu anda bu soruya yanıt veremeyeceğim» diyor; «aradan 4 - 5 ay geçmeli ki, Irak'a dönüp dönemeyeceğimizin koşulları belli olsun. Partimiz koşulları ve dönüş zamanını yeniden değerlendirecektir ve Iraklı Kürtlere bildirecektir.»

İran'la siyasi ilişkilerin yeniden ele alındığını söylüyor Selim Hoşavi. Mesut Barzani'nin, Humeyni ile görüşebileceğini belirtiyor. İran'da üst düzeyde Türk yetkilileri ile görüşüldüğünü bildiriyor.

«Çığlıklarımızı yazın yeter» diyor. Ve bir kalem armağan ediyor.

Yüzbaşı her şey, konuşmamızı büyük bir dikkatle izliyor. İkinci kanal yayını ve çeviriler onu rahatsız ediyor. Yüzbaşı her şey, telsiz başına çağrılıyor. Uygun bir yere gidip konuşuyor ve bölgesine girdikten tam 8 saat sonra, «yasak askeri mıntıkada olduğumuzu» söylüyor sert bir sesle.

Bir gece önce konuk edildiğimiz Konur'daki komando kampına adamlı olarak yola çıkıyoruz. Alman kamera ekibinin filmi ile tüm ses bantlarımız siliniyor.

Dağ yolları, inerken daha acımasız görünüyor. Gökyüzünden yerkürenin merkezine doğru bitip tükenmez bir yolculuk başlıyor. Sürücülerinin deyişiyle, «İran'a Kürt yüklemiş» kamyonlarla yoğun bir trafiği var yolların. Dinlenme yerlerinde insan olmanın utancına yakalanıyoruz her sefer.

Bir kadın içi dışına çıkarcasına kusuyor öğüre öğüre. Annesinin öğütlerinden korkan çocuk, iki elinde tuttuğu yumurtaları kırıyor. Yumurtaların kırılışına ağlıyor sonra bağıra bağıra.

Ölümü Göğüsleyenler...

Genciyle yaşlısıyla çember olup yere oturmuş Peşmergeler. Yürümekten hiç yorulmayan Peşmergeleri, kamyon yolculuğu serseme çevirmiş.

Bırakıp geldikleri dağlarında, özledikleri bir türküleri var Peşmergelerin; «Ay Rakip, Ey Düşman.»

Oturdukları yerden mırıldanıyorlar.

Ay Rakip'i kimler için söylemediler ki; Irak ve İran rejimleri için söylemek bir yana, birbirleri için bile söylemişler. İki cephe ve üç ülke arasında geçen yaşamlarını sürdüren Peşmergelerin dünya görüşlerine egemen olan anlayış, onların aşırı iyimserlikleriyle açıklanabili-

yor. Tümü, «İyimser olmasaydım dağlarda yaşamaz ve savaşmazdım» diyecek kadar, yaşama ve savaşa bağlı insanlar. Öylesine iyimserler ki, dağ başlarında kendilerini silahlarından arındıranlardan yeniden görüşmek umudu ile ayrılıyorlar, İran'a giderken.

İran'da Humeyni'ye, Irak'ta Saddam'a; İran'dan Saddam'a, Irak'tan Humeyni'ye uzanan karmaşık bir savaş biçimliyor yaşamlarını.

İran yolcusu Peşmerge Hurşit'le İran için konuşuyoruz.

Ne olacak, nasıl yaşanacak ve savaşa nasıl dönülecek?

Büyük bir iyimserlikle, «Bu soruların daha yanıtı yok» diyor, «yanıtını bulamadığımız sorular değil bunlar. Yaşamımız bu tür sorularla dolu.»

1983'ü anımsıyor. Yaralandığı yılı. Sonra, «Ben hem İran, hem de Irak kurşunuyla yaralandım» diyor.

Peşmerge Hurşit; bir yanında İran, bir yanında Irak kurşunu ile yeniden yollara düşüyor. İran yollarında Humeyni'yi anlatıyor.

Paris'te sürgündeyken onun Kürtlere özerklik sözü verdiğini anımsıyor Hurşit. Sonradan, sözünü tutmadığını, Kürtlere karşı savaş açtığını söylüyor. «Şimdi nasıl inanılır Humeyni'ye?» diye soruyor. Humeyni'ye göre Kürtler karşıdevrimci ve dış düşmandan daha tehlikeli iç düşmanlar.

Hurşit ve arkadaşları İran'a gitmek için yollardalar.

«İran'a böylesine umutsuz mu gidiyorsun?» diye soruyorum Peşmerge Hurşit'e. Tespihinden bir tur atıp, «Bizim için İran'da güvenilecek tek bir insan var Ayetullah Ezzendin Hüseyin,» diyor.

Güvendikleri tüm dağlara kar yağdığı için, söylediklerine kendi de gülüyor sonra.

Yaşamında iki yenilgisi var Peşmerge Hurşit'in. İran' dan gelmiş, Barzani'ye karşı çarpışmış. Tutsak olunca saf değiştirmiş, Barzani'nin adamı olmuş. Değiştirdiği saflar değil, yenilgileri çok etkilemiş Peşmerge Hurşit'i. 1975'te ilk kez, 1988'de ikinci kez yenilgisi var Hurşit'in. 1988'de Türkiye sınırında yaşadıklarını 1975'te İran sınırında yaşamış. 1975'in, 1988'den değişik bir yanı olduğunu da söylüyor: «1975'te kurşunla öldürüyorlardı bizi, şimdi zehirli gazla yok etmek istiyorlar.»

Kucağındaki, 4 yaşındaki oğlu Behem'in saçlarıyla oynuyor Hurşit. Kendi istekleriyle gidip gitmediklerini soruyorum, kırılan savaşçı onurunu incitmeden. Yaşamının tümünü dağlarda savaşarak geçiren Hurşit'in, herkesin çok kolay anlayabileceği iki sözcük çıkıyor ağzından: «Düşman peşimizde» diyor.

Barzani, Talabani ilişkilerinden söz açıyorum. Hurşit duymazlıktan geliyor. Bıyıklarını çekiştiren Behem' in minik ellerini öpüyor. Talabani'nin Barzani için söylediklerini anımsatıp, üsteliyorum. Bu kez üç sözcük çıkıyor ağzından, «Yok böyle bir şey» diyor. Ne Talabani, ne de Barzani için olumsuz söz söylüyor Peşmerge Hurşit. Ona göre, eskiden aynı düşmana karşı, ayrı ayrı savaşıyorlardı; şimdi aynı düşmana karşı birlikte savaşıyorlar.

«Bizim için kimin ne yaptığı önemli değil, şimdi ne yaptığı önemli» diyor. Peşmergenin ölümü göğüsleyen anlamına geldiğini ekliyor.

Ay Rakip'in anlamını bilip bilmediğimi soruyor sonra. Kürtlerin yıllardır söyledikleri bu savaş türküsünü, çeviriyorlar :

«Kimse söyleyemez / bırakmalıyız diye / savaşı sürdüreceğiz / bayrağımız hep dalgalanacak.»

Mahabat'tan beri söylenen bu sözler, onların yenilgilerini aşmalarında en büyük destekleri.

GONCA KIRIMI

Dalampar'dan aşağı inip sola dönünce, Şemdinli gerilerde kalıyor. Yüksekova düzlüğüne ulaşırken kara yolu birden genişliyor ve havaalanı oluveriyor. Tekin, «NATO askeri havaalanlarından birinde seyrediyoruz sayın yolcular» diyor.

Arabamız havaalanının üstünde kuş gibi uçarken, çocukların ölüm haberi geliyor. «Gonca kırımı» diyorlar çocukların ölümüne. Suyun boğmaya, ateşin yakmaya kıyamadığı çocuklar ölüyor tek tek. Uzundere'nin ayazına dayanamayan 12 goncanın kırıldığını Yüksekova'ya girerken öğreniyoruz.[16]

Son ölüm haberi Deping Köprüsünde yakalıyor. Işıklar'dan Yüksekova'ya giden Kürt yüklü kamyonlardan birine, 3 yıllık bir yaşamın yası yükleniyor. Kamyonun üstünde, köşede, tek başına oturan genç kadın oğlunu toprağa vermiş Işıklı'da. Kolundaki koyu renk bant yasta olduğunu gösteriyor. Ölüme ilişkin tek belirti bu. Gözyaşını göstermeden bir köşede ağlayıp üç günlük yasını bitirecek ve yeniden yaşamaya başlayacak olan yüzlerce anneden birisi o... Bulutlarla hesaplaşıyor gibi başı hep gökyüzünde.

Ölüm onlarda her şeyden daha az iz bırakıyor gibi. Yastaki kadın, ölenden bir önce doğan çocuğunu azarlıyor kamyonun üstünden. Yaşamayı beceren, yaşamak

16) Olağanüstü Bölge Valiliği, 20 Ekim 1988'de yaptığı açıklamada, sağlık nedenleri ile 91 Iraklı Kürdün öldüğünü bildirdi.

için direnen çocuklara göre, mola bir eğlence. Oradan oraya koşturuyorlar.

Yüksekova yerleşim merkezine o gün saat tam 11.29'da Türk bayrağı çekiliyor. Kaymakam, emniyet müdürü ve on kadar polis selam duruyorlar.

Barınma, yemek ve sağlık sorunlarının çözümleneceğine inanıyor kamptaki tüm görevliler. «Türkçe bile öğretmek mümkün» diyor bir görevli.[17]

Yüksekova kampında ölüm arıyoruz. Doktor kuyruğunda, babasının kucağında küçücük bir çocuğun can verişi; tanık olunabilecek en son olay. Genç Peşmerge biraz daha sıkıyor çocuğunu, biraz daha sarılıyor çocuğuna. Dudakları titriyor. Kuyruktan çıkıyor, çadırlara doğru yürüyor.

Yas takısını Hesi'de bırakıp geldiği evinde unuttuğunu anımsıyor kadın. Kaçgöç arasında doğru dürüst yas bile tutulamıyor. Çadırın kapısı indiriliyor, içerden bir ağıt yükseliyor. Ozan Sait Gevari'den dizeler, gözyaşlarına karışıp gidiyor.

Çadırın hemen önünde üç taş arasında yanan odun ateşinde bir tencere kaynıyor. Yaşam, ölümden daha gerçekçi.

Orada ya da burada; evde ya da çadırda; köyde ya da yolda yüzyıllardır edindikleri alışkanlıklarını koruyorlar. Ocağın başındaki kadın pilav pişirdiğini söylüyor. Bu ocakta hangi yemekleri pişirebileceğini soruyorum. «Bizim yemeklerimizi» diyor; «dogava, keledoş, kiriş, gulul, mertuga, kepaye»yi sayıyor.

«Dogava»nın, «keledoş»un nasıl hazırlandığını öğreniyorum sonra, Yüksekova'daki, Hakkâri'deki akraba-

17) Milli Eğitim Bakanlığı eşgüdümünde Ankara'da açılan kurslarda önce öğretmenler yetiştirildi. Sonra da kamplarda Türkçe öğretimine başlandı.

larından. Kolay değil kaçıp - göçerken «dogava» ya da «keledoş» hazırlamak.

Dogava, bir bakıma suluköfte. Suyu sıcak yağlı ayran. Pirinci az kıyması bol, yapanın becerisine göre değişen fındık, ya da ceviz büyüklüğünde köfteler; ayranda pişiriliyor. Dogava bir tür içliköfteye de benziyor. Fındık ya da ceviz kadar köftenin içini etle doldurmak hiç kolay değil.

«Dogava»yı da bozmuş teknoloji; çoğunlukla kolayına kaçıyorlarmış artık yöre kadınları. Köfte içi hazırlar gibi birlikte karıyorlarmış makine kıymasıyla pirinci. Suluköfteden tek tadım ayrımı dogavadaki, kekik kokusu, bir de üstündeki salça ve soğandan oluşan sosu.

Keledoşa gelince; yöredeki dağların otlarına bezenmiş bir Kürt yemeği. Temel malzemesini, kurutulmuş lor peyniri anlamına gelen «keşk» ile buğday anlamındaki «dahn» oluşturuyor. Keledoşta doğal olarak et var. Hangi yemeklerinde yok ki? Nohut, fasulye gibi bakliyat da var keledoşun içinde. Ama onun asıl tadını «gorin, kurat, gari» gibi dağ otları, sebzeleri belirliyor. Keloşu keledoş yapan bu otlar çarşıda satılmıyor, dağlardan toplanıyor. Önce otlar, sebzeler dahnla birlikte kaynatılıyor. Bu arada keşk bu su ile eziliyor ve tencereye ekleniyor. Tencereye son olarak baharın taze kuzularının etleri konuluyor. Tandır ekmeğinin üstüne konularak sofraya geliyor keledoş. Üzerine tereyağ dökülüyor. Baharın kokusunun yemeği keledoş...

Keledoşun tadı baharı anımsatıyor Kürt kadınlarına.

Bahar deyince zomalar, Bahbirler geliyor akla. Berçelan'da, Meydanı Zengil'de, Meydanı Belek'te baharla birlikte kurulan zomalarda (kıl çadır) kışlık peynir, yağ ve yoğurt yapımıyla uğraşılıyor kış başına dek. Bahbir kuzu kırpma bayramı, yörenin. Kuzu çobanları şivanbeh-

ler dağların usta insanları. Şıvanlıktan (çobanlıktan) daha üstün bir beceri istiyor şıvanbehlik.

Gözlerini dünyaya yeni açan küçücük kuzulara yaşamı öğretiyor şıvanbehler. Yürümeyi, koşmayı, kaçmayı belletiyorlar. Sese alıştırıyorlar. Nefelden, şadanükten koruyorlar onları.

Bir yaramaz kuzu, çiçeği gök mavisi şadanüklerin arasına daldı mı, dağları bir telaş kaplıyor. Şadanük de nefel de zehirleyip öldürüyor onları.

Kuzular şadanüke girdi mi, silahına davranıyor şıvanbeh, iki el ateş edip yardım istiyor. Dağlarda «Havara, havara!» sesleri yankılanıyor şıvanbehin.

«Havara» imdat demek onların dilinde.

Berçelan'dan, Zengil'den, Belek'ten yükselen «havara» haykırışları yaşamı durduruyor, yüksek dağların tepelerinde. Sürüler «havara»ya doğru yürümeye başlıyor; şıvanlar, şıvanbehler «havara»ya doğru koşuyorlar.

Şadanük yiyen kuzuların kulakları kesilip kan akıtılıyor önce, koyunlar sağılıp sütleri içiriliyor kuzulara.

Ve bu dağların bilinen acımasız kuralı işlemeye başlıyor sonra. Ölen ölüyor, kalan kalıyor...

EKLER

EK 1

11 MART 1970 DEKLARASYONU

«1. Bölüm

Giriş

İslamiyetin doğuşundan günümüze kadar, Arap ve Kürt halkları arasındaki karşılıklı ilişkiler günden güne güçlenerek, bu iki ulusun kardeş bağlarla birbirlerine bağlanmalarını sağlamıştır. Ve bizler, Araplarla Kürtlerin, samimi olarak karşılıklı fedakârlıklarla bir arada yaşamalarının devamını da, ancak bundan böyle, bu tarihi gerçeklerin temeli üzerinde, bir arada yaşamalarına olanak verecek koşulların yeniden düzenlenmesinde görmekteyiz.

Halklar arasındaki en üstün bağlar; yalnız bu halkların serbest iradelerinin sonucu olarak bir kardeşçe birliğin çerçevesi içinde meydana gelirler. Sadece böyle bir birliğin gelişme, yaşama ve pekişme şansı olabilir. Şiddete dayanan bir eritme (asimilasyon), ya da yok etme (jenosit) zorlaması, yeni yeni anlaşmazlıkların, sorunların, halklar arası güvensizliğin doğmasından başka, hiçbir şeye yaramaz. Ancak halkların serbest iradeleriyle kurulmuş bir birlik, bu birliği meydana getiren halklar; tastamam, samimi bir biçimde, karşılıklı olarak birbirlerinin demokratik - ulusal haklarının bu birliğin genel kadrosu içerisinde serbestçe kullanılmasını engelleme-

dikleri zaman kardeşçe bir temele oturabilir. İnsanlık tarihi ulusların serbest iradeleri ile kurdukları birliklerin (birleşmelerin), kuvvet yoluyla gerçekleştirilen katılmalardan ya da kendi içinde kaba kuvvet yoluyla eritme ve yok etme politikasından çok daha kuvvetli ve çok daha sağlam temellere oturmuş bulunduğunu ortaya koymaktadır. Birincisi yaşar ve halkların serbest iradelerinin tersine yapılan katmalar ve eritme uygulamaları, tükenmek ve günün birinde yok olmaktan öte, herhangi bir şansa sahip değildir.

Yine, tarih, bir devlet meydana getiren halkların serbest iradeleriyle birleşmeleri halinde, birliklerinin her zaman kuvvetli bir biçimde yaşadığını ve bu tip birliklerin güvencesinin de, bizzat o halkların kendi gücü olduğunu göstermektedir. Böyle bir birlik gelişebilir, çiçeklenebilir, yani olumlu yönde, komplikasyonsuz (ihtilatsız) olarak sürebilir.

Tersine eğer çokuluslu bir devletin birliği, katılmalar ya da eritme temeli üzerinde kurulmuşsa, bu birlik her zaman zayıf kalmaya, pamuk ipliğine bağlanmaya ve günün birinde çökmeye mahkûmdur.

Modern devlet gerçeği, içeride federal bir temele dayanan ulusal otoritenin, içte yaşayan kardeş halklardan her birinin kendi politik, ekonomik, kültürel ve öz işlerine bizzat kendilerinin sahip olmalarını, bu birliğin devamında en sağlam ve en ölümsüz güvenceyi meydana getirdiğini ortaya koymaktadır.

Bu tip bir ulusal birlik, birliğin temelini oluşturur ve çok sağlam bu temel üzerindeki formasyonu sağlar.

Biz, birçokları arasından; İsviçre, Yugoslavya, Çekoslovakya, Hindistan ve Nijerya federasyonlarını, bu federasyonların birlikleri içerisindeki halkların, eşit haklar ve kardeşçe saygı ve ulusal çıkar ilkesine uygun bir biçimde ve bu halkların serbest arzularıyla kurulmuş bu-

lunduklarını örnek olarak verebilirz. Kuşkusuz bu tip, karşılıklı ulusal çıkar ilkesine uygun bir biçimde kurulmuş daha başka örnekler de sayabiliriz. Ancak, bizce asıl dikkate sunulması gereken nokta, serbest iradeleriyle birlikte yaşamaya karar vermiş uluslar, tek bir birlik biçimini, en üstün ve ilerici birer demokratik hareket olarak kabul etmiş ve düşünmüşlerdir.

Böylece, birleşik bir devlette yaşayan kardeş uluslardan her birinin kendi ulusal haklarını kullanmak üzere oluşturulacak yasama ve yürütme organlarında temsili, sadece bu devletin birliğini uyumlu (harmonize) etmekle kalmamakta, fazladan olarak bu birliği oluşturan ulusal parçalardan her birinin, birliğin geleceği konusunda olumlu olarak, daha da kararlılık kazanmasını sağlayacaktır.

Bu gerçeklerin ışığında diyebiliriz ki; Kürt halkının temel ve haklı isteklerinin gerçekleştirilmesi için, burada, Irak iktidarına önerdiğimiz planın kabul edilmesi, Irak halkları birliğini, bu halkların karşılıklı samimiyeti ve mutluluğu üzerine kurulacak ve aynı zamanda Irak birliğinin ana esprisini meydana getiren, Arap ve Kürt kardeşliğinin de kesin bir doğrulamasını anlatır.

Biz, bu anda iktidarda bulunan Irak yetkililerinin ağızlarından düşürmedikleri sloganları, yani halkların kendi kaderlerini kendilerinin serbestçe tayin hakkı (oto - determination) ve de Arap - Kürt kardeşliği gibi ideolojik prensiplerini uygulayacaklarını ve ancak bu hakkın tekrarı olan planımızı kabul edeceklerini umarız.

2. Bölüm

I — Irak Cumhuriyeti, eşit haklara sahip iki başlıca ulustan, yani, Araplarla Kürtlerden oluşan bir birleşik devlet olmalıdır.

II — Irak Anayasası; cumhuriyetin yüksek yasama organına, cumhurbaşkanlığına ve iktidarın kurulmasına ilişkin kayıtlama ve ayrıntıları açıkça kapsamak zorundadır.

Aynı zamanda Anayasa, Kürdistan'daki Kürt halkının ulusal haklarını kullanabilmelerine olanak verecek olan yasama, yürütme ve yargı organizasyonlarının kuruluş biçimini gösteren maddeleri de kapsamalıdır.

III — Aşağıdaki maddeler merkezi iktidarın yetkisi içindedir :

1 — Devlet başkanlığı,
2 — Dış - ilişkileri kapsayan;
   a) Diplomatik, konsolosluk ve ticari temsilcilikler,
   b) Uluslararası antlaşmalar ve anlaşmalar,
   c) Birleşmiş Milletler,
3 — Savaş ilanı ve barış kararı,
4 — Para ve emisyon (piyasaya para çıkarma),
5 — Petrol işleri,
6 — Gümrükler,
7 — Limanlar ve uluslararası havaalanları,
8 — PTT hizmetleri,
9 — Demiryolları ve başlıca karayolları,
10 — Vatandaşlık işlemleri,
11 — Ulusal bütçenin düzenlenmesi,
12 — Radyo ve televizyon istasyonlarının yayını,
13 — Atomik enerji.

IV — 1 — Kürt halkı, kendi ulusal haklarını, Kürdistan'da oturanların serbest, gizli oy ve tek dereceli seçim yoluyla seçecekleri parlamentonun atadığı bir yürütme konseyi aracılığı ile kullanır.

2 — Ulusal iktidar, (yerel Kürt iktidarı) II. maddeye uygun olarak, aşağıda gösterilen işlerden sorumludur :

a) Yargı, b) İçişleri, c) Eğitim ve öğretim, d) Halk sağlığı, e) Tarım, f) Tütün, g) Belediye işleri, h) Çalışma, i) Sosyal işler, j) Gelişme planlaması ve hayvancılık, k) Özel merkezi iktidarın görevleri arasında sayılmamış diğer bütün işler.

3 — Yasama Organı, yukarıdaki belirtilen işleri, çıkardığı kanunlara uygun olarak yürütecektir. Yasama Organı, (Parlamento) aynı zamanda yürütme konseyinin (yerel iktidar) başkanını da seçecek ve gerek yürütme konseyi başkanına, gerekse yürütme konseyi üyelerine, güvensizlik açıklamak hakkı saklı tutulacaktır.

4 — Yürütme konseyi, iktidarını, yukarıdaki 2. maddeye göre kurulmuş bulunan ulusal organizasyonlar aracılığı ile, yasama organı ya da Kürdistan ile ilgili olarak merkezi iktidarın yayımladığı kanun ve kararnamelere uygun olarak yürütecektir. Yürütme konseyi, aynı zamanda, Kürdistan'ın memurlarını, yönetim organizasyonlarını ve öbür hizmetlerini saptama ve düzenleme hakkına sahip olacaktır.

V — Kürdistan'ın ulusal organizasyonlarının finansmanı şu yerlerden sağlanacaktır :

1 — Kürdistan'da toplanan vergi, narh ve yöresel kaynaklardan,

2 — Irak genel nüfusunun sayısına oranla,

Kürdistan'ın nüfus sayısı oranında, Kürdistan'ın payı şu yerlerden;

a) Petrol gelirlerinden,
b) Gümrüklerden,
c) Havaalanlarından,
d) Limanlardan,
e) Kambiyo ve ulusal bankalardan,
f) Demiryollarından,
g) PTT hizmetlerinden,

aşağıdaki yerler için yapılmış harcamalar çıkarıldıktan sonra;

a) Başkanlık,
b) Savunma,
c) Dışişleri,
d) Uzmanlıklar,
e) Petrol bakanlığının, PTT ve liman hizmetlerinin giderleri, Irak'ın genel nüfus sayısına oranla ve demiryollarıyla karayollarının Kürdistan bölgesindeki uzunluklarının, Irak'ın tamamına olan oranı ölçüsünde,

3 — Merkezi iktidarın aldığı dış yardımlarla borçlanmalardan, Kürdistan'ın payı yine aynı biçimde nüfus oranında,

4 — İç borçlanmalar, askeri olmayan borçlanmalar ya da yalnız Kürdistan'a ayrılan yardımlar,

5 — Tütün, hayvancılık ve ormanlara ait ithalattan,

6 — Irak'ta oluşturulacak kuruluşlar, projeler ve kamu hizmetleriyle ilgili yönetim kurumları giderleri. Kürdistan ve Güney Irak arasında, nüfus oranları ölçüsünde

dağıtılır ve yine ayrılacak yatırımlar da bu temel üzerinden saptanır.

VI — Irak Kürdistan'ı; Süleymaniye, Kerkük, Erbil illeriyle, bu illerin sınırları içerisinde bulunan ve yine nahiye ve köylerin bütününden; Musul ve Diyala illerinin ise, Kürt halkının yine çoğunlukta bulunduğu kaza, nahiye ve köylerden meydana gelir. İlgili yerlerde yapılacak plebisit ile, buralardaki halkın nüfus çoğunluğunun arzusuna uygun tarafa bağlanır.

VII — Irak cumhurbaşkanı yardımcısı Kürt olacak ve cumhurbaşkanının seçildiği yöntemle, Kürt halkı tarafından seçilecektir.

VIII — Anayasa, Kürdistan bölgesinde, kültürel, sosyal, ekonomik yönetime ait tüm ulusal hakları ve bunlara ilişkin 'yerel otonomiyi' güvence altına almak zorundadır. Aynı biçimde; Türkmen, Asuri ve Ermeni gibi toplumların etnik - dini azınlık hakları ile, Arap ve Kürtlere bütünüyle eşit düzeydeki vatandaşlık hak ve görevlerine de, anayasal olarak güvence verilmelidir. Azınlıkların kendi nüfusları oranında gerek yasama ve gerekse yürütme organlarında temsil edilmesi de Anayasada yer alması gereken haklar arasında olmalıdır.

3. Bölüm

Genel Kayıtlar

1 — Kürt Halkı, genel Irak nüfusuna oranla, bir milletvekili kontenjanı ile merkezi parlamentoda temsil edilecektir.

2 — Aynı nüfus oranına uygun bir sayı ile, Kürt halkını temsil eden bakanlar, merkezi iktidarda yerlerini alacaklardır.

3 — Merkezi iktidar bakanlıklarının her birindeki memurların sayıları da aynı orana göre olacaktır.

a) Bağdat Üniversitesine ve bütün yüksek enstitülere, Kürt nüfus sayısının Irak genel nüfusuna oranlamasıyla Kürt öğrenci alınacaktır.

b) İktidar her yıl, kendi ya da yabancı kaynakların ayırdığı burslarla, yalnız bu iş için verilen dış yardımlardan, nüfus sayısı oranında Kürdistan'dan dışarıya öğrenci gönderecektir.

4 — Genelkurmay Başkanının yardımcısı Kürt olacaktır.

5 — Irak ordusu şimdiki adını koruyacaktır. Bu ismin değişmesi halinde, Kürtlerden kurulmuş askeri birlik; Kürdistan Silahlı Kuvveti adını alacaktır.

6 — Kürdistan'ın genç erkekleri, Kürtlerden kurulu askeri birlikte askerliklerini yapacaklardır. «Ulusal nedenler» dolayısıyla görevlerinden uzaklaştırılmış bulunan tüm subay ve assubaylar görevlerinin başına yeniden döneceklerdir.

7 — Askeri okullara, polis kolejlerine, harp akademilerine, pilot kurslarına ve diğer tüm askeri kuruluşlara; Kürdistan nüfusunun genel Irak nüfusuna oranında öğrenci alınacaktır.

8 — Merkezi iktidar, Irak iktidarına karşı herhangi bir dış saldırı, ya da gerçek bir dış tehlike söz konusu olduğu zaman, Kürdistan'a tamam-

layıcı askeri kuvvet gönderebilir. Diğer durumlarda Kürdistan Yasama Meclisi ve Yürütme Konseyi ile anlaşmaya varmak zorundadır.

9 — Kürdistan içinde, merkezi ordunun karışmasını gerektirebilecek herhangi bir olağanüstü durum olursa, merkezi ordunun gönderilmesinden önce ya Kürdistan Yasama Meclisinin onayı alınmalı ya da Kürdistan Yürütme Konseyi böyle bir öneride bulunmalıdır.

10 — Gerekçesi ne olursa olsun, Merkezi Yasama Organı, Kürt ulusal ve demokratik haklarının serbestçe kullanılmasını kısıtlayan, sınırlayan ya da ortadan kaldıran herhangi bir kanun ya da kararname çıkaramaz.

11 — Kürdistan'da sıkıyönetimi, savaşı ya da gerçek ve ciddi bir dış tehlikenin varlığını ilan edebilmek için, Kürdistan Yasama Meclisinin onayı şarttır.

12 — Kürdistan'da geçici bir Yürütme Konseyi kurulmalı ve merkezi iktidarda bulunan Kürt bakanlarından en az biri de bu konseyde görev almalıdır. Yasama Meclis seçimleri, bu geçici Yürütme Konseyinin kurulmasından başlayarak, geçecek en geç 4 ay içerisinde yapılmak zorundadır. Yasama Meclisinin toplanmasıyla, Geçici Yürütme Konseyinin görevi sona erer.

13 — Merkezi iktidarın baskı kuvvetleri tarafından, iç savaş süresi içerisinde, Kürdistan'da meydana getirilmiş zarar ve ziyan, tam adalet ölçüleri içerisinde ve en seri araçlarla giderilmeli, 4 ayı aşmayan bir zaman içersinde gerçekleşmelidir.

14 — Irak ulusal uyruğunun Arap ulusal uyruğuna dönüşmesi halinde, doğum kayıtları, nüfus hüviyet cüzdanları, pasaport gibi dokümanlar, eğer bunları taşıyan vatandaş, Kürdistan'da oturuyorsa, «KÜRDİSTANLI» ya da oturmadığı halde Kürt orijinli ise, «KÜRT» özel kaydını taşımak zorundadır.

15 — Eğer Irak bayrağı ya da Irak devletinin amblemi değişecek olursa, bunların her birinde Kürtleri temsil edecek birer sembol bulunmalıdır.»

BAAS Partisi
adına
Saddam Hüseyin EL - TEKRİTİ

Kürdistan Demokrat Partisi
adına
Mustafa BARZANİ

EK 2

ABD YÖNETİMİNİN KONGREYE SUNDUĞU RAPOR

Genelde Türkiye'de, özelde Güneydoğu Anadolu bölgesinde insan hakları konusundaki gerçekçi gözlemlerden bir belge de ABD yönetiminin hazırlayarak Kongreye sunduğu İnsan Hakları 1987 raporudur.[18]

Eksiklikleri ve yanlışlıklarına karşın Türkiye'de yönetimin sert tepkilerine neden olan bu rapor,[19] bizim anlatmak olanağına sahip olamadığımız birçok gerçeği de

---

18) Rapor, 20, 21 ve 22 Şubat 1988 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayımlandı.

19) ABD'nin Ankara Büyükelçiliği maslahatgüzarı William Rope Dışişleri Bakanlığına çağrıldı ve raporun «çelişkili» ve «önyargılı» olduğu bildirildi. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Büyükelçi İnal Batu ise 11 Şubat 1988 tarihinde yaptığı açıklamada «geçen yılki raporda olduğu gibi bu raporda da *bölücülük konusunun bir kez daha gerçeklerden uzak bir biçimde* ısrarla işlendiği gözlenmiştir» dedi.

ABD Dışişleri Bakanı George Shultz'un insan haklarından sorumlu yardımcısı Richard Schifter ise İnsan Hakları 1987 Raporuna ilişkin düzenlediği basın toplantısında «Kürtlerin Türkiye'de nüfusun diğer bölümünden çok açık ve kesin bir biçimde kültürel ve dil farklılıkları gösteren bir grup olduklarına inandıklarını» söylüyordu. Schifter ayrıca, «Türk Hükümetiyle bu konuda temasta olduklarını» ekliyor, «Bu durumda Türk Hükümetini kaygılandıran silahlı bir isyanın varlığını da belirtmemiz gereklidir» diyordu.

1986 yılı Aralık ayında ABD Dışişleri Bakanlığı ile Kongre arasında yapılan bir yazışmada Dışişleri, «Türk Hükümeti ile insan hakları alanında yapılan temaslarda Kürtlerin Helsinki Nihai Senedi'nde yer alan azınlık haklarından yararlanmalarının sağlanmasının istendiği» bildiriliyordu.

Sedat Ergin (Hürriyet), Ufuk Güldemir, Semih İdiz (Cumhuriyet) 12, 17 Şubat 1988.

dile getirmesi bakımından önemli bir belge niteliğini taşıyor :

«Türkiye, çok partili parlamenter sisteme ve güçlü bir cumhurbaşkanlığına sahip bir cumhuriyettir. 1987'de Türkiye bütünüyle işleyen bir demokrasiye dönüşünü tamamlamıştır. 6 Eylülde yapılan bir halkoylaması ile 1982 Anayasasının geçici bir hükmüyle siyaset yasağı konmuş bulunan eski politikacıların tüm siyasi hakları iade edilmiştir. Evvelce yasaklı olan politikacılar hakkında halkoylaması öncesi faaliyetleri nedeniyle mevcut iddialar kaldırılmıştır. Başbakan Turgut Özal, erken genel seçime gitmiş, bu seçimler 29 Kasımda yapılmıştır. Bu milli seçim, 1980'den bu yana, önde gelen tüm siyasi liderleri de içine alan ilk seçimi oluşturmuştur. Başbakan Özal'ın Anavatan Partisi, 7 yasal siyasi parti arasında seçimi kazanmıştır.

Türk milli polisi şehirlerde, jandarma ise kırsal bölgelerde kamu düzenini sağlamakla görevlidir. 19 Temmuzda hükümet, son 5 ilden de sıkıyönetimi kaldırmıştır. Halihazırda 9 ilde (İstanbul ile güneydoğuda hükümetin Kürt gerillalarla karşı karşıya bulunduğu 8 il), sivil yöneticilere sıkıyönetim komutanlarının bazı yetkililerinin bahşedildiği olağanüstü hal mevcuttur. Buna ilaveten, özel yetkilerle donatılmış bir 'süper vali,' Türkiye'nin güneydoğusunda (olağanüstü hal bulunan 8 güneydoğu ili de dahil olmak üzere) 12 valinin faaliyetlerini denetlemek ve koordine etmektedir.

1980'den bu yana Türkiye, devlet sektörünün hâkim olduğu kapalı bir ekonomiden, serbest piyasa ve ihracata dönük bir ekonomiye doğru gitmektedir. Enflasyon ve işsizlik oranları hâlâ yüksek olmakla birlikte, hükümetin yapısal ayarlama programı çerçevesinde, ekonomide önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Nisan ayında Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğuna tam üyelik müracaatında bulunmuştur.

1987 yılında insan haklarına riayet alanındaki iyileşme devam etmiştir. Temmuz 1987'de sıkıyönetimin kalkması, eylüldeki halkoylamasıyla kalkan siyasi yasaklar ve son zamanlarda mahkeme kararlarıyla basın özgürlüğünde mevcut birçok sınırlama kalkmıştır. Ocak ayında hükümet; ilke olarak, Türk vatandaşlarının Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna başvurmaları hakkını kabul etmiştir. Bununla birlikte hükümet şimdi de kararları bağlayıcı olan Avrupa İnsan Hakları Divanına başvuru hakkını kabul etme durumundadır. Ocak 1988'de Türkiye, İşkence ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Muamele veya Cezanın Önlenmesi Avrupa Konseyi Sözleşmesini imzalamış, benzeri bir BM sözleşmesini imzalama niyetini açıklamıştır. Türk hükümeti bu sözleşmeyi imzalamakla, insan hakları örgütlerinin uzun zamandır savunduğu bir adım olan, insanların hürriyetlerinden yoksun bırakıldıkları yerlerin resmi bir biçimde dışarıdan denetlenmesini ilk kez kabul etmiş bulunmaktadır. Avrupa Topluluğuna tam üyelik müracaatı da insan hakları uygulamalarının genel Batı Avrupa normlarına uydurulması hususunda ek bir teşvik oluşturmuştur.

Hükümet, tutuklulara işkence yapmakla suçlanan çok sayıda kişi hakkında takibat açmıştır. Yeni Ceza Yasası taslağında işkence suçlarının cezaları arttırılmıştır. Hükümet ayrıca yeni binalar inşa etmek ve cezaevinde yatanların isteklerine cevap vermek suretiyle cezaevi koşullarını iyileştirmektedir. Bununla birlikte, hükümetin şimdiye kadar harcadığı çabalara rağmen, ciddi ve müteaddit işkence vakalarına ilişkin bilgiler gelmeye devam etmektedir.

Bazı azınlık sorunları devam etmektedir. Anayasa, tüm Türk vatandaşlarını Türk olarak mütalaa etmekte, ancak Lozan Antlaşması (1923) ile gayri Müslim azınlıklara tanınan özel statü hariç olmak üzere Türkiye, etnik

azınlıkların varlığını yasal olarak kabul etmemektedir.

1982 Anayasası ile işçi sendikaları ve derneklerin, siyasi faaliyette bulunmaları veya siyasi partilerle organik ilişki veya bağ kurmaları yasaklanmıştır.

İNSAN HAKLARINA SAYGI

Bölüm 1 : Kişisel Bütünlüğe Saygı

a. Siyasi Cinayet

1987 yılında hükümet kuvvetlerinin siyasi saikle herhangi birini öldürdüğü hususunda hiçbir iddia vaki olmamıştır. Ekim ayında İstanbul'da bir teröristin attığı bomba, bir kişiyi öldürmüştür. Ayrıca ağustos ayında İstanbul'da bir polis karakoluna vaki saldırı sonucunda bir polis memuru hayatını kaybetmiştir.

b. Kayıplar

Hükümet kuvvetlerince sebebiyet verilen herhangi bir kayıp olayı bilinmemektedir.

c. İşkence ya da Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Ceza

Ocak 1988'de Türkiye, İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Muamele veya Cezanın Önlenmesi Avrupa Konseyi Sözleşmesini imzalamış ve benzeri bir BM sözleşmesini de imzalama niyetini açıklamıştır. Avrupa Konseyi Sözleşmesine katılınmakla, Avrupa Konseyine üye ülkelerden oluşan bir uluslararası komitenin, herhangi bir zamanda, Türk Hükümetine haber verilmesini müteakip, kişilerin hürriyetlerinden yoksun bırakıldıkları yerleri (polis merkezleri, sivil ve askeri cezaevleri, akıl has-

taneleri) ziyaret edebilmesine cevaz verilmektedir. Hükümet, Avrupa Konseyi Sözleşmesini imzalama niyetini açıkladığı sırada, Türkiye'nin işkencenin ortadan kaldırılması arzusundaki ciddiyetini vurgulamıştır.

Anayasada, 'Hiç kimsenin işkenceye veya insan haysiyetiyle bağdaşmayan kötü muameleye tabi tutulamayacağı' belirtilmekle birlikte, gerek Türk basını gerek yabancı izleme grupları sürekli olarak, tutukluların ilk sorgulama veya tutukluluk sırasında kötü muamele ve işkenceye maruz kaldıklarını iddia etmişlerdir. Uluslararası Af Örgütü, Eylül 1987'de İşkence Dosyasında, işkencenin yaygın ve sistematik olduğunu ileri sürmüş, 'Kasım 1983'te sivil bir hükümetin işbaşına gelmesinden bu yana geçen yaklaşık 4 yıl boyunca, işkencenin önlenmesi hususunda hiçbir etkin önlem alınmadığını' iddia etmiştir. Raporda, işkence metotlarına, işkence merkezlerine, cinsel istismar ve gözaltında ölüm vakalarına yer verilmiştir. Helsinki İzleme Komitesi, son raporunda, 'İşkencenin Türkiye'de hâlâ geniş ölçüde uygulandığı' sonucuna varmaktadır. Bununla birlikte raporda; ilk tutukluluk dönemi hariç olmak üzere, cezaevlerinde istismar ve işkencenin önemli ölçüde azaldığına işaret edilmektedir.

İşkence iddialarının bazıları; zanlıyı yıldırmak amacıyla veya şahsi düşmanlık nedeniyle polisin kişilere kaba davrandığı, polis sertliği olarak tanımlanabilecek muamele vakalarına ilişkindir. Diğer vakalarda, kötü muamelenin sistematik işkenceyi içerdiği anlaşılmaktadır. Çok sayıdaki iddianın hemen hepsi, ilk gözaltı döneminden, zanlıya henüz suç isnat edilmediği ve zanlının bir avukatla temas edemediği süreden kaynaklanmaktadır. Birçok vaka, doktor raporları ile belgelenmiştir. Daha geniş basın hürriyeti sayesinde, mağdurların fotoğrafları, metotların tarifi ve işkence yapıldığı ileri sürülen

yerlerin şemaları dahil olmak üzere, işkence vakalarının basında geniş şekilde işlenmesi mümkün olmuştur.

Avrupa Konseyi Sözleşmesini imzalamadan önce dahi hükümet, işkenceyi takbih etmiş, işkencecileri derhal ve ciddi biçimde cezalandırmakla işkenceyi ortadan kaldırma hususundaki azmini ifade etmiştir. Kasım seçimlerini müteakip, Türk milli polisinin başı olarak görev yapan, yeni atanan Emniyet Genel Müdürü, işkence uygulamasını açıkça takbih etmiş ve bunu ortadan kaldırmayı vaat etmiştir. Hükümet, işkence iddialarının araştırılmasında ve zanlıların adalete teslîminde gayretli olmuştur. Soruşturma ve yargılamaların sayısı konusunda kesin rakamlar mevcut bulunmamakla birlikte, işkenceden hüküm giyenler, basında sürekli olarak yer almaktadır. Örneğin ekim ayında bir adli tıp kurulunca Bingöl'de bir mahkûmun işkence sonucu öldüğünün tespit edilmesi üzerine hükümet, içlerinde bir subayın da bulunduğu bazı askeri personel aleyhinde soruşturma başlatmıştır. Bu subay, daha sonra bir başka davada işkenceden hüküm giymiştir. Bununla birlikte, uluslararası insan hakları örgütleri, birçok işkence iddiasının tam olarak soruşturulmadığını ve hüküm giyen bazı işkencecilerin dava henüz Yargıtay aşamasında iken dahi görevlerine devam ettiklerini iddia etmektedirler.

Türkiye Barolar Birliği de dahil olmak üzere; gerek Türk gerek yabancı insan hakları savunucuları, işkencenin veya işkence iddialarının önlenmesinde en etkili yolun, gözaltı süresinde zanlının avukatıyla temasına izin verilmesi olduğunu ileri sürmektedirler. Ceza Kanunu tasarılarında bu husus öngörülmektedir. Yeni Ceza Kanunu, işkence suçunun cezasının arttırılmasını öngörmektedir. Mevcut yasada, işkence ile adam öldürme cinayet olarak sınıflandırılmakta, 8 yıl hapis ile cezalandırılmaktadır. Ölüm ile sonuçlanmayan işkence ise 3 ila 5

yıl arasında hapis ile cezalandırılmaktadır. 1986'da bu suçun cezasını 5 ila 10 yıla çıkaran bir kanun tasarısı Mecliste ret edilmiştir. Yeni Ceza Kanunu tasarısında, işkence ile adam öldürmenin cezası 16 yıla çıkarılmaktadır.

Ağustos ayında, mahkûmların giriştikleri yaygın açlık grevleri ile buna paralel olarak mahkûm yakınları ve akrabalarının gösterilerini müteakip, Türk basın mensuplarına ilk kez olarak cezaevlerini ziyaret etme ve cezaevi şartlarını geniş biçimde işleme izni verilmiştir. Basının konuya gösterdiği bu ilgi sonucunda, birçok cezaevinde şartların iyileştiği anlaşılmaktadır. Hükümet, mahkûmların birçok talebini karşılamış ve şartları iyileştirmek için yeni binalar inşa etmeye başlamıştır. Eylül ayında Adalet Bakanı, son 3 yıl içerisinde yeni 93 adet cezaevi binasının yapımıyla cezaevi şartlarının büyük ölçüde iyileştiğini ileri sürmüştür. Bununla birlikte Türkiye'de, cezaevleri de dahil olmak üzere kamu kuruluşlarının çoğu, nispi azgelişmişliğin sonucu olarak, birçok gelişmiş ülkedekilerle mukayese edildiğinde, hâlâ standartların altında bulunmaktadır.

d. Keyfi Tutuklama, Gözaltı, Sürgün veya Zorunlu Çalıştırma (angarya)

Suç işlerken yakalanma gibi sınırlı bazı haller dışında bir sanık tutuklanacak ise bir hâkimin savcıya tutuklama emri vermesi gereklidir. Ancak polis veya savcı, nezarete alınan şahısları kimseyle görüştürmeden ve suç isnat etmeden 24 saat süreyle gözaltında tutabilmektedir. Mahkeme emriyle bu süre 15 güne kadar uzatılabilmektedir. Üç veya daha fazla kişi tarafından, 'toplu işlenen suçlar' halinde, mahkeme kararı olmadan 15 günlük gözaltı mümkündür.

Olağanüstü halin hüküm sürdüğü 9 ilde vali (veya süper vali) bir kişinin suç isnat edilmeden 30 güne kadar gözaltında tutulmasına yetki verebilir. Olağanüstü halde; yetkililerin, zanlıları gözaltına almak için hâkim kararına ihtiyaçları yoktur. Resmen nezarete alınan bir şahıs, isnat olunan suçların kendisine tebliği için savcı önüne çıkartılır. Savcı, dava açmaya karar verirse gözaltındaki şahıs hâkim tarafından sorgulanır ve derhal bir avukat tutmasına izin verilir.

Parlamento 1986'da, sanıkların avukat ile derhal görüşmelerini öngören bir yasa tasarısını ret etmiştir. Ceza Kanununa, gözaltına alınan bir şahsa avukat tutma hakkı verecek şekilde değişiklik getiren bir öneri halen tartışılmaktadır. Gözaltındaki kişinin kefalet ödeyerek serbest kalma hakkı yoktur; ancak sorgu hâkimi sanığı uygun bir garanti gösterdiği takdirde geçici olarak serbest bırakabilir veya mahkeme, sanığın kaçabileceğine veya delilleri yok edebileceğine kani ise önleyici mahiyetle tutuklanmasına karar verebilir. Anayasa, tutukluların hızlı karar, sorgulama ve yargılama talep etme hakkını tanımaktadır. Her halükârda yetkililer, gözaltına alınan bir şahsı, suçlanana veya serbest bırakılana kadar kimse ile görüştürmeden belirli bir süre tutabilmektedirler. 1975 tarihli Polis Yetkileri Yasasına göre, normal olarak gözaltındaki şahsın en yakın akrabalarının 'en kısa süre içinde' durumdan haberdar kılınması gerekmektedir.

Parlamento, 15 Nisanda kabul ettiği bir yasayla, 1986 tarihli İnfaz Yasasının Türk yargı makamlarının, halk arasında iç sürgün olarak bilinen, 'güvenlik gözetimi cezası' vermelerini mümkün kılan bir maddesini iptal etmiştir.

Anayasa zorunlu çalışmayı yasaklamakta olup, zorunlu çalışma uygulaması mevcut değildir.

e. Adil Yargılamadan Mahrumiyet

Sanıkların normal olarak aleni mahkeme edilme kararı mevcuttur. Askeri cezaevleri ve askeri mahaller gibi yerlerde yapılan bazı mahkemelerde, halkın mahkemeyi izlemek için izin alması gereklidir, ancak bu izin rutin bir şekilde verilmektedir. Türkiye'nin büyük çoğunlukla Müslüman olmasına rağmen mahkeme sistemi ve adli usullerinde İtalyan (Ceza) ve İsviçre (Medeni) Kanunları model olarak alınmıştır. Medeni hukuk uygulayan pek çok ülkedekinin aksine, halktan teşkil edilen jüriler tarafından verilen mahkeme kararları, Türk adli sisteminin bir parçasını oluşturmamaktadır.

Anayasada, hâkimlerin görevlerinin ifasında bağımsız olacakları ve görevleri süresince teminat altında bulunacakları belirtilmiştir. Ayrıca; anayasa, hâkimlere herhangi bir makamın görevleri ile ilgili olarak emir vermesini veya tavsiyede bulunmasını yasaklamıştır. Anayasa Mahkemesi'nin 1985 Polis Yetki ve Selahiyetleri Kanununun baskıcı nitelikte olduğu düşünülen iki hükmünü iptal etmesi, mahkemelerin bağımsızlığının bir göstergesi olmuştur. Mahkemeler ayrıca, ifade özgürlüğü ile ilgili olarak yargılanan pek çok sanığı serbest bırakmıştır.

Kamu savcıları keza bağımsızdırlar; bir davanın açılıp açılmaması tamamen onların kararına bağlıdır. Keza, işkence iddialarının soruşturulmasını takip etmek de savcılara kalmıştır. Cumhurbaşkanı tarafından atanan ve içlerinde Adalet Bakanının da yer aldığı Yüksek Hâkimler ve Savcılar Kurulu, Yüksek Mahkemeler için hâkim ve savcıları seçer ve alt mahkemelerde görevli olanları denetler.

Uyuşturucu kaçakçıları ile birlikte, devletin güvenliğine karşı suç işleyenler ve terörizm suçu isnat edilen

sanıklar, 8 Devlet Güvenlik Mahkemesinden birinde yargılanırlar. Bu mahkemelerdeki hâkimler normal sivil mahkemelerde başkanlık yapan hâkimler gibi aynı delil standartlarına itibar ederler. Devlet Güvenlik Mahkemelerinde üç sivil hâkim başkanlık yapar. Mahkeme başkanı olarak bir sivil hâkim, bir ilave sivil hâkim ve bir askeri hâkim. Sivil ve askeri mahkemeler, Anayasa ve Olağanüstü Hal Kurallarına dayalı olarak davaları genellikle aynı usul kuralları ile yürütürler.

Her iki sistemde de bir hüküm giyme veya beraat kararı temyiz edilebilir. Eğer bir temyiz mahkemesi, bir alt mahkemenin suçlu bulma kararını geri çevirirse, dava yeniden incelenmek üzere alt mahkemeye geri gönderilir. Şayet alt mahkeme ilk kararında ısrar ederse, dava bağlayıcı bir görüş için üst mahkemeye tekrar gönderilir. Bazı davalarda, özellikle idamı içeren davalarda temyiz için Yargıtay'a veya Askeri Yargıtay'a başvurulması zorunlu ve otomatiktir: Şayet bir ölüm cezası temyiz mahkemesince onaylanırsa, infaz için sırasıyla Bakanlar Kurulu, parlamento ve nihayet cumhurbaşkanı tarafından onaylanması gerekir.

Mevcut emarelere göre; güneydoğuda yargılanan Kürtçe konuşan sanıklar, avukatları ve adli görevliler ile iletişimlerinde kullanılmasına müsaade edilen tek ve resmi dil olan Türkçeye bazı durumlarda tamamen, bazılarında kısmen vakıf olmaları dolayısı ile çoğunlukla sıkıntı çekmektedirler. Tercüman sağlanmasına rağmen, Kürtçeden Türkçeye yapılan tercümelerin kalitesinin zayıf olduğu bildirilmektedir.

Türk cezaevlerindeki siyasi suçlu sayısına ilişkin tahminler kaynağa ve kaynağın siyasi suçlu tanımına göre büyük ölçüde değişmektedir. Hükümet hiçbir siyasi suçlunun tutuklu olmadığını, ancak pek çok kişinin 1970'lerde terörist eylemler veya görünüşte siyasi amaçlı di-

ğer suçları işlemeleri dolayısıyla hapiste olduklarını belirtmektedir. İnsan hakları örgütleri pek çok kişinin aşağıdaki suçlar nedeniyle mahkûm edildiklerine inanmaktadırlar :

'Yasadışı örgüt üyeliği, bir sınıfın veya bir etnik grubun hegemonyasını amaçlayan propaganda yasağı ve bir İslam devleti kurulmasını savunmak.' Onların tahminlerine göre, bu hükümler yüzünden şiddet kullanmadan mahkûm olanların sayısı birkaç yüzdür.

f. Özel Hayat, Aile, Ev veya Yazışmaya Keyfi Müdahale

Anayasada bir şahsın ikametgâhının dokunulmazlığı ve yazışma ve haberleşmesinin gizliliği vazolunmuştur. Hükümet yetkililerinin özel bir ikametgâha girişleri ve özel yazışmaları engelleme veya kontrol etmeleri ancak adli bir müzekkere ile mümkündür.

Ancak halen olağanüstü hal uygulanan dokuz vilayette; vali (veya süper vali) özel ikametgâhları veya siyasi partilerin, işyerlerinin, derneklerin ve diğer kuruluşların binalarını bir müzekkere olmaksızın yetkililere aratabilir. Bu yetkililer; kişileri, mektupları, telgrafları ve belgeleri arayabilir, tutabilir veya bunlara el koyabilir.

g. Silahlı Çatışma Sırasında İnsancıl Hukukun İhlali

Hükümet, Ağustos 1984'ten bu yana, Güneydoğu Türkiye'de, açık amaçları, bugünkü Türkiye, Irak ve İran'ın bazı bölgelerini birleştirerek bağımsız bir Kürt devleti kurmak olan, gerek Türkiye'de gerek bazı komşu ülkelerde mukim Kürt gerilla gruplarının yürüttükleri, giderek daha kanlı hale gelen bir şiddet kampanyası ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'deki silahlı Kürt isyancılar, dışarıdan önemli destek ve malzeme almaktadırlar.

Gerilla saldırıları, 1987 yılında hem sayı hem de coğrafi kapsam bakımından artmış görünmektedir. Gerillaların taktiklerindeki son değişiklikler, silahlı saldırılar için daha büyük çetelerin oluşturulmasını, bölgenin ekonomik ve ulaşım altyapısına saldırılar düzenlenmesini ve köylülerin vahşi ve terörist usulü ve kurbanlarının çoğu kadınlar ve çocuklar olan katliamlara maruz bırakılmalarını kapsamaktadır.

Başlıca asi grup olan Marksist eğilimli Kürt İşçi Partisinin (PKK) destekçilerince resmi ve sivil hedeflere düzenlenen saldırılar, asgari 500 sivil ve askerin ölümüyle sonuçlanmıştır. Haziranda bir Türk gazetesinin verdiği habere göre, son 3 yılda çoğu kadın ve çocuk olmak üzere 289 sivil, 159 askeri personel ve 267 gerilla hayatını kaybetmiştir. Temmuzdan bu yana da özellikle sivillerden başka öldürülenler olmuştur. PKK'ye karşı girişilen büyük askeri operasyonlara rağmen gerilla faaliyetleri güneydoğunun birçok uzak ve erişilmesi nispeten zor kesimlerinde devam etmektedir.

Parlamentonun Türk üyeleri, uluslararası insan hakları grupları ve Türk basını, güvenlik güçlerinin güneydoğu Türkiye'deki faaliyetleri ile ilgili sorunları gündeme getirmişlerdir. Haberlere göre; terörist zanlılarının aile mensupları, teröristlerin nerede oldukları konusunda bilgi edinebilmek için kötü muamele ve işkenceye maruz bırakılmışlardır. Bazı hallerde köy halkının bütünü sorgulanmış, hatta gözaltına alınmıştır. Diğer bazı hallerde, teröristlere yiyecek sağladığından şüphelenilen köylüler, bölücülere yardım etmekle suçlanmışlardır.

Bölüm 2 : Medeni Haklara Saygı

a. İfade ve Basın Özgürlüğü

Siyasal gelişmeler ve mahkeme kararları, basın özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaların çoğunu ortadan kal-

dırmış bulunmaktadır. Ancak Ceza Kanunu, devletin güvenliğini ve demokratik yönetim sistemini tehdit ettiği düşünülen ifade veya yazıları yasaklamaktadır. Bu kısıtlamalar, sınıf veya ırk egemenliği (yani komünizm veya faşizm), teokratik devlet kurulması, (yani İslam fanatizmi) veya etnik doğrultuda ayrı bir devlet kurulması hususlarında geçerlidir. (Kürt ayrılıkçılığı.) Bu hükümler, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk günlerinden bu yana uygulanmaktadır.

Türk basını güçlü ve etkindir. Gazeteler, özel mülkiyettedir ve geniş bir siyasal görüş yelpazesini yansıtmaktadır. Bir 'hükümet' gazetesi mevcut değildir; bütün gazeteler az çok muhalif görüşleri savunmaktadır. Daha ötesi; mevzuattaki mevcut kısıtlayıcı hükümlere rağmen, son zamanlarda basın özgürlüğü ile ilgili mahkeme kararları, tutarlı biçimde daha çok özgürlükten yana tecelli etmiştir. Mamafih, kovuşturmaya uğrama olasılığı, muhtemelen basının haber konularının seçiminde dikkat göstermesine yol açmaktadır.

Türk Radyo ve Televizyonu (TRT), hükümetin tekelindedir. Kasımdaki seçim kampanyasında, bütün partilere görüşlerini açıklama imkânı verildiği halde, muhalefet liderleri, TRT'nin yayınlarında hükümet yanlısı davrandığından şikâyet etmektedirler. Belirli solcu ve Kürt icracı ve yazarların eserlerinin siyasal veya kültürel gerekçelerle TRT'den yayımlanmasının yasaklandığı bilinmektedir.

b. Barışçı Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü

Yetkili makamlardan önceden izin almak şartıyla, barışçı toplanmaya izin verilmektedir. Bu tür izinler genellikle verilmektedir. Mevcut yönetmeliklere göre, yürüyüş güzergâhları, gösteri yapılabilecek alanlar, kalabalığın dağılacağı güzergâhlar ve afiş asılabilecek yerler, her

yılın ocak ayında her şehirde tespit edilmektedir. Hükümet, referandum kampanyası sırasında siyasal gösterilere izin vermiş, kasımdaki milletvekili seçimlerinde de siyasal kampanyalara müdahale etmemiştir.

1980'deki askeri müdahaleden önceki siyasal şiddete bazı derneklerin karışmış olmalarından hükümetin duyduğu endişeyi yansıtan Dernekler Yasası, siyasal partiler ile bağları olan veya siyasal faaliyetlerde bulunan dernekleri yasaklamaktadır. Dernek faaliyeti, hükümet tarafından yakından izlenmektedir. Derneklerin kuruluş izni almadan önce tüzüklerini resmi makamlara onaylatmaları gerekmektedir. 1986'da kurulan Türkiye İnsan Hakları Derneği, yasal bir dernek olarak faaliyet gösterme iznini kuruluşundan bir yıl sonra alabilmiş, ancak bu süre içinde toplantı ve seminerler düzenleyebilmiştir.

Üniversitelerin 1980 öncesi şiddete karışmalarına bir tepki olarak; Anayasa ve Siyasal Partiler Yasası, öğrencilerin ve öğretim üyelerinin siyasal faaliyetlere katılmalarını yasaklamaktadır. Siyasal partilerin gençlik kolları kurmaları da yasaktır. Öğrencilerin bir derneğe üye olmadan önce üniversite rektöründen izin almaları gerekmektedir. Yüksek Öğrenim Yasasını, her üniversiteye bir öğrenci derneğine imkân verecek şekilde değiştiren bir yasa tasarısı, öğrencilerin protestosu üzerine hükümetçe geri alınmıştır. Ancak yasa tasarısını protesto eden 143 öğrenci, kanunsuz toplanmadan sanık olarak mahkeme önüne çıkartılmıştır. Bu yargılama devam etmektedir. Sıkıyönetim sırasında görevlerine son verilen takriben 100 öğretim üyesinden bir kısmı, görevlerine iade edilebilmek için başvuruda bulunmuş, bunlardan bir tanesi lehindeki mahkeme kararı üzerine görevine iade edilmiştir. Bundan başka, 1000 kadar öğretim üyesi de ya askeri müdahale ile anlaşmazlıkları ya da başta ekono-

mik olmak üzere diğer nedenlerden dolayı kendi istekleri ile istifa etmişlerdir.

Sınıf temelinde bir hükümet sistemini savunan bir örgüte, yani komünist bir örgüte üye olmak veya böyle bir örgüte bağlantılı olarak faaliyet göstermek Türk mevzuatı uyarınca yasal değildir. Ekim ayında, bu tür bir örgüt olduğu iddia edilen Devrimci Halk Birliğinin faal üyeleri oldukları zannıyla dört kişi tutuklanmıştır.

1983 İş Kanunları hükümlerine göre faaliyet gösteren sendikaların ve konfederasyonların işyerlerinde serbestçe örgütlenmelerine ve toplu pazarlık yapmalarına izin verilmiştir. Türkiye'nin 16 milyonluk işgücünün ancak küçük bir yüzdesinin örgütlenmiş olmasına rağmen, sanayi işçilerinin yüzde 60'tan fazlası toplu iş sözleşmeleri kapsamına giren sendika üyeleridir. Sonuç olarak; sendikaların ekonomi üzerinde, özellikle çalışma koşulları ve ücret yapıları konusunda önemli bir etkisi bulunmaktadır. 1983 Toplusözleşme, Grev ve Lokavt Yasası, pazarlık sürecini sıkı biçimde kurallara bağlamakta ve bu sürecin dışında kalan grevleri (genel grev, siyasi grev, dayanışma grevi) gayri meşru addetmektedir. Sendikalar, üyelerini temsil edebilmekte, toplu pazarlığa girebilmekte ve üyelerin çıkarlarına karşılık verebilmektedirler.

Sıkıyönetim sırasında, sendika ve konfederasyonların faaliyetleri son derece kısıtlanmıştı. Sıkıyönetimin kaldırılmasından sonra da sendikaların siyasal faaliyette bulunması; Anayasa, Dernekler Kanunu ve Sendikalar Kanununca yasaklanmıştır. Sendikalar, teorik olarak ne adayları ve partileri destekleyebilmekte, ne de bunların kampanyalarına katılabilmektedirler. Bununla birlikte, Türk - İş 1986 ara seçimlerinde ve 1987 genel seçimlerinde iktidardaki Anavatan Partisine karşı açıkça kampanya yürütmüştür. İşçilerin sosyal ve ekonomik haklarının

savunulması şeklindeki sendikal faaliyetler, siyasal faaliyet sayılmamaktadır. Sendikalar bu ayrımdan yararlanarak hükümetin çeşitli konularda izlediği politikaya karşı sert kampanyalar yürütmekte ve işçilerden yana görüşlere destek sağlamak amacıyla iktidar ve muhalefete mensup parlamenterlere yönelik lobi faaliyetinde bulunmaktadırlar.

Söz konusu kampanya faaliyeti içinde; parlamentoyu, sendikal faaliyetleri kısıtlayan yasaları, Uluslararası Çalışma Teşkilatının (ILO) ilgili sözleşmeleri ile uyumlu hale getirmeye ikna etme yolundaki sürekli gayretler de yer almıştır. 24 Martta düzenlenen bir 'parlamentoya yürüyüş' Türk - İş'in gösteri izni için başvurmadığı gerekçesiyle polis tarafından engellenmiştir.

1980'deki askeri müdahaleyi takip eden sıkıyönetim sırasında faaliyeti askıya alınan DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu), Aralık 1986'da alınan bir mahkeme kararı ile süresiz olarak kapatılmıştır. Karar temyiz aşamasındadır. Sendika ve mal varlığı mahkemece atanan kayyumların denetiminde bulunmaktadır. Üç eski DİSK lideri, kasımda parlamentoya seçilmiştir. Barış Derneği davası da temyizde olup, bütün sanıklar tahliye edilmiştir.

Türk hükümeti, sendika ve işveren temsilcileri, ILO'nun faaliyetlerine tam olarak katılmaktadırlar. En büyük konfederasyon olan Türk - İş, Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonuna (ICFTU) bağlıdır; Türk - İş üyesi sendikaların çoğu, ilgili uluslararası sendikal sekretaryalar ile bağlantılıdır. Türk hükümeti 1987'de ILO Yönetim Kurulu yedek üyeliğine seçilmiştir.

Amerikan İş Federasyonu ve Sanayi Örgütleri Kongresi (AFL-CIO), Türk işçilerinin anayasal örgütlenme haklarının ilgili kanun ve hükümet ile işveren, politika ve uygulamaları ile baltalandığını, grev hakkının ağır bi-

çimde engellendiğini ve asgari güvenlik ve sağlık standartlarının gevşek biçimde uygulandığını iddia etmektedir. Çalışma Bakanı, hükümetin AFL-CIO ve diğer kuruluşlarca gündeme getirilen işçi hakları ile ilgili sorunlardan bazılarını çözüme kavuşturacak bir mevzuat hazırlamakta olduğunu açıklamıştır. Yeni mevzuatın sendikalar üzerindeki bazı kısıtlamalarını, sendikaların üzerindeki aşırı ölçüde hükümet gözetimini, sendika yöneticilerinin serbest seçimini etkileyen kuralları kaldıracağı veya değiştireceği bildirilmektedir. Yeni mevzuatın ayrıca kamu görevlileri ve öğretmenlerin örgütlenme hakkını ve halen sendikaların toplu görüşme yetkisi alabilmek için yerine getirmesi gereken sıkı kuralları da düzenleyeceği bildirilmektedir.

c. Din Özgürlüğü

Türk halkının büyük çoğunluğu Sünni Müslümandır. 'Aleviler,' Şii mezhebinin çeşitli farklı eğilimlerinin mensupları, nüfusun yüzde 10 — 15'ini oluşturmaktadır. Ayrıca çeşitli küçük Hıristiyan dinsel gruplar ve küçük bir Yahudi cemaati de bulunmaktadır.

Cumhuriyetin kurulmasından bu yana Türk hükümetleri, laikliği modern, batı tipi demokratik sistemin temel bir niteliği olarak görmekte, anayasada, laikliği devletin temel bir vasfı olarak ilan etmektedir. Buna uygun olarak anayasa, kişinin kendi 'vicdan, dini inanç ve kanaat özgürlüğü' hakkı ile her türlü dini inancı empoze etme faaliyetini dikkatli bir şekilde ayırmaktadır. Osmanlı devletinden beri Türk toplumunda şahsi kimlik din ile bağlantılı olagelmiştir. 1923 Lozan Antlaşması, azınlıkları dine göre tanımlamaktadır. Modern - laik Türk devletinde bile hâlâ şahsi kimlik büyük ölçüde dini kimlikle aynı anlamlıdır. Bu bakımdan, dini inanç empoze etme faaliyeti siyasal duyarlılığı olan bir konudur.

Anayasa uyarınca, 'din kültürü öğrenimi ve ahlak eğitimi' devlet tarafından hazırlanan müfredat programına uygun olarak bütün öğrenciler için mecburidir. Milli Eğitim Bakanlığı, 1968 yılında gayri Müslimlerin genel din eğitimi derslerine devam etmeleri gerekeceğini, ancak Kuran ayetlerini ezberleme ve ibadet öğretimini içeren 'uygulamalı' bölümlerden muaf tutulabileceklerini teyit etmiştir. Haftada 2 saat olan dersler, meslekten olmayan öğretmenlerce verilmektedir. Hükümet tarafından onaylanan metinleri kullanan müfredat dışı Kuran kurslarına da izin verilmektedir. Hükümet, İslam dinini daha radikal bir biçimde öğreten aşırı tutucu tarikatlar tarafından yönetilen Kuran kurslarını kapatmıştır.

Türkiye'de diğer dini gruplar arasında az sayıda Ortodoks - Ermeni, Katolik - Ermeni, Ortodoks - Rum, Katolik - Rum, Ortodoks - Bulgar, Romen - Katolik, Suriyeli ve Süryani Hıristiyan, Kildani, Protestan ve Yahudiler yer almakta ve bunlar çoğunlukla İstanbul'da bulunmaktadır. Türk Anayasası yanında Lozan Antlaşması da gayri Müslim azınlıkların haklarını garanti etmektedir. Bu grupların kiliseleri, manastırları, sinagogları, (kendi dillerinde öğretim yapabilen) okulları, hastane ve öksüzler yurdu gibi hayır işleri ile ilgili dini vakıfları vardır.

Gayri Müslim azınlık grupları, topluluk okullarının yönetilmesi, kilise konseylerinin kurulması, kilise mallarının tamiri ve tescili konuları ile ilgili hükümet politika ve uygulamalarından müteaddit defalar şikâyet etmişlerdir. Mülkiyetin, dini hayır kuruluşlarına devri konusundaki resmi kısıtlamalar da şikâyet konusu olmuştur.

Hükümet, son zamanlarda gayri Müslim grupları ilgilendiren birçok sorunun çözümünde adımlar atmıştır. Nisan 1987'de Rum Ortodoks Patrikhanesine 1941'de yanarak yıkılan yönetim binasının yeniden inşaası için izin verilmiştir. Ayrıca tarihi binalarda ön izin gerektir-

meden yapılabilecek onarım değeri arttırılarak, bir şikâyet konusu daha ortadan kaldırılmıştır. İncil'in serbest dağıtımına izin verilmiştir. Ancak güneydoğudan İstanbul'a göç eden Kildani kilisesi mensuplarına ve Ankara' daki Ermeni cemaati gibi topluluklara henüz kilise inşa etme izni verilmemiştir.

d. Ülke İçinde Seyahat Özgürlüğü, Dışarıya Seyahat, Göç ve Yurda Dönme

Türkiye'de genel seyahat özgürlüğü vardır. Türkler, yurtdışına seyahat etme hususunda da genel olarak özgürdürler ve döviz kontrolünün gevşetilmesinden bu yana giderek artan sayıda insan, yurtdışına seyahat etmektedir. Anayasaya göre bir vatandaşın ülke dışına seyahat hakkı ulusal ekonomik durum, vatandaşlık yükümlülükleri (genellikle askerlik hizmeti) veya cezai soruşturma ya da takibat gerekçeleriyle kısıtlanabilmektedir. 1980'lerin başında başlayan uzun toplu davalarda yer alan bazı Türklere pasaport verilmemiştir. Herhangi bir suç isnat edilmeyen bazı vatandaşlara da siyasal nedenlerden ötürü pasaport verilmediği bilinmektedir. Bununla birlikte Türk mevzuatı, davası devam ederken pasaport verilmeyen kişilere, Adalet Bakanlığı ve Başbakanlığın onayı ile yurtdışına seyahat izni verilebilmesini mümkün kılmaktadır. Uygulamada kısıtlamalar yumuşatılmakta ve hükümet halen pasaport politikasını Avrupa normları ile daha uygun hale getirmek için yasal değişiklikleri tezekkür etmektedir.

Türk mevzuatı, vatandaşları sınırdışı edilmeye, iade edilmeye veya ülkeye girişten yoksun bırakılmaya karşı korumaktadır. Anayasa, yurtdışında yaşayan Türklere yurda dönme hakkını sağlamaktadır. Ancak Türk Vatandaşlık Kanunu hükümleri uyarınca, hükümet suç isnadı-

na rağmen yurda dönmeyi reddedenleri veya askerlik yükümlülüğünü yerine getirmeyenler de dahil olmak üzere, kendini vatandaşlıktan yoksun bırakacak eylemde bulunanları vatandaşlık hakkında nmahrum edebilir. Nisan ayında Türk basınında çıkan haberlere göre, 1980 yılından bu yana yurtdışında yaşayan 13.788 Türk, vatandaşlık hakkından mahrum edilmiştir.

Türkiye, son yıllarda Türk etnik kökenli, yaklaşık 4.500 Afgan mültecisinin daimi olarak iskânını sağlamıştır. İki geçici iskân tesisinde de Doğu Avrupalı mültecilere geçici sığınak sağlanmaktadır. Türkiye, mülteci tanımını Doğu Avrupalılarla sınırladığından hükümet, İranlılara mülteci statüsü tanımamaktadır. Bununla birlikte ilk sığınma ülkesi olarak Türkiye, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından yeniden yerleştirilme işleminin başlatıldığı birçok İranlı mülteci için güvenli bir sığınak yeri olmaktadır. Genel olarak Türkiye'ye yasadışı yollardan giren veya turist olarak izin süresini aşanlar İran'a gönderilmemektedir. Sonuç olarak; çok sayıda İranlı, çoğunluğu İstanbul ve öteki büyük şehirlerde olmak üzere halen Türkiye'de yaşamaktadır.

Bölüm 3 : Siyasal Haklara Saygı : Vatandaşların Hükümeti Değiştirme Hakkı

İktidarı değiştirme hakkı hem teoride hem de uygulamada vardır. Türkiye çok partili, cumhurbaşkanlı parlamenter sisteme sahiptir. Cumhurbaşkanı bir defaya mahsus, 7 yıllık bir dönem için parlamento tarafından seçilmektedir. 1982 yılında yeni anayasanın onaylandığı referandumda otomatik olarak seçilen şimdiki yönetimde, Cumhurbaşkanı 1980 - 1983 yıllarında askeri dönemi sırasında, Türkiye'yi yöneten Milli Güvenlik Konseyinin

Başkanı ve eski Genelkurmay Başkanı emekli General Kenan Evren'dir. Parlamento seçimleri genel oy temeline dayalıdır. Tek Meclisli parlamento nispi temsile dayalı olarak seçilen 450 kişiden oluşmaktadır. Seçim Kanunu, bir partinin parlamentoda sandalye kazanması için toplam oy sayısının en az yüzde 10'unu almasını hükme bağlamaktadır. Yüzde 10 barajı, siyasal bölünmeyi ve parlamentonun 1970'lerin sonunda maruz kaldığı felçleşmeyi önleme amacıyla koyulmuştur. Kasım genel seçimlerine katılan 7 partiden sadece 3'ü toplam oy sayısının yüzde 10'undan fazlasını toplayabilmiştir.

Teokratik devleti, belirli bir sosyal sınıfın diğerlerine karşı diktatörlüğünü ya da üstünlüğünü veya 'tekelci' veya 'elitist' siyasal felsefeleri savunan partiler yasaktır. Belirli bir etnik ya da kültürel grubun oluşturduğu partiler kurulamaz. Yasaklanan siyasal gruplar arasında, sınıf temeline dayalı komünist ya da diğer Marksist partiler ile faşist 'elitist' partiler de bulunmaktadır. Bu partiler, batı tipi demokratik topluma aykırı ve Türkiye'nin temel bütünlüğüne tehdit olarak görülmektedirler. Benzer şekilde, faşist ve komünistlerin diğer partilere üye olmaları da yasaklanmaktadır.

Silahlı Kuvvetler mensupları ile devlet memurlarının belli kategorileri hiçbir siyasal partiye katılamazlar.

Anayasa, erkek ve kadına eşit siyasal haklar tanımaktadır. Türkiye, kadınlara tam ve eşit siyasal hakları tanıyan ilk ülkelerden biridir. Halihazırda biri bakan olmak üzere, 11 kadın milletvekili vardır ve bazı kadınlar, parti hiyerarşilerinde önemli mevkileri ellerinde tutmaktadırlar. Azınlık üyeleri, Müslüman ya da gayri Müslim, Türk ulusal kimliğini kabul ettikleri sürece, siyasal katılmada hiçbir yasal sınırlama ile karşılaşmamaktadırlar. Bir etnik grup olarak Kürtler üzerindeki diğer sınırlama ve kısıtlamalara rağmen birçok Kürt kökenli Türk par-

lamentoda, Bakanlar Kurulunda ve yüksek mevkilerde görev almışlardır, almaktadırlar.

Bölüm 4 : İnsan Hakları İddiaları Konusunda Uluslararası ve Hükümetler Dışı Araştırmalara Karşı Hükümetin Tutumu

Hükümet, 1987 yılında insan haklarını görüşmek için gelen yabancıların Türkiye'yi ziyaretine izin vermiş ve çoğu halde resmi veya gayri resmi ziyaretçilerin temaslarını kolaylaştırmış; Kürt sorununu inceleyen ziyaretçilere ise daha az yardımcı olmuştur. 5 ülkenin, Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna şikâyetinin 1983'te çözümünden bu yana; Türkiye, Avrupa Konseyine düzenli gizli raporlar sunmayı ve mahallinde ziyaret izni vermeyi taahhüt etmiştir. Hükümet, Uluslararası Kızılhaç Komitesine cezaevi ziyareti izni vermemiştir. Türkiye'nin, Avrupa Konseyi İşkence Sözleşmesine katılması, Avrupa Konseyi Uluslararası Komitesinin gelecekte bu gibi ziyaretler yapabileceği anlamına gelmektedir.

Hükümet dışı bir İnsan Hakları Derneği, Temmuz 1986'da geçici olarak kurulmuş ve 1987'de tüzüğünü resmi olarak onaylatmıştır. Ana muhalefet partisi olan Sosyal Demokrat Halkçı Parti de bir insan hakları komitesine sahiptir ve parlamentoda insan hakları konularını faal bir şekilde takip etmektedir.

Bölüm 5 : Irk, Cinsiyet, Dil, Din ve Sosyal Statüye Dayalı Ayrım

Anayasa, bütün Türk vatandaşlarını eşit saymakta ve etnik nedenlerle ayrımı yasaklamaktadır. Lozan Antlaşmasında hükümet, 'doğum, milliyet, dil, ırk ve din ayrımı yapmaksızın, bütün Türkiye sakinlerinin hayat ve hürriyetini tam ve eksiksiz olarak korunmasını güven al-

tına almayı' taahhüt etmiştir. Aynı zamanda, Türk olmayan etnik geçmişe sahip kişileri, toplumun bütününe asimile etmek, Türk hükümetlerinin eskiden beri süren politikasıdır. Gayri Müslim azınlık cemaatleri yıllar geçtikçe giderek küçülmüştür.

Gayri Müslim azınlık grupları; cemaat okullarının yönetimi, cemaat gayri menkullerinin alım satımı ve kilise konseylerinin faaliyetlerini düzenleyen hükümet politika ve işlemlerinin kısıtlayıcı yapısından şikâyet etmeye devam etmektedirler. Hayır işleri ile ilgilenen dini kuruluşların, ölüme bağlı tasarrufla yapılan bağışları kabul etmeleri üzerindeki yasaklama da önemli bir şikâyet konusu olmaya devam etmektedir.

Gerek Osmanlı iskân politikası, gerek daha sonra metropol merkezlerine göçün sonucu olarak Kürtler, Türkiye'nin her tarafında bulunabilir. Ülkenin güneydoğu kesiminin dışında yaşayanlar, ulusal hayata daha tam olarak asimile edilmiş durumdadırlar. Kürtçe konuşanların büyük kısmı, ekonomik bakımdan dezavantajlı olan güneydoğuda yoğunlaşmış bulunmakta ve bunların birçoğu aşiret halinde yaşamaktadır. Hükümet, büyük çaplı ekonomik kalkınma programları yoluyla bölgeyi ve halkını modern Türkiye ile tam olarak bütünleştirmek istemektedir.

Hükümet, Türk devletinin birliği konusunda soru işareti yaratabilecek bir Kürt etnik kimliği ile ilgili her türlü iddiaya şiddetli bir biçimde karşı durmaya devam etmektedir. Kürt tarihi, kültürü veya etnik kimliği ile ilgili kitap ve diğer yayınların olduğu gibi, Kürtçe kitap, gazete ve diğer malzemenin yayımlanması da yasaktır. Kürt diline, resmi amaçlarla, örneğin mahkemelerde izin verilmediği gibi, mahkûmun veya ziyaretçinin Türkçe bilmediği cezaevi ziyaretine benzer belli özel durumlarda

da müsaade edilmemektedir. Yine de resmi olmayan ortamlarda Kürtçenin kullanılmasında kısıtlama yoktur.

Yukarıda belirtildiği gibi, yerli azınlık gruplarının kendi dillerini kullanma hakkı sınırlıdır. Lozan Antlaşmasının, 'Türkiye vatandaşlarından hiçbirinin gerek özel ya da ticari ilişkilerinde, gerek din, basın veya her türlü yayın hususunda ve gerek genel toplantılarda herhangi bir dili serbestçe kullanmasına karşı hiçbir kayıt konmayacaktır' şeklindeki hükmüne rağmen, anayasa ülkenin resmi dilinin Türkçe olduğunu belirtmektedir. Anayasanın bir maddesi dil temeline dayalı ayrımı yasakladığı halde, diğer maddeleri, 'kanun tarafından yasaklanan dillerin' umumi kullanımını yasaklamaktadır. Yasak edilen dilleri tanımlayan kanun olmamasına rağmen, Basın ve Yayın Kanunları 'yasal dilleri' belirlemektedir. Kürtçenin kullanımı konusunda çeşitli suçlamalarla insanlar yargılanmıştır. Son zamanlarda bu gibi davaların tümü beraatle sonuçlanmıştır. Hükümet, Kürtçe yayını yasaklamadaki ve Gürcüce, Lazca gibi dilleri caydırmasındaki amacının, Türkçenin, bütün kullanımlar için her vatandaşın dili olmasını sağlamak olduğunu ifade etmektedir. Bu bütün Türk vatandaşlarına ulus içindeki belirli bir grup ile özdeşleşme yerine, Türk devleti ve ulusu ile özdeşleşme fikrini telkin etme gayretinin bir parçasıdır. Uygulamada, bir azınlık dilinin kullanılması konusundaki kısıtlamanın sertliğinin, söz konusu grubun devletin bütünlüğüne yönelik olarak algılanan tehdidine bağlı olduğu görülmektedir. Örneğin: Hükümet, silahlı Kürt ayrılıkçıları ile karşı karşıyadır. Kürtçenin kullanılmasının ayrılıkçılığı güçlendirdiğine inanmaktadır. Bu gibi endişelerinin söz konusu olmadığı Arapçanın kullanımında benzer kısıtlamalar yoktur.

Hükümet, kadın haklarının korunması ve geliştirilmesinde öteden beri öncü olmaktadır. Kadınlar tam oy

ve eğitim hakkına sahiptirler, yüksek mevki sağlamışlardır ve bütün meslek ve kurumlarda temsil edilmektedirler. Kadınlar üniversite rektörü, dekan, büyükelçi, siyasi parti başkanı ve albay olarak hizmet vermişlerdir ve vermektedirler. İş dünyasındaki Türk kadınları birçok endüstri dalında önemli roller oynamakta ve Türkiye'nin en büyük bazı özel firmalarının yönetim kurullarında bulunmaktadırlar. Bayan avukat ve hâkimler nispi olarak ABD'dekinden daha çok sayıdadırlar ve bayan doktorlar bazı uzmanlık dallarında hâkim durumdadırlar. Bütün bunlara rağmen kadınların küçük topluluklardaki ve kırsal alanlardaki —özellikle doğuda— yerleri hâlâ yüzyıllardır süren ataerkil gelenek ile sınırlanmaktadır. Bu bölgelerdeki sosyal ve kültürel tahditler anayasa ve kanunlara rağmen kadınların eşit eğitim ve meslek edinmelerini kısıtlamaktadır.

ÇALIŞMA KOŞULLARI

Anayasa, işçinin yaşına, cinsine, kapasitesine uygun makul çalışma koşullarına sahip olma hakkını öngörmekte ve dinlenme, boş zaman ve adil ücret hakkını da tanımaktadır. İş Kanunu, 13 yaşından küçük çocukların çalıştırılmasını yasaklamakta, 15 yaşından küçüklerin sağlıklarının ve bedensel gelişmelerine zarar vermeyecek ve mesleki eğitim ve yönlendirme programlarına devam etmelerini ve eğitimden yararlanma imkânlarını engellemeyecek şekilde hafif işlerde çalışabilecekleri kısıtlamasını getirmektedir. 15 - 18 yaş arası çocuklar yeraltı veya sualtı işlerinde veya gece işlerinde istihdam edilemezler, fakat 18 yaşından sonra Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığının ortaklaşa tespit ettikleri şartlarla gece vardiyalarında çalışabilirler.

Hükümet, özel sektör ve işçi temsilcilerinden oluşan bir heyet, tarım ve tarım dışı sektörler için ulusal asgari ücreti tespit eder. İş Kanunu bir işgününde 7.5 saat, haftada 45 saat çalışılmasını öngörmektedir.

Anayasal garantilere ve belirli yasal zorunluluklara ve sendikaların çabalarına rağmen, iş sağlığı ve güvenliği konusunda idealler ve gerçekler arasında önemli bir açıklık bulunmaktadır. Sendikalar sağlık, güvenlik ve çalışma koşullarını düzenleyen mevcut mevzuatın yeterince güçlendirilmediğinden müteaddit defalar şikâyet etmişlerdir. Sendikaların önemli bir nüfuzunun bulunduğu sanayileşmiş sektörün dışında, yasal kısıtlamalar, gerek iş sağlığı ve güvenliği, gerekse çocuk ve kadın istihdamı konularında dikkate alınmamaktadır. Genel olarak, çocuk işçi çalıştırmaya karşı koyulan yasaklar ile bunun uygulaması arasındaki fark daralmaktadır. Fakat büyük ölçüde tarım sektöründe, aile işletmeleri ile ticari işyerlerinde genç çocuklar hâlâ ailelerinin yanında çalışmaktadırlar. 1987'de, bir taşra şehrinde, okul tatilleri sırasında çocukların akrabaları olmayan kişilerin yanında çalıştırılmak üzere kiralandığı gayri meşru bir pazar ortaya çıkmış, basın olaya geniş yer vermiş ve söz konusu pazar hükümet tarafından derhal kapatılmıştır.»[20]

---

20) Helsinki İzleme Komitesi'nin 1987 raporunda da benzer savlar yer aldı. «Türkiye'de İnsan Hakları: Dalgalanma Durumu» başlığını taşıyan 171 sayfalık raporda Türkiye'de insan hakları sorunlarının çözümlenemediği belirtiliyor ve «Kürtlerin varlığının tanınması ve onlara da eşit haklar verilmesi» isteniyordu.

EK 3

İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU

«İzale-i Şekavet Kanunu»nun 1923 Meclisindeki görüşülmesinde gözardı edilmeyecek konuşmalar var.

TBMM'nin ikinci yasama döneminin birinci yasama yılı. Kürsüde Denizli Mebusu Haydar Rüştü Bey var:

«...Bu kanun hükümetin ifasına mecbur olduğu vazaifi doğrudan doğruya halka tahmil ediyor. Hükümet bu kanunla halka ve eşkıyaya vazifeler tahmil etmiştir. Kanun mucibince halk yataklık yapmayacak, halk eşkıya öldürecek, halk hükümete ihbarı keyfiyet edecektir. Ve sonra da eşkıyaya vazife tahmil edilmiştir. O şakiler de beraberce arkadaşlık etmiş olduğu şakileri öldürecek ve öldürdükten sonra da memlekete gelecek ve bir kahraman vaz'ı ve tavrı ile memlekette serbest serbest gezecektir. Hükümete düşen vazife; şakileri ilan edecek, şakileri sürecek, ondan sonra da halk ve eşkıya vazifesini gördü diye hükümet çubuğunu yakıp kahvesini içecek.

...Bu kanun neşir edildiğinde anlaşılacak bir mana daha vardır. Bu mana da, bu memlekette asayiş olmadığıdır. Bu kanunla ilan ediyoruz ki, bu memlekette asayiş yoktur. Hatta o kadar yoktur ki, hükümet bunu kendi kuvveti ile yapmaya muktedir olamamış da, halkı kendisine teşrik etmiştir dedirteceğiz.

...Daha dün kaldırılan idarei örfiye mıntıkalarında halkın elinden silahlar toplattırılmıştır. Ve görüyoruz ki hükümet, lüzum gördüğü yerlere silah tevzih et-

mektedir. Bir taraftan halkın elinden silah toplanırken, diğer taraftan da halka silah tevzi ediliyor. Eğer halk kendi kudretiyle eşkıyayı izale edecekse, ben şimdiden buna razıyım. Halka silah verelim, eşkıyayı izale etsin. Ama o zaman da jandarmayı ilga edelim. Eşkıyayı izale edeceksek, bunu hükümet ve kanun kuvvetiyle ve milyonlarca lira verdiğimiz, jandarma kuvvetiyle, o da kâfi asker vermek, askerleri o noktaya tevcih etmek suretiyle izale edelim. Yoksa böyle halkın eline silah vererek, kardeşi kardeşe öldürtmek suretiyle değil.»

Saruhan Mebusu Vasıf Beyden :

«...Efendiler ben de itiraf ederim ki, tedabiri fevkalede biraz acıdır. Fakat unutmayınız ki, meclisi âliniz bundan iki sene evvel tehlikeye düşen vatanın müdafası için bir kanunla İstiklal Mahkemeleri teşkil etmiş ve etrafa göndermiştir. İstiklal Mahkemeleri mesaili hukukiyenin üstündedir. Fakat İstiklal Mahkemeleri müfid olmuştur, müessir olmuştur. Asayiş meselesi daha evvel arz ettiğimiz esbap dolayısıyla mevcudiyetimizi tehdit eden ve tehlikeye düşüren bir faciadır. Bu facianın izalesi için biraz daha fazla tedbir ittihaz edersek, zannederim efkari ammenin tenkidine muhatap olmayız. Bilakis herkes memnun olur.»

Dahiliye Vekili Ali Fethi Beyden :

«...Kanun esasen iki hükümden ibarettir. Birincisi, eşkıyanın her kim tarafından olursa olsun katli, cürüm addolunamaz. İkincisi yataklar hakkında bazı ahkâmı muhtevi olmasıdır. Binaenaleyh behemahal bundan dolayı falan veya filan ahali eşkıyayı öldürmek için tavzif edilmiştir. Hükümet kendi vazifesini üzerinden atmıştır gibi mütalaalara mahal yoktur.

Biz burda bir vazife ifa etmekle meşgulüz. Memleketin asayişini temin etmekle meşgulüz. Komedi yapmakla meşgul değiliz. En evvel bu kürsü-i âlide memlekette asayişsizlik olduğunu söyleyen benim. Maksat bu asayişsizliği izale etmektir. Yoksa vaki olan müracaatları, şikâyetleri, telgrafları susturmak değil.»

Antalya Mebusu Ahmet Saki Beyden :

«...Hükümet bu vazifede, yani hükümete, zabıtaya ait olan vazifede efradı teşrik ediyor, yani mezun kılıyor. Bu katiyen ve katbeten âciz ve iflası demek değildir. Hükümet bu vazifede halka mezuniyet veriyor, vazife u tenkiliyede halkı, efradı riayayı mezun kılıyor...»

Kastamonu Mebusu Hasan Fehmi Efendiden :

«...Bu kanun hiç şüphe yok ki, ipekten bir gömlek değil, ateşten bir gömlektir. Fakat böyle bir kanun hepimizin müttefit ve müttehit bir zarurete mebni ve tedvin etmek ve mevkii tatbikata koymak istiyoruz.»

Trabzon Mebusu Muhtar Beyden :

«...Bir adamın yataklığını yaptığından dolayı ve birkaç aile mutazarrır olsa bile, zati meselenin büyüklüğüne göre bunu feda etmek lazım gelir. Eğer memleketimizde şekavet izale olunacaksa, bunun neticesinde birkaç aile, birkaç adam müteessir olacak olursa, bizzarure buna katlanırız.»

Dersim Mebusu Feridun Fikri Beyden :

«...Dahiliye vekili açık söyledi. 'Ben memlekette asayişi ancak bu kanunla idame edeceğim' dedi ve 'ben bu kanunu istiyorum' dedi. Hiçbir arkadaşımız, hiçbir vali, hiçbir mutasarrıf, yani meclisimizde mevcut ve memleketin asayişini bilen idare adamların-

dan birisi çıkıp da 'bunun aksi böyle olur' diyemedi. Binaenaleyh bize niçin bu işi yükletiyorsunuz? Bizi aradan çıkarınız, ne yaparsanız yapın.»

Kütahya Mebusu Ragıp Beyden :

«...Eğer efendiler hukuk canlansa da şu samiin icrasında bulunan kendi namına adliye encümeni azayı kiramından ve muhterem arkadaşlarımızdan bazılarının sard ettiği iddiadan dolayı utanırdı ve ağlardı.»

Karesi Mebusu Ahmet Süreyya Beyden :

«...Sen hukuk kelimesini ağzına bile alamazsın.»

Kütahya Mebusu Ragıp Beyden :

«...Alırım ve sana layık olduğun cevabı veririm. Tekrar ediyorum hukuk ağlardı.»

İzmir Mebusu Mahmut Celal Beyden :

«...Yapacağımız iş, şekaveti daima mıntakasında mekteplere, maarife ehemmiyet vermektir. Ve ilim kuvveti ile bunların fikri ve şekavetini izale etmektir.»

Gümüşhane Mebusu Zeki Beyden :

«...Eşkıyayı imha etmek salahiyetini ahaliye bırakıyoruz. Bu ise memlekette intikam ve ihtirası mucip olur efendiler.»

TBMM'de 18 Ekim 1923 tarihinde 30 red oyuna karşılık, 122 oyla kabul edilen 356 sayılı «İzale-i Şekavet Kanunu»ndan, 1984 Meclisinde de söz ediliyor; köy koruculuğunun bir güvenlik önlemi olmadığı benzer gerekçelerle anlatılıyordu.

EK 4

BATI AVRUPA BİRLİĞİ RAPORUNDAN

Batı Avrupa Birliğinin 10 Kasım 1988 günlü «Avrupa ve İran - Irak Savaşı Sonrası» raporunda Iraklı Kürtlerin yaşadıkları gerçek şöyle dile getiriliyordu :

«Türkiye'nin kuzeyinde bulunan SSCB ile arasındaki dağlık kesimde, Suriye ile Irak'ın batısında ve İran'ın doğusunda yaklaşık 20 milyon Kürt yaşıyor. Söz konusu bu ülkelerin istatistikleri birbirini tutmaması nedeniyle bölgedeki Kürt nüfusu kesin olarak saptanamıyor. Görünüşe göre, Kürtlerin yarısı Türkiye'de, 4 milyonu İran' da, 3 milyonu ise Irak'ta. Küçük bir bölümü Suriye ve SSCB'de yaşıyor. Müslüman - Sünni olan bu insanlar dillerini ve kültürlerini yitirmemek istiyorlarsa da hükümetlerin merkezileştirme politikaları ile karşı karşıya kalıyorlar. Merkezileştirme politikasının en az uygulandığı ülke ise, Türkiye.

Osmanlı İmparatorluğu Sevre Antlaşması altında parçalandığı zaman, savaşın galipleri Kürtlere bağımsızlıklarını vereceklerine ilişkin söz vermişlerdi.[21] Fakat 1923

21) Kaliforniya üyesi Jim Bates'in hazırlayarak 1988 Eylülünde ABD Kongresine sunduğu 219 imzalı karar tasarısında Irak'ın, Kürtlere karşı son tutumu kınandıktan sonra Sevre Antlaşmasına değiniliyordu. Karar tasarısında «1923'te Türk Cumhuriyeti'nin kurulması Kürdistan adıyla bağımsız bir anayurt kurulabilmesi umutlarını ortadan kaldırmıştır» denildi. Bu yaklaşım Ankara'da büyük rahatsızlık doğurdu ve ABD'nin Ankara Büyükelçisi R. Straus Hupe Dışişleri Bakanlığına çağrıldı. Aynı saatlerde Türkiye'nin Washington'daki büyükelçisi Şükrü Elekdağ da ABD Dışişleri Bakanlığına giderek bu tümcenin karar tasarısından çıkarılmasını istedi.

Atatürk devrimi ve bunu izleyen Kürtlere baskı politikası bağımsızlık umutlarını kırmıştır. Buna benzer bir olay da İran'da yaşanmıştır. Şah Muhammed Rıza Pehlevi, SSCB koruması altında bulunan kısa ömürlü Mahabad Cumhuriyeti'ni yıkarak, Irak'tan gerillaları ile birlikte gelen Mustafa Barzani'ye karşılık ilk savaşı başlatmıştır. Barzani Irak'ın bağımsızlığından sonra 1958'e kadar yurduna dönmemiştir. Mustafa Barzani 1961'de Kürdistan Demokrat Partisi önderliğinde Irak'a karşı silahlı ayaklanmayı başlatmıştır. Barzani Irak'ın sürekli ve yoğun baskısına karşın Irak Kürdistanı'nın bir bölümünde 14 yıl boyunca denetimini sürdürmüştür. Şah tarafından sürekli askeri yardım almış ve sıkıştığında gerillaları İran'a sığınabilmişlerdir. 1963, 1964, 1966, 1968 antlaşmaları ve hepsinden önemli 1970 özerkliği ile Kürdistan Demokrat Partisi birçok ayaklanmanın odak noktası olmuştur. Dört yıllık sessizlikten sonra Bağdat'la Kürtler arasındaki gerginlik yeniden gündeme gelmiş ve İran, İsrail ve ABD'nin yardımları ile Barzani, yeniden Irak Hükümetine karşı saldırılara geçmiştir.

İran'la Irak arasında 1975 Martında imzalanan Cezayir, Antlaşması ile çatışma son bulmuştur. Bölgesel yararlarına karşılık Irak Kürt ayaklanmasını desteklemeyi durdurmuştur. Irak'ın Kürt ayaklanmasını çabuk ve başarılı bir biçimde bastırmasından sonra Şah, Irak topraklarından sadece 250 bin mülteci kabul etmiştir. Barzani ise sığındığı ABD'de 1979'da ölmüştür.

Çok kısa bir süre sonra ABD Senato Dışilişkiler Komitesi Başkanı Claiborne Pell'in hazırlattığı «Kürdistan'da Kimyasal Silah Kullanımı» adlı raporda yine Sevre Antlaşmasına değindi. Raporda Türkiye'nin «kendi Kürtlerine özgürlük vermekten kaçınırken Iraklı Kürtleri kabul etmesinin Avrupa Topluluğu üyeliğine yönelik bir manevra olduğu» belirtiliyordu (Cumhuriyet, Ufuk Güldemir'in 17 ve 23 Eylül 1988 tarihli haberleri).

Irak Hükümeti Kürt nüfusunun bir kısmını güneye göndermiş ve Arap nüfusu Kürdistan'a yerleştirmiştir. Kürt sorununu çözmek için sınır köylerinin birçoğunu yıkmıştır. Kerkük'ün petrol bölgesinde Araplarla birlikte yaşayan Kürtleri dağıtmıştır.

1979'daki İran devrimi, Kürdistan Demokrat Partisinin yeni liderleri İdris ve Mustafa Barzani'yi yeniden askeri harekâta başlamak için cesaretlendirmiştir. Ayaklanma 1986'ya dek Kürdistan Yurtseverler Birliği lideri Celal Talabani ile anlaşma sağlanıncaya dek sınırlı kalmıştır.

1983 yılının Aralık ayından, 1985 yılının Ocak ayına dek özerklik görüşmeleri yapan Talabani bir sonuç alamadı. Çünkü özerk bölge olarak istediği yerler: Irak'ın özellikle Kürdistan'a vermek istemediği Kerkük ve Musul bölgesinin bir bölümü ile Kuzey Irak'ın petrol yataklarının bulunduğu yerlerdi.

Bu anlaşmazlık, Kürdistan Yurtseverler Birliği ile İran arasındaki uzlaşmaya ve 1987'de Kürtlerin ayaklanmasına neden olmuştur. Kürtler o tarihlerde iyi silahlanmış ve eğitilmiş olmaları nedeniyle askeri harekâtlarına yeni başarılar getirebilmiş, Türk ve Irak sınırları boyunca yaklaşık 10 bin kilometrekarelik bir 'serbest bölge' oluşturabilmişlerdir.

Bu durumda Irak, bir yanda İran'la savaşırken bir yanda da askeri gücünün bir bölümünü Kürt ayaklanmasını bastırmak için o yöreye yöneltmiştir. Kürt ayaklanmasına karşı sadece askeri harekâtla yetinmeyen Irak; yöredeki köyleri yıkmış ve sivil halka karşı zehirli gaz kullanmıştır. O dönemde başarılı olarak niteledikleri Halepçe operasyonunda 5000 kişi kimyasal silahlarla 17 Mart 1988'de öldürülmüştür.

Geniş Çaplı Operasyon

1984 yılından bu yana Türkiye'deki Kürt nüfus arasında Suriye'nin de desteğiyle ciddi karışıklıklar çıkmıştır. Suriye izlediği bu yolla Fırat'ın sularının daha hakça bir biçimde paylaşılması için Türkiye'ye baskı uygulamayı düşünmektedir. 1 Mayıs 1988'de Kürdistan Yurtseverler Birliği ile Kürdistan İşçi Partisi (PKK) arasında Şam' da Irak ile Türkiye'ye karşı bir antlaşma imzalanmıştır. Bu karışıklıklar Türk Hükümetini ayaklanmaya karşı geniş çaplı askeri operasyonlara zorlamıştır. Türkiye, Türk yetkililerince 'dağlı Türkler' diye tanımlanan Kürt azınlığın varlığını resmen tanımamaktadır. Kürtçe eğitimi yasakladığı gibi, bu dilin kullanılmasına baskı ile karşılık verilmektedir. Kürt gerillalar tarafından kontrol edilen Irak topraklarına sığınmış bulunan Türk Kürtlerine, Türk ordusu, çoğu kez Irak Hükümetinin onayıyla askeri harekât ve hava saldırıları düzenlemiştir.

Türkiye'de Kürt güçleri tarafından girişilen saldırılar kısıtlı kalmıştır. 1988 yılı Ağustos ayına kadar, son 4 yıl içindeki çatışmalarda toplam ölü sayısının 700 kadar olduğu sanılmaktadır.

İran Kürtleri de Irak savaşı nedeniyle ayaklanma olanağı bulmuşlardır. 1988 yılı Haziranında sınırdaki ayaklanma İran Kürdistanı'nın büyük bir bölümü ile Irak Kürdistan Demokratik Partisine mensup Abdul Rahman Ghassemlou ile Marksist Komala Partisi tarafından yönetiliyordu. İran Kürtlerin denetiminde olan bölgelerde Irak'ın aksine büyük çapta bastırma hareketine girişmemiştir.

Irak Ne Yaptı?

İran'ın ateşkes görüşmelerini ilke olarak kabul ettiği 19 Temmuz 1988'den bu yana, özellikle 20 Ağustos - 5 Eylül tarihleri arasında, Irak ordusu Kürtlere karşı yo-

ğun bir saldırıya geçti. Ve belli ki saldırılar sırasında zehirli gaz da kullandı. Kürt kaynaklarına göre, Kürtlerin denetiminde bulunan bölgeyi ele geçirmek için 60 bin kişilik bir kuvvet göndermiştir. Türk yetkililerinin verdikleri sayılara göre, ağustos sonu ve eylül başında 120 bin Kürt Türkiye'ye sığınmıştır. Batılı kaynaklara göre bunların arasında kimyasal silah kurbanları da vardır.

Eylül sonunda sığınan Iraklı Kürtlerin sayısının 65 bin olduğu açıklanmıştır.

Iraklı Kürtlerin bu beklenmedik akım, Türk Hükümeti için güvenlik ve barınak açılarından ciddi sorunlar yaratmıştır. Çünkü PKK'nın silahlı grupları da sınır bölgesinde çalışmalar yaptıkları ve bunların mülteciler arasında propaganda yürüttüklerine inanılmaktadır. Irak ordusunun bölgede zehirli gaz kullanması, köylerin sistemli olarak imhası sonucu mülteci akını Türk ve Irak orduları arasında ciddi sorunlara neden olmuştur. 1988 Eylül ayı başlarında sığınmayı önlemek için Irak askerlerinin birçok kez sınırı geçerek silah kullandıklarına inanılmaktadır.[22] Irak saldırısının 5 Eylülde sona ermesinden sonra iki ülke arasında ilişkiler normale dönmüştür.

Sığınma Hakkı

Bölgeye gelen batılı gazeteciler Türk makamlarının Iraklı Kürtleri kabul etmek için gösterdikleri üstün çabaları görmüşlerdir. Fakat iyi muamele görmelerine ve Türk Kürtlerine tanınmayan haklara sahip olmalarına karşın, Iraklı Kürtlerin yerel halktan uzak tutulduklarını belirtmektedirler.[23]

---

22) 3-4 Eylül 1988 tarihlerinde Çığlı Uludere karayolu üzerinde ve Çığlı Yekmal arasındaki Hanefi köyünde Irak ordusuna bağlı askerler görüldü.

23) İlk günlerde Yüksekova'da; Suüstü ve Uzunsırt'ta, Mardin'de; Kızıltepe ve Silopi'de, Diyarbakır'da; Dicle'de 5 kamp kuruldu. Kış koşulları

Yaklaşan kış koşulları ayrıca Türk makamlarının kolayca çözemeyecekleri ciddi sorunlar yaratacaktır. Batılı gazeteciler Türk makamlarının sığınan Kürtler üzerinde kimyasal silah izlerine raslamadıklarında ısrarlı olduklarını, ancak yabancı uzmanların bu konuda inceleme yapmalarını reddettiklerini bildirmektedirler.

Türk Hükümeti, Iraklı mültecileri almaları konusunda uluslararası bir çağrı yapmış bulunmaktadır ve Batı Avrupa bu çağrıya kulaklarını tıkamamalıdır.[24]

Türk Hükümeti Iraklı Kürtlere sığınma hakkını şu ana kadar vermemiştir.[25] Bunu yapmak zorunda da değildir. Çünkü mülteciler konusunda Cenevre Konvansiyonunu 1951'de imzaladığı zaman Avrupa dışından gelecek mülteciler konusunda çekince koymuştur. Türkiye, topraklarında kadın çocuk ve yaralılar dahil gerillalar hariç, Iraklı Kürtlere insani nedenlerle geçici olarak barındırılmalarına izin vermiştir. Ancak 5 Eylülde Türk Başbakanı Turgut Özal 'bu iznin de geçici olabileceğine' dikkat çekmiştir. Bundan sonra da bazı mülteciler Irak ordusuna karşı mücadelelerini sürdürmek için kendiliklerinden İran'a gitme yolunu seçmişlerdir. Sonuç olarak

---

nedeniyle Süüstü ve Uzunsırt kampları Muş'a taşındı. 1988 Aralık ayı başında sayıları 40 bini aşan Iraklı Kürt Diyarbakır, Mardin ve Muş'ta yaşamlarını sürdürüyorlar.

24) Başbakan Turgut Özal, 16 Eylül 1988 tarihinde Diyarbakır Dicle kampından batı ülkelerine bir çağrıda bulunarak, «Acaba insan haklarına çok saygılı bu ülkeler, bu insanların yarısını kendi ülkelerine alabilirler mi? Eğer onlar yarısını alırlarsa, biz de diğer yarısını en iyi şekilde yerleştireceğiz. Eğer hiçbirini almayacaklarsa, Türkiye'ye mali destek yapacaklar mı? Yükü yarı yarıya paylaşalım» dedi.

25) Türkiye Iraklı Kürtlere uluslararası kurallara göre bir statü tanımadı. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü İnal Batu'nun statü tanımı ise resmi görüşü yansıtıyordu. Batu, Iraklı Kürtler için «kendilerine geçici barınma statüsü tanınmış olan Kuzey Iraklılar» diyordu. Olağanüstü Hal Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu'nun belirlediği statüye göre ise Iraklı Kürtler «sınırı toplu halde ve silahlı olarak geçen kişiler»di.

İran ile Irak arasındaki ateşkes, Kürtlerin huzuru için bir garanti oluşturmamaktadır. Çünkü, Türkiye değilse bile, Irak ve İran'ın Kürdistan'ın bazı bölgelerini denetim altına alabilmek için, Cezayir Antlaşmasından sonra yaptıkları gibi, kuvvet kullanarak hareket etmelerinden korkulmaktadır. Ayrıca, Suriye, Irak'taki Kürt ayaklanmasını destekler görünmektedir.

Uluslararası kamuoyu Kürt halkının Irak ordusu tarafından sistemli bir biçimde katledilmesine, köylerin yakılıp yıkılmasına, Türk topraklarında mülteci kampları kurulmasına karşı duyarsız kalmayı sürdüremez.

Öte yandan Türkiye de barınakları, battaniyeleri, yiyecekleri ve tıbbi yardımları olmayan Iraklı Kürtlerle baş edecek durumda değildir. Türk Hükümeti PKK'nin Irak'tan sızmalarına ve saldırılarına karşı güvenliği sağlamakta ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Türkiye başlangıçta büyük bir olasılıkla Birleşmiş Milletlerde Kürt sorununun dile getirilmesinden çekindiği için uluslararası yardım istemekte kuşkulu davranmış ve Iraklı Kürtleri İran'a gitmeleri konusunda özendirmekle yetinmiştir.

Sonunda da somut yardım için batılı ülkelere dönmüştür. Fakat yardımın Birleşmiş Milletler ya da öteki uluslararası kuruluşlar gibi Iraklı Kürtler üzerinde kimyasal silah kullanılıp kullanılmadığını araştıracak örgütler aracılığıyla yapılmamasını istemiştir. Bunun sonucunda pek az bir yardım sağlanabilmiştir. Türkiye yardımı 300 milyon dolar olarak öngörmesine karşılık Avrupa topluluğu 600 bin, Danimarka 250 bin dolar önermiş, Hollanda ise 60 Iraklı Kürdü almayı kabul ettiğini açıklamıştır. Fransa da bir grup doktor göndermiştir. Bütün bunlar gereksinimin çok altındadır ve Avrupa'ya yakışmamaktadır.

Kürtlerin Yazgısı

Uluslararası kamuoyu İran ile Irak arasında kalıcı barışı tehdit ettikleri gerekçesiyle Kürtlerin yazgısını göz ardı edemez. Çünkü bu iki ülkeden biri öteki üzerinde baskı kurmak için karşı ülkelerdeki Kürtler üzerinde egemenlik kurmak isteyebilirler. Kaldı ki, bugüne kadar uluslararası kamuoyu, Kürtlerin de öteki insanlar gibi var olma haklarını güvence altına almak için hiçbir harekette bulunmamıştır. Sadece Irak'ın Kürtlere karşı kimyasal silah kullanma olasılığı güçsüz bir tepki uyandırmıştır.

Iraklı Kürtler Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine kendi isteklerini göz önüne almayacak hiçbir çözümü kabul etmeyeceklerini bildirmişlerdir. Bu görüşlerini vurgulamak amacıyla İran - Irak ateşkes denetçilerinin Kürt bölgesine girmelerine izin vermemişlerdir. Bir başka deyişle, Kürtler kendi aleyhlerine olabilecek bir çözümün uygulanmasını durduracak güce sahiptirler. Bu bakımdan Irak'ın Kürtlere af çıkarılacağı konusundaki açıklamasının, barış için pek yarar sağlamayacağı açıktır. Irak'ın af açıklaması uluslararası kamuoyunu yatıştırma amacına yöneliktir.

Türk kaynaklarına göre, 50 bin Iraklı Kürtten 25 bini Türkiye'de kalmak, 18 bini ise İran'a gitmek istemektedir. 2500 Iraklı Kürt ise savaşmak ya da teslim olmak için Irak'a dönmeyi yeğlemektedir. Irak'ın 5 Eylül affı yaklaşık 2 bin Kürdün Irak'a dönmesini özendirmiştir. Kürtlerin kendi istekleri ile gönüllü olarak İran'a gitmeleri konusundaki sayı 6 bin ile 22 bin arasında değişmektedir. Türkiye daha çok sayıda Iraklı Kürdün İran'a gitmesini istemektedir. Ancak 12 Ekim 1988'de İran, sınırını kapamış ve daha fazla mülteci alamayacağını bildirmiştir. İran'a gitmek isteyen Kürtlerden 4300'ünün ekim ortalarında Türkiye'de bulunduğu bildirilmiştir.

Soykırım

Soykırım sözcüğü Irak'ın Kürtlere karşı politikasını tanımlamak için kullanılmıştır. Son baskında kurban düşenlerin sayısındaki belirsizlik bu sözcüğün kullanılmasında kuşkular yaratabilir, ancak Irak Hükümetinin Kürt sorununu çözebilmek için Kürtleri yerleştikleri bölgelerden sınır dışı etme politikası izlediği açık bir gerçektir. Bu politikalarına, köyleri sistematik bir biçimde yakıp yıkmak ve katliam düzenlemek yöntemleri ile ulaşabilirler.

20 Ağustos - 5 Eylül 1988 arasında gelişen olayların, Kürt nüfusunun büyük bir bölümünün katledilmesi isteğinden kaynaklandığını anlatmak yeterli değildir. Ancak Kürt ayaklanmasının bastırılması ve yeniden doğmaması için, Kürtler, insan haklarına karşı tüm uygulamaları yaşamışlardır.

Kürt sorunu sadece Irak'ı ilgilendirmemektedir. Ve uluslararası kamuoyu Kürt haklarını korumak için yeterli girişimlerde bulunmamaktadır. Bu da bölgede istikrarsızlığın süreceğini göstermektedir.

Gelişmeler, komşu ülkeler arasmda olası herhangi bir gerginlikte, Kürtlerin hem maşa, hem de kurban edildikleri yıkıcı faaliyetlerin yeniden başlamasına neden olabileceğini düşünmek yersiz değildir.»[26]

---

26) Batı Avrupa Birliğinin 10 Kasım 1988 günlü, «Avrupa ve İran Irak Savaşı Sonrası» raporunun 15 - 19 sayfalarında, «Kürt Sorunu» başlıklı bölümü.

EK 5

7 SHP'Lİ MİLLETVEKİLİNİN BASIN AÇIKLAMASI

Danielle Mitterand Vakfı ve Paris Kürt Enstitüsü tarafından 14 - 15 Ekim 1989 tarihlerinde Fransa'da düzenlenen uluslararası toplantıya katılmamızı bahane ederek özellikle mensubu bulunduğumuz SHP içindeki bazı kişilerce başlatılan tartışmayı aydınlatmak ve kamuoyunu bu konuda bilgilendirmek üzere bu basın açıklamasını yapmayı gerekli gördük.

1. Söz konusu toplantı, insan hakları ve kültürel kimlik açısından Kürt sorununun bilimsel düzeyde ele alındığı bir uluslararası toplantıdır. Toplantıya dünyanın hemen her ülkesinden, etnik köken gözetilmeksizin, seçkin kimseler davet edilmiştir. Katılanlardan bir bölümü kendi kuruluşlarının temsilcisi olarak, bir bölümü ise şahsen hazır bulunmuşlardır.

2. Toplantıda, muhtelif ülkelerde yaşayan Kürtlerin sosyal ve kültürel kökenleri, bugünkü konumları ve insan hakları açısından karşılaştıkları sorunlar ele alınmış ve bu konularda bilimsel bildirgeler sunulmuştur. Özellikle de İran - Irak savaşı yüzünden ağır toplumsal, ekonomik ve insani sorunlarla karşılaşmış bulunan Kürt toplulukları üzerinde durulmuştur.

3. Adı geçen toplantı için ülkemizdeki bazı kimselere, bu arada Genel Başkan Sayın Erdal İnönü de dahil bazı milletvekillerine şahsi davetiyeler gönderilmiştir. Delege ya da temsilci olarak değil, izleyici sıfatıyla toplantıda hazır bulunmaya yönelik bu davetiyeler geldiğin-

de, nasıl bir yol izleneceği Sayın Genel Başkan ve Genel Sekreter ile de görüşülmüştür. **Partimiz yetkilileri başlangıçta toplantıya katılınmasına prensipte karşı çıkmamış ve 3 ve daha sonra da 5 kişinin gitmesini ve gideceklerin de parti tarafından belirlenmesini istemiştir.**

Davetiyeler şahıslara gönderildiği ve oraya gidecek kimselerin herhangi bir kuruluşu değil, kendi kişiliklerini temsil etmek üzere çağrılı bulunduğu gerçeği karşısında, biz bireysel katılımın doğru olacağını düşündük ve bu düşüncemizi parti yöneticilerine ilettik. Parti yönetimi bunun üzerine görüş değiştirerek, katılıma tümüyle karşı olduğunu duyurdu. Ancak bu duyuru yazılı ya da resmi bir tebligat biçiminde de yapılmış değildir.

4. Her birimiz kendi adımıza ve sadece izleyici olarak bulunduğumuz bu toplantı nedeniyle bugün, bazı çevrelerce, başta da mensubu olduğumuz kimi SHP yöneticilerince insafsızca eleştirilmekteyiz. Sanki Türkiye Cumhuriyeti aleyhine bir faaliyette bulunmuşuz, ya da izlediğimiz toplantıda ülkemizde açıkça ifade edilen gözlemler dışında aleyhimize bir karar alınmış gibi, **bizi neredeyse «vatan haini» ilan etmeye yönelik bir cadıkazanı kaynatılmaktadır.** Sağduyudan ve demokrasi bilincinden yoksun bir yaklaşımla bize yöneltilen eleştiriye cevap vermek isteriz.

Bizler sosyal demokrat bir partinin mensuplarıyız ve sosyal demokrasi ideallerine içtenlikle bağlıyız. Çağdaş bir demokrasinin ülkemizde kökleşmesine katkıda bulunmak başlıca amacımızdır. Türkiye'nin insan haklarına saygılı çağdaş bir demokrasiye kavuşması, birlik ve bütünlüğünü bu temel üzerinde güçlendirmesi ve ülkemiz insanlarının ayrımcı muamelelere muhatap olmaktan kurtarılması temel dileğimizdir. Biz, sosyal demokrasiye olan inancımızdan dolayıdır ki, bölünmeyi değil birliği; güdük ve zayıf siyasal oluşumlar halinde parçalanmayı değil,

kardeşçe bir arada bulunmayı herkesten çok savunuruz. Bunu da, kimi dar görüşlü şoven çevrelerin uğursuz ve halk düşmanı tehdit ve saldırılarından çekindiğimiz için değil, tüm yurttaşlarımızın çıkarı, demokrasi temelindeki gerçek ve büyük birlikten yana olduğu için yaparız.

Ancak, bölünmeye ve bölücülüğe karşı oluşumuz, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının birliği ve bütünlüğünü savunuyor olmamız, bizi etrafımızda olup biten olayları görmezlikten gelmeye, gerçeklere gözümüzü ve kulağımızı kapatmaya itemez, itmemelidir. Birliği ve bütünlüğü savunmak ve bunu gerçekten kalıcı biçimde sağlam temeller üzerine oturtmak demek, öncelikle sorunu tüm boyutlarıyla bilmek ve tanımak demektir. Sorunları çözüme kavuşturmanın ilk şartı, onları korkusuzca ele almak, tabusal şartlandırmalardan sıyrılmak, bugüne kadar hiç kimseye faydası dokunmayan devekuşu politikalarını terk etmektir.

Bugün ülkemizde bir doğu sorunu, daha açık bir deyişle bir Kürt sorunu vardır. Bu sorun yıllar yılı bir tabu olagelmiş, varlığı yadsınmıştır. Gerçekleri olduğu gibi kabul etmekten korkan ve Kürt sorununa en iyi dileklerle parmak basanları acımasızca susturan çağdışı yaklaşımın sonucu nedir? Bu soruyu vicdan ve izan sahibi herkesin yeniden düşünmesini dileriz. Bugün Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da olup bitenler karşısında hâlâ bir doğu sorunu bulunmadığını, bir Kürt sorunu olmadığını, hiçbir aklı başında kimse söyleyemez. Bu sorunun Türkiye için taşıdığı önemi kabullenmeyen ya da ısrarla gözlerini kapamayı yeğleyen kimseler için dahi, en azından komşu ülkelerdeki, örneğin Irak'taki boyutuyla bir Kürt sorunu vardır. Sınırlarımız içindeki ya da hemen yanı başımızdaki bir sorunu tarihi, kültürel, siyasal ve insani boyutlarıyla ele almak, üzerinde düşünmek bir fantezi değil, bir ulusal görevdir. Bu görev, politik parti farkı gö-

zetmeksizin demokrasiye inanan herkesin, öncelikle de sosyal demokratların görevidir.

Böyle olduğu içindir ki, tüm siyasal kişi ve partilerin doğu sorunu ile ilgileri giderek artmış ve yeni politikaların arayışına geçilmiştir. Her türlü ırkçılıktan uzak, gerçekçi, insan haklarına saygılı ve basiretli arayışlar ürünlerini elbette verecektir ve sonuç, hiç kuşkumuz yok, ülkemizin ve tüm ülke insanlarımızın yararına olacaktır.

Mensubu olduğumuz SHP, gerek parti programında, gerek yetkili kurul ve yöneticilerinin bildirgelerinde, gerekse yürütmeye çalıştığı eylemlerinde demokrasi sorununa öncelik vermiş olan bir partidir. Ülkedeki siyasal rejimin de, ekonomik düzenin de, doğu sorununun da ancak ve sadece çağdaş demokrasi ilkeleri temelinde ele alınmasını benimsemiştir. İnsanlara dini, dili, etnik kökeni ve siyasal inancı nedeniyle baskı yapılmamasını demokrasinin baş koşulu saymıştır. Bu anlayış içinde, örneğin 12 Eylül döneminde çıkarılan ve Türkçeden başka dil konuşulmasını yasaklayan 2932 sayılı kanunun değiştirilmesi için TBMM'ye yasa önerisi vermiştir. Sayın Genel Başkanca verilen bu yasa önerisinden maksat, insanların kendi ana dillerini serbestçe kullanmalarını sağlamaya yöneliktir.

Aynı yaklaşım içinde, gerek Sayın Genel Başkan, gerek DYP Genel Başkanı Sayın Süleyman Demirel, Türkiye'de bir Kürt Enstitüsünün kurulması konusunda olumlu görüş bildirmişlerdir.

Kürt sorunu kamuoyunda giderek daha açık ve doğru biçimde tartışılagelmektedir.

Hiç kuşkusuz bu gelişmeler, ülkemizdeki demokrasi ve açıklık yönünde olumlu kazanımlardır. Sorunları bu şekilde ele almak ve konuşmak Türkiye Cumhuriyetine sadece güç katar.

Bizden başka herkesin ilgilendiği, ama gerçekte bizi ilgilendiren bir sorun hakkında, habersizmiş gibi davranmanın, güncel gelişmeleri görmezden gelmenin hiçbir yararı olmadığına inanıyoruz. Hele hele Sosyalist Enternasyonal'e üye bir partinin milletvekilleri olarak, öncülüğünü sosyal demokratların yaptığı ve her türlü terörü reddederek, insani sorunları barışçı ve bilimsel boyutlarıyla ele almayı amaçlayan bir uluslararası toplantıya **izleyici olarak katılmanın görev olduğu kanısındayız.** Sosyal demokrat bir partinin görevi, dokunulmaz addedilen bir konuyu görmezden gelmek, ya da kamuoyunda suni olarak yaratılan toz bulutundan ürkmek değil, tam tersine onu aydınlığa çıkararak sosyal demokrasi ilkelerine uygun biçimde ona çözüm yolları önermektir. Geleneksel karanlığa ve yasakçılığa teslim olunarak ilerici politikalar üretilemez. Böyle yapıldığı takdirde hem sorunun sorun olarak kalmasına ve daha da ağırlaşmasına katkıda bulunulmuş olur, hem de partinin kişiliksiz bir biçimde erimesine seyirci kalınmış olur.

İşte bizler bu bilinç ve inançla toplantıyı izledik. Toplantıya,

- ★ Demokrasiyi ve sosyal demokrat idealleri benimsediğimiz için;
- ★ Bölünmeye değil, kardeşçe birliğe inandığımız için;
- ★ Terörün ve terörcülerin ekmeğine yağ sürmekten öte bugüne kadar hiç kimseye yarar sağlamadığı açıkça görülen sözde birlikçi - gerçekte şoven yaklaşımları reddettiğimiz için;
- ★ Her türlü toplumsal sorunun tek çözüm yolunun işkence değil, insan hak ve özgürlükleri olduğunu bildiğimiz için;
- ★ Parti politikasını çiğnemek için değil, tam tersine sosyal demokrasiyi ete kemiğe büründüren

ve parti ilkelerimizi hayata geçiren bir eylem olarak düşündüğümüz için;

★ Kendi insanlarımızın sorunlarının tartışıldığı bir toplantıdan, davet edildiğimiz halde kaçmayı onursuz ve beyhude bir yöntem olarak gördüğümüz için

katıldık.

Bu inanç ve niyetlerle uluslararası bir insani sorunlar toplantısına katılışımızı bir «sorun» haline getirenleri ve bu yapay sorunu korku, demokrasiye inançsızlık, bilgisizlik ve içtensizlikle ağırlaştıranları yeniden düşünmeye çağırırız. Tuttukları yol demokrasiyle de, ilkelerine de, doğu sorununa çözüm bulmaya yönelik demokratik arayışlara da ters düşmektedir. Kalıplaşmış ırkçı dogmaların etkisi ve tehdidi altında bizi suçlu ya da günahkârmışız gibi dışlamak isteyenler, er ya da geç tarihin kendilerini kınayıp suçlayacağından emin olmalıdırlar. Ve emin olmalıdırlar ki, yapmaya çalıştıkları şey, Türkiye'de insan hak ve özgürlüklerini çiğneyenlerin, düşünce yasaklayıcılarının ve demokrasinin gelişmesini durdurmaya çalışanların yaptıklarıyla ne yazık ki aynı şey olacaktır.

İsmail Hakkı ÖNAL

Mahmut ALINAK

Ahmet TÜRK

Salih SÜMER

Kenan SÖNMEZ

Mehmet Ali EREN

Adnan EKMEN